

NOVOSTI HUBOČIJA

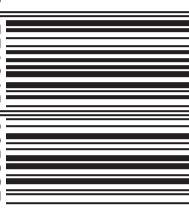
#1255

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 5. 1. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

012024

ISSN 1845-8955

Ponuda koja se odbija

Europski sud za ljudska prava presudio je u korist Fadila Seferovića koji je nakon gotovo 20 godina života u Hrvatskoj proglašen prijetnjom za nacionalnu sigurnost i protjeran. Kao i nekolicina drugih muškaraca islamske vjeroispovijesti, on tvrdi da je takva odluka donesena nakon što je odbio biti suradnik SOA-e

str. 8-9.

Godina superimenovanja

Godina 2024. neće biti samo 'superizborna', nego će donijeti imenovanja čelnih ljudi u tri važne državne institucije: Hrvatskoj vojsci, Državnom odvjetništvu i Sigurnosno-obavještajnoj agenciji. Osim toga, u lipnju će deset ustavnih sudaca i sutkinja okončati osmogodišnje mandate, što ne znači da neki od njih možda neće biti ponovno izabrani

GODINA 2024. neće biti samo 'superizborna', kako je se naziva zbog toga što će sadržavati europske, parlamentarne i predsjedničke izbore, nego će donijeti imenovanja čelnih ljudi u tri važne državne institucije: Hrvatskoj vojsci, Državnom odvjetništvu i Sigurnosno-obavještajnoj agenciji. Osim toga, u lipnju će deset ustavnih sudaca i sutkinja okončati osmogodišnje mandate, što ne znači da neki od njih možda neće biti ponovno izabrani na istu dužnost. U Hrvatskoj vojsci i Državnom odvjetništvu sigurno će doći do personalne promjene na vrhu, dok se u SOA i to može dogoditi, ali i ne mora. U ovom tekstu bavit ćemo se institucijama čiji se šefovi biraju dogovorom predsjednika Republike i predsjednika Vlade (oružane snage i tajna služba) te sucima Ustavnog suda koje imenuje dvotrećinska većina u Saboru, što podrazumijeva dogovor većine i barem dijela opozicije. Što se tiče novog glavnog državnog odvjetnika, odluku o tome samostalno donosi parlamentarna većina na prijedlog Vlade: to će biti tema u narednim brojevima Novosti, nakon što bude poznato tko se sve prijavio za taj posao.

Glavni stožer HV-a

Admiral ROBERT HRANJ, aktualni načelnik Glavnog stožera, po sili zakona odlazi u vojnu mirovinu 1. ožujka, ali ne bi bilo iznenađenje da se otisne u diplomaciju, kad Banski dvori i Pantovčak jednom uspostave suradnju oko imenovanja veleposlanika. U najvećem dijelu svog mandata Hranj je bio izložen pritisku i maltretiranju done-

Favorit za Hranjevog nasljednika – Siniša Jurković
(Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

davnog ministra obrane MARIJA BANOŽIĆA, koji je u tome uživao podršku premijera ANDREJA PLENKOVIĆA: htjelo se da načelnik Glavnog stožera prestane slušati predsjednika MILANOVIĆA, vrhovnog zapovjednika, što je očekivanje taman po mjeri Ba-

nožiceve političke pameti i Plenkovićeve političke narcisoidnosti. Hranj je pokazao doraslost da se odupre pokušajima političke

instrumentalizacije i da više-manje sačuva vojsku od širenja dominantnog HDZ-ovog utjecaja.

Formalno, Vlada predlaže predsjedniku Republike kandidata za načelnika Glavnog stožera, ali dosadašnja praksa bila je takva da se, prije upućivanja prijedloga, premijer i predsjednik usuglase o imenu budućeg načelnika, koji ima pravo na samo jedan četverogodišnji mandat. Takva praksa je i logična, jer bi predsjednikovo javno odbijanje premijerovog kandidata kompromitiralo generala ili admirala koji bi se našao u takvoj situaciji, što se donekle dogodilo generalu MIJI VALIDŽIĆU predloženom za ravnatelja Vojne sigurnosno-obavještajne agencije mimo dogovora s Uredom predsjednika. U idućih mjesec-dva vidjet ćemo je li izvučena pouka iz tog slučaja.

Krug kandidata za Hranjevog nasljednika vrlo je uzak. U javnosti su dosad spominjani general-pukovnik SINIŠA JURKOVIĆ, sadašnji zamjenik načelnika Glavnog stožera, general-pukovnik BORIS ŠERIĆ, onedavno hrvatski predstavnik pri NATO-u u Bruxellesu, te general-bojnik DENIS TRETINJAK, načelnik Operativne uprave Glavnog stožera. Favorit je general Jurković, jer bi bilo neozbiljno mijenjati izaslanika u NATO-u – generala Šerića – svega nekoliko mjeseci nakon što je imenovan, i to poslije dugog razdoblja tokom kojeg Hrvatska nije imala čovjeka na toj poziciji, a general Tretinjak ipak ima bitno manje referenci za taj položaj u odnosu na aktualnog zamjenika načelnika.

Siniša Jurković rođen je 1968., što znači da mu je do vojnog umirovljenja ostalo nepunih pet godina. Temeljne vojne škole završio je u JNA, a HV-u se priključio u listopadu 1991.

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 05/01/2024

NOVOSTI
#1255

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Interna-
cionalne), Dragana Bošnjak,
Milan Cimeša, Zoran
Daskalović, Ivica Đikić,
Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić Gašić,
Nenad Jovanović, Vladimir
Jurišić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNICE
Luka Duplancić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

U ratu je zapovijedao manjim jedinicama u Slavoniji, da bi se potom penjao stepenicu po stepenicu. Specijalnost su mu oklopne snage. Ima diplome svih vojnih obrazovnih institucija u Hrvatskoj, školovao se i u Sjedinjenim Državama, sudjelovao je u misiji ISAF u Afganistanu. Jedini koji mu unutar HV-a može parirati kad je riječ o ratnom putu i o dosadašnjoj vojnoj karijeri jest general Šerić, ali on je, rekosmo, na Milanovićevu inicijativu nedavno poslan u NATO. Dogovor o novom načelniku Glavnog stožera ne bi, dakle, trebao biti naročito kompliciran. U postojećim političkim odnosima ne treba sasvim isključiti ni iznenađenja, s tim da je puno vjerojatnije da će premijer i predsjednik izbjeći izazivanje nove kadrovske krize u vojsci.

Sigurnosno-obavještajna agencija

DANIEL MARKIĆ prvi put imenovan je ravnateljem SOA-e u mandatu predsjednice KOLINDE GRABAR-KITAROVIĆ i premijera TIHOMIRA OREŠKOVIĆA. Četiri godine poslije, početkom svibnja 2020., Milanović i Plenković dali su mu drugi mandat. S obzirom na to da zakonom nije ograničen broj mandata istog čovjeka na funkciji ravnatelja SOA-e, moguće je da Markić dobije i treći mandat, pod uvjetom da on sam nema neke druge planove. Ni jedan dosadašnji šef civilne tajne službe nije bio na tom položaju duže od četiri godine, a ima argumenata i za i protiv tako dugog ostanka iste osobe na poziciji o kojoj govorimo.

U protekle godine četiri godine nije bilo ozbiljnijih stručnih i političkih primjedbi na Markića i SOA-u, niti su u javnost izbijale afere povezane s tom službom ili njezinim zaposlenicima. Nije, doduše, bilo ni značajnijih iskoraka. Pritom je Markić u prošle dvije godine, koliko traje otvorena konfrontacija Milanovića i Plenkovića, bio u situaciji da nema formalnih smjernica za rad koje donosi Vijeće za nacionalnu sigurnost. Nije se, kao ni Hranj, dao uvući u političke prijepore, mada je Plenković u više navrata pokušao iznuditi od SOA-e izvještaj koji bi potvrdio njegovu tezu o postojanju ekstremnih desničarskih skupina koje planiraju nasilno rušenje ustavnog poretka: SOA nije izravno demantirala premijerova zapažanja,

Zašto pretpostavljamo da će mandat sucima i sutkinjama Ustavnog suda biti produžen do prosinca? Za izbor je potrebna dvotrećinska parlamentarna većina, a nije realno da vlast i opozicija, ili dio opozicije, uoči izbora postignu dogovor o bilo čemu važnom

Moguće je da dobije i treći mandat – Daniel Markić (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

ali nije ni ispunila njegova očekivanja kad je riječ o potvrđivanju terorističke opasnosti iz miljea radikalne desnice. Takvo držanje, koje je povećalo vjerodostojnost SOA-e u javnosti, pozitivna je posljedica 'tvrde kohabitacije' premijera i predsjednika te snažan argument u prilog očuvanju koncepta prema kojem dvojica najviših državnih dužnosnika supotpisom imenuju i razrješuju ravnatelja tajne službe.

Ako se bude tražila zamjena za Markića, kojem bi u toj opciji trebalo naći istaknuto mjesto u diplomaciji, krug potencijalnih kandidata bit će ipak nešto širi nego u slučaju odabira novog načelnika Glavnog stožera. Pored tri-četiri čovjeka koji su sada u vrhu SOA-e, rješenje bi se moglo tražiti i među veleposlanicima koji imaju iskustvo rada i u inozemstvu i na višim pozicijama u sjedištu Ministarstva vanjskih poslova, pa i među ljudima iz Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog odvjetništva. Kako god, vrlo je vjerojatno da će Milanović i Plenković do 1. svibnja, preko posrednika, postići dogovor o ravnatelju SOA-e, jer ni jednom ni drugom ne odgovara da ih se u izbornoj godini op-

Krug kandidata za Hranjevog nasljednika vrlo je uzak. U javnosti su dosad spominjani general-pukovnik Siniša Jurković, general-pukovnik Boris Šerić, o nedavno hrvatski predstavnik pri NATO-u u Bruxellesu, te general-bojnik Denis Tretinjak

tužuje da svojim ponašanjem štete sustavu nacionalne sigurnosti u vrlo turbulentnim međunarodnim i regionalnim okolnostima.

Ustavni sud

Već sad može se pretpostaviti, s visokim stupnjem sigurnosti, da će deset sudaca i sutkinja Ustavnog suda – kojima mandat istječe 7. lipnja – dobiti dodatnih, i maksimalnih, šest mjeseci na toj dužnosti. To su ove sutkinje i ovi suci: INGRID ANTIČEVIĆ MARINOVIĆ, SNJEŽANA BAGIĆ, LOVORKA KUŠAN, ANDREJ ABRAMOVIĆ, BRANKO BRKIĆ, MARIO JELUŠIĆ, JOSIP LEKO, DAVORIN MLAKAR, RAJKO MLINARIĆ I MIROSLAV ŠUMANOVIĆ. Predsjedniku MIROSLAVU ŠEPAROVIĆU te sucima MATI ARLOVIĆU I GORANU SELANCU mandat završava u listopadu 2025. godine. Među onih desetero kojima mandat istječe u lipnju, dvoje ih je – Snježana Bagić i Mario Jelušić – koji su u Ustavnom sudu već šesnaest godina u kontinuitetu. Premda broj mandata formalno nije ograničen, još nitko nije tri puta izabran za ustavnog suca.

Zašto pretpostavljamo da će mandat sucima i sutkinjama biti produžen do prosinca? Za izbor je potrebna dvotrećinska parlamentarna većina, odnosno 101 zastupnički glas, a nije realno da vlast i opozicija, ili dio opozicije, uoči izbora postignu dogovor o bilo čemu važnom, pa ni o budućem sastavu Ustavnog suda. Čak i ako bi se parlamentarni izbori održali u travnju ili u svibnju, i ako bi vlast potom bila formirana u rekordnom roku, teško da bi se do početka lipnja – kad će, inače, biti izbori za Europski parlament, a funkcionirajući Ustavni sud ima bitnu ulogu u izbornom procesu – moglo doći do sporazuma o sucima. Pregovori vlasti i opozicije o tom pitanju uvijek su bili relativno dugotrajni, i to u uvjetima kad je više-manje bilo dovoljno da se usklade interesi i želje HDZ-a i SDP-a, a stvari bi nakon sljedećih izbora u tom pogledu mogle biti znatno složenije. Dogovor se, međutim, mora postići najkasnije do početka prosinca ove godine, jer bi u suprotnom bilo ugroženo održavanje prvog kruga predsjedničkih izbora u drugoj polovini prosinca. ■

Snježana Bagić i Miroslav Šeparović (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

Najgore tek predstoji

Zahvaljujući Domovinskom pokretu, Suverenistima i Mostu Hrvatska je u 2023. postala prominentno skupljalište kojekakvih frikova. Gostovali su ljubitelji Franca i Pinocheta, susjedi iz Mađarske koji mjerkaju sjever Hrvatske, momci iz Brazila koji bi zabranili pobačaj. Desnica se time približila globalnim političkim trendovima, ali nije zapustila autohtone domaće običaje

HRVATSKA je zahvaljujući strankama poput Domovinskog pokreta, Hrvatskih suverenista i Mosta minule godine postala prominentno skupljalište filofašističkih frikova. U samo godinu dana ovdje su, pretežito preko Suverenista i Domovinskog pokreta, gostovali pojedinci koji su u bližoj prošlosti prijeli nasiljem političkim kolegama u obranu FRANCISCA FRANCA, inače prominentni članovi stranaka što u programu žele uskrsnuti španjolskog fašističkog diktatora, zatim oni koji su, po uzoru na djedove naciste, odbjegli iz Njemačke štakorskim rutama u

Južnu Ameriku, nedavno htjeli pobijediti na izborima u Čileu braneci metode i političke ideje masovnog ubojice AUGUSTA PINOCHETA, pa organizacije koje su u Brazilu stvorene kao terorističke sekte i kultovi, da bi u Poljskoj zadnjih godina umalo potpuno zabranile pobačaj, potom *think tankovi* koji su u Mađarskoj uspjeli zgnječiti demokraciju i zauzvrat dobiti stotine milijuna eura iz državnog proračuna, koji inače u svom kućnom političkom ambijentu drukaju za komadanje i prisvajanje sjeverne Hrvatske. Bili su tu i talijanski fašisti – danas u izvršnoj vlasti – koji su 1991. godine u Beogradu to doslovno pokušali napraviti s hrvatskim ju-

gom. Konačno, spomenute hrvatske stranke tu su dovele ili sudjelovale na tribinama s najvažnijim ljudima globalnog kršćansko-fundamentalističkog pokreta u zadnjih 30 godina, koji imaju financijsku podršku milijardera i misiju iskorištavanja svih propusta političkog centra i socijaldemokratskih opcija naspram najšireg stanovništva kako bi od cijelog zapada kreirali ultrakatoličku jazbinu, lišenu radničkih i ljudskih prava.

Rukovodeći se njihovom praksom i političkim idejama, hrvatska desnica sve češće zalazi u domene teorija zavjere, boreći se protiv gospodara marioneta koji pozadinski i strpljivopletu kompleksne mreže utjecaja

za porobljavanje globalnog stanovništva. U stvarnosti, jedine međusobno povezane grupacije, potpomognute milijunima fosilnih kapitalista što potajno godinama rade na podrivanju zapadnih demokracija, ujedno su sveži prijatelji naših domovinskih pokreta, suverenista, mostova i obiteljaša. Sve je razvidnije da su i njihovi politički uzori. Zbog neugodnih geopolitičkih događaja, takvi su se relativno nedavno odmaknuli od ruske ekstremne desnice, obilato financirane iz Kremlja. Američka republikanska opcija i povezane ultravjerske organizacije, inače od devedesetih u uskoj suradnji s ruskim istomišljenicima, do kraja su popunile taj

Nino Raspudić bi pucao po nenaoružanim ljudima koji prelaze granicu (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

ispražnjen prostor. Minule godine njihove najveće opsesije došle su do Hrvatske. Trans osobe, građani koji zauzimaju promil stanovništva svugdje u svijetu, pretvorene su u prijeteći simbol dekadencije i propasti zapadne civilizacije. Razmjeri moralne panike i posljedične dehumanizacije trans osoba s rijetko se čime daju usporediti u zadnjih mnogo godina. Trend je u Hrvatsku doputovao naizgled posredno, preko takozvanog slučaja Zambija. Kažemo naizgled posredno, zato što se s današnjim odmakom može reći da je cijela priča oko posvajanja djece iz afričke zemlje zapravo bila posredni povod za progon i demonizaciju jednog posvojitelja: trans osoba koja je, uz to, član stranke Možemo! Sve navedene parlamentarne opcije u Hrvatskoj nisu razočarale po tom pitanju.

Druga skupina, koja je znatno duže podvrgnuta napadima u zapadnim zemljama, ponajviše odgovornima za uvjete što su doveli do njihove političke i ekonomske selidbe, jesu izbjeglice i migranti bez pripadajućih papira. Oko ove teme Most je definitivno potvrdio odlazak na svjetonazorski desni okraj. Kad su početkom godine sklopili pakt s Hrvatskim suverenistima, otvoreno šovinističkom i huškačkom parlamentarnom opcijom, moglo se očekivati da će njima prepuštiti prljav posao. Upravo suprotno, oni su na migrantima iz Azije i s Bliskog istoka manifestirali razmjere verbalnog izživljavanja kakvi gotovo da nisu viđeni ni kod talijanskih, njemačkih ili francuskih desničara. U jednoj od najgledanijih emisija HRT-a NINO RASPUDIĆ je sugerirao, ako treba, i opciju pucanja po nenaoružanim ljudima zato što nezakonito prelaze granicu. MIRO BULJ je potom dao praktični okvir ideji, predlažući osnivanje naoružanih seoskih straža. Pri samom kraju godine njihov zastupnik MARIN MILETIĆ poručio je da 'Zagreb više nije isti jer su tisuće migranata Nepalaca, Indijaca, Afganistanaca, Pakistanaca, Filipinaca preplavile grad' i da se 'svi drže u manjim skupinama po desetak i malo više ljudi, tako se kreću, tako se družu', upozoravajući da će 'od naše Hrvatske stvoriti zemlju nesigurnosti i straha prepunu geta migranata u kojima mi nećemo moći normalno hodati, a naše će žene biti zamotane kao da žive među talibanima'. I dodao da smo 'u procesu zamjene stanovništva', šireći tako antimuslimansku i prije toga antisemitsku teoriju, koja je u više navrata poslužila bijelim militantima kao inspiracija za počinjenje terorističkih napada. Do kraja godine Most je preko Miletića tako pokazao da nisu problem samo 'nezakoniti' migranti nego i oni s radnom

vizom, odnosno svi, pod uvjetom da su tamni muslimani.

Zahvaljujući javnim istupima vodstva Mosta, hrvatski parlament dobio je političku opciju koja promovira otvoreni rasizam i sugerira nasilnu odmazdu prema ljudima koji imaju drugačiju boju kože, vjeru ili različite proporcije lica od onih Mira Bulja. Ostavi li se po strani bazično fašistoidni leksik kojim su počeli baratati, istureni mostovci u ovom slučaju nisu previše odlutali od službene politike Evropske unije i HDZ-ove izvršne vlasti koja je provodi policijskim čizmama i palicama na granici s BiH. Potonji, doduše, nastoje sakriti i negirati očigledno, dok su Most ili Domovinski pokret tu pošteniji. Oni ih, poput prijatelja iz puno utjecajnijih evropskih država, naveliko hvale i potiču, pokazujući da bi takve politike pospješili kad bi se domogli vlasti.

U takvu grupu spadaju i Hrvatski suverenisti, koalicijski partneri Mosta s puno manjim dosegom i šansama u narednom izbornom ciklusu. Premda minorni, pokazali su da imaju kapacitet za ordinarno štetoinstvo. Nije pritom toliko riječ o likovima poput ŽELJKA SAČIĆA, čije se brojne rečenice gube u galami i naletu pjene. Znatno pribraniji LADISLAV ILČIĆ zaslužan je za prošlogodišnje dovođenje najvećih političkih lunatika iz svih dijelova svijeta na jednu konferenciju u Dubrovniku. S njima se umrežio u Evropskom parlamentu, gdje u svojstvu najdesnije

Trans osobe su pretvorene u prijeteći simbol dekadencije i propasti zapadne civilizacije. Cijela priča oko posvajanja djece iz Konga zapravo je bila posredni povod za progon i demonizaciju jednog posvojitelja: trans osobe koja je, uz to, član stranke Možemo!

Aktivni organizator konferencija – Stjepo Bartulica (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

grupacije godinama smjeraju preuzeti sve izvršne pozicije. I provoditi politike u kojima bi i masturbiranje, koje Ilčić navodno nikad nije prakticirao, na koncu vjerojatno postalo proskribirano i svima ostalima.

Hrvatska desnica se približila globalnim političkim kretanjima, temama i konceptima, što ne znači da su zapustili autohtone domaće običaje. Hrvatska stranka prava ovdavno se uputila u političku beznačajnost. Ali njihove ideološke smjernice, s naglaskom na prve godine djelovanja kad su osnovali HOS, življe su nego ikad. Ponajviše su utjelovljene u Domovinskom pokretu, koji se nakon po njih neočekivano loših rezultata u prošloj seriji izbora bavio izgradnjom lokalnih podružnica i uspješnim širenjem političke infrastrukture po području znatno širem od Slavonije, sve uz navodnu podršku moćnih pojedinaca iz poduzetničkog sektora. Nije to samo vidljivo preko filoustaškog igrokaza u Vukovaru, u kojem su putem crnokošuljaške kolone sjećanja do kraja normalizirali fašistički pozdrav 'Za dom spremni'. Jednako je ekstreman i njihov politički odnos prema srpskoj manjini. Danas preko huškanja i prijetnji fizičkim nasiljem, u stilu mostovaca i izbjeglica, a već sutra kroz žuđeni dolazak u izvršnu vlast, izbacivanje njihovih predstavnika iz Sabora i gašenje tjednika Novosti.

Za razliku od originalnih pravaša, oni su se ipak modernizirali. Pretežito preko STJEPE BARTULICE, ultrakonzervativca zapadnog tipa, koji je još od vremena MIROSLAVA ŠKORE povezivao tu stranku s ljudima koji upravo rade na uništavanju američke demokracije. Bartulica je zadnju godinu bio posebno aktivan, u svoje i u ime stranke kojoj pripada. Organizirao je nekoliko konferencija, gdje su jasno nametnute konture suvremene desnice, kao neminovna posljedica modernog kapitalizma. Na djelu je sirovi orbanizam za kojim žude Bartulićini prijatelji u svim većim zapadnim zemljama: represija prema ženskim pravima, seksualnim i et-

ničkim manjinama, revizionističko nasilje prema kulturi i obrazovanju, rasturanje nezavisnih medija i upliv države u sve moguće sfere ljudske privatnosti. Uz svaku slobodu za krupnu poduzetničku klasu. Zahvaljujući prisutnosti Domovinskog pokreta u parlamentu, takvi su nedavno pušteni u saborske prostorije da od tamo šire antiznanstvene teorije o cjepivima i pandemijama. Domovinski pokret ima i domaće ultrabogate pobornike i sponzore. Mimo dopredsjednika i tajkuna MARIJA RADIĆA, tu je navodna povezanost s PAVLOM VUJNOVCEM, koji sve to negira. Promatrajući Domovinski pokret, BRANIMIR GLAVAŠ nalikuje na daleku prošlost. Krvava i zločinačka prošlost koja ovu zemlju, poput loše savjesti, i dalje opsjeda. Ali u političkom smislu minorna naspram apetita i financijskih kapaciteta ljudi koji ga žele nadomjestiti u opustošenoj Slavoniji, gledajući pritom na isti način prema cijeloj državi.

Cijeli desni parlamentarni pol trenutno je dobrim dijelom na ekstremnoj desnici. Nema kod njih suvislih političkih prijedloga ili ekonomskih politika za koje se zalažu. To su samo bijedni nasilnici koji neodgovorno i opasno nasrću na najslabije društvene skupine, čekajući priliku da zasjednu na vlast i materijaliziraju navedene prijetnje.

Hrvatska demokratska zajednica, radikalni original svih kasnijih i sadašnjih desnih derivata, u komotnoj je poziciji. Kad su u tom stanju, oni ne rade na proaktivnom targetiranju neprijatelja. Njihovi mediji ne buče. Njihova pješadija, braniteljske organizacije, u kolektivnoj je hibernaciji. Izuzev onih usko vezanih uz Domovinski pokret i veterane koji su bili u društvu optuženika za pokušaj terorističkog napada na Trgu žrtava fašizma i Markovu trgu. Umjesto raskalašene sirove aktivnosti, HDZ trenutno prakticira pasivno suučestništvo, nerijetko nastupajući u pozi žrtve. Poput crne rupe, pritom upija sve napade potencijalne konkurencije iz lagodne financijske pozicije moći. Ta im moć omogućava da svaki šovinistički uzvik zdesna pacificiraju državnim parama. Na zahtjev individua bliskih desnim opozicijskim strankama brzopotezno je odstranjen liberalniji udžbenik povijesti iz školskog kataloga, tako je na službeni barjak Hrvatske vojske u Vukovaru postavljen ustaški pozdrav 'Za dom spremni', a u upravu Hrvatskih pošta veteran HOS-a koji je isti pozdrav postavio u Jasenovcu, tako se preko Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva ili Agencije za elektroničke medije financijski potpomažu ekstremno desni 'mediji', kao što se preko obavještajno-represivnih aparata isljeđuju i mlate migranti. U ovoj političkoj fazi, kad nema potrebe za svakodnevnim pokazivanjem očnjaka, tradicionalno iskrsavaju njihovi enormni koruptivni apetiti. Sudeći po anketama i zahvaljujući trenutnoj opoziciji, birači ih i dalje značajno toleriraju, barem dok su materijalna prava makar prividno sigurna zbog stabilnih turističkih sezona. Superizborna godina tek je krenula, najgore predstoji. ■

Loše namjere skrivene iza smjernosti – Hrvatski suverenisti (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Сва раскош једне биографије

Редукционистички приступ какав у вези Обрада Косовца нуди већина медија вапи за допуном, јер бар толико дугујемо оном дијелу Косовчеве фигуре који се мање заснива на легенди, а више на знаним фактима

Сви медији, како се већ каже, пренијели су прошле суботе да је умро тв новинар ОБРАД КОСОВАЦ. Значајан дио њих, пак, назвао је тога колегу с хтв-а и легендарним, желећи ваљда нагласити да је био изузетно важан и познат, а у позитивном смислу. Није тако поступила искључиво његова матична и једина радна кућа, Хрватска радиотелевизија. Нова тв, рецимо, легендарност је Косовца такођер истакнула у први, насловни план, уз назнаку да је текст пренесен с Хине. У извјештају саме државне агенције, уобичајено суздржане, међутим, тога није било. Затим фронтално налијећемо на Јутарњи лист који поред истовјетног наслова додаје у тексту и 'један из плејаде највећих'. Тумачи се да је хрт у својој објави сажео његову каријеру у свега четири реченице. Па нас враћају на ту иницијалну вијест, али одатле преносе једино то да је легендаран, и да је на Телевизији Загреб почео радити 1966. године. Онда још и да је био уредник Дневника, Документарног програма, Информативног програма, те главни уредник хтв-а. Животно дјело да му је била емисија 'тв календар' коју је осмислио 1976. године, с тим да је добио одређена највећа новинарска признања у овој земљи.

Такав редукционистички приступ једној раскошној биографији напосто вапи за допуном, јер бар толико дугујемо оном дијелу Косовчеве фигуре који се мање заснива на легенди, више на знаним фактима. Дobar стартни траг понудио нам је ЈОЗО ЂУРИЋ, лагано и сам легендарни уредник редакције вањске политике хтв-а. Он је за Обрада Косовца навео да је био 'један од најзаслужнијих за побједу хтв-а у медијском рату 90-их' итд. 'Мијењали смо повијест', додао је Владимир БРНАРДИЋ, сурадник Косовчев, уредник документарног програма. Отприлике на томе су се и зауставили, те смо по још вјеродостојне грађе морали завирити на друштвене мреже, понајприје код Боже ВУКУШИЋА, легендарног шпијуна и публициста.

Топлим ријечима опростио се Вукушић од свог блиског сурадника, али је нашао мјеста и за појашњења неких тзв. контроверзи. 'Многи су га сматрали режимским човјеком у комунистичкој Југославији, а ЈОСИП ПЕРКОВИЋ навео га је 1997. године као сурадника Удбе без псеудонима', пише он. Потом разјашњава да се касније Обрад Косовац 'приклонио

идејама ФРАЊЕ ТУЋМАНА'. Међу пар десетака лајкова на Фејсбук-профилу Боже Вукушића уочавамо под тим прилогом и дигнути палац БРАНИМИРА ГЛАВАША, неправомоћно осуђеног за ратни злочин и још једне легенде. Ту већ примјећујемо један зачудан детаљ, јер пуно име покојника наводно јест: Обрад Антон Мартин Косовац. Није забуна, тако се сам представљао, нпр. у посљедњем интервјуу који је дао, још прије непуне три године. 'Ваше име и јест мало необично, Обрад... Па још Косовац', питао га је новинар Вечерњег листа. 'Знате ли како се ја заиста зovem? Моје пуно име гласи Обрад Антон Мартин Косовац, Антон по дједу, а Мартин по куму', набројио је наш јунак. 'Људи мисле да имам српско име', тад је до краја отворио душу, 'иако је Обрад старохрватско име које долази од ријечи радост.'

Није шала, то кад српско име осване као стара хрватска радост, а презиме звучи као назив припадника оне друге југославенске тајне службе. Посједник тако бременитог називља докитио се зато паром маскирних имена, само да љепше звони, мада није ни АНТОН МАРТИ, ни АСТОН МАРТИН. У истој манири ретуширао је свој рад, нипошто једино на 'тв календару' који превратних 1990-их постаје радионица за управо ту контраобавјештајну дјелатност. Особно је Косовац најприје морао фалсифицирати себе и своја дјела, попут оног документарца о кардиналу АЛОЈЗИЈУ СТЕПИНЦУ, из претходног десетљећа. Млађим генерацијама довољно је рећи да се тог филма не би посрамио ни ПРЕДРАГ АНТОНИЈЕВИЋ, режисер српскога ратног хорор-спектакла 'Дара из Јасеновца'.

У новој филмској итерацији по Косовцу, узорити колаборационист режима АНТЕ ПАВЕЛИЋА прометнуо се у свеца, још прије намјерене ватиканске беатификације, прескачући тако протокол бар на хрт-у. С једнаким жаром аутор је оправдавао старе испаде и нове упаде, приказујући све кроз призму специфичних захтјева овог и оног времена. Но то је ионако био само прикладан увод у нову његову филмографију, одреда аполетску спрам галерије лица подраумијеване 'идејама Фрање Туђмана'. А ти филмови Обрада Косовца били су кључни потпорањ његовим ширим информативним напорима. Легенда је добила коментаторски простор у средишњем присавском Дневнику, и употребљивала га је боље од иког. Косовац је бранио Туђ-

Фото: YouTube/Screenshot

мана и од поредби с титом, бринући се да се хрватском предсједнику не пакује 'кривњу диктатуре и страначког једноумља'. Захтијевао је да га се успоређује 'с бизмарком или с черчилом или пак с де голом'. Виђеније противнике хдз-ова режима вијао је с јавнотелевизијских валова неуморно, позивајући на њихово коначно одстрањивање. Ферал Трибјуну и његовим новинарима приписивао је улогу издајника, болесника, душмана свему хрватском. Постао је корифеј режимске медијске те информативне офензиве – рата, штовише. Његовим амблематским именом и презименом назват ће се један врцкави пулско-загребачки панк бенд: 'Љв Обрад Косовац'.

Тих година он сам је мијењао највише функције на Присављу једну за другом, успут одлучно рјешавајући проблеме с мање кротким тамошњим новинарима. Између '97. и '99. на пику су му били тихомир ЛАДИШИЋ, ДУБРАВКО МЕРЛИЋ и БРАНКО ЛЕНТИЋ којима ће опсесивно резати емисије и прилоге. Окомио се на читаву скупину Форум 21, иначе размјерно неопасну, али тад се пухало и на млако. ТОМИСЛАВУ ШПОЉАРУ цензурирао је прилог о једном радничком протесту, јер није пролазио ни критички приступ социјалним или економским темама, не искључиво етничким и сл. За свој рад је 1998. од хрт-а примио Награду Иван Шибл, због 'вишегодишњих изванредних достигнућа'.

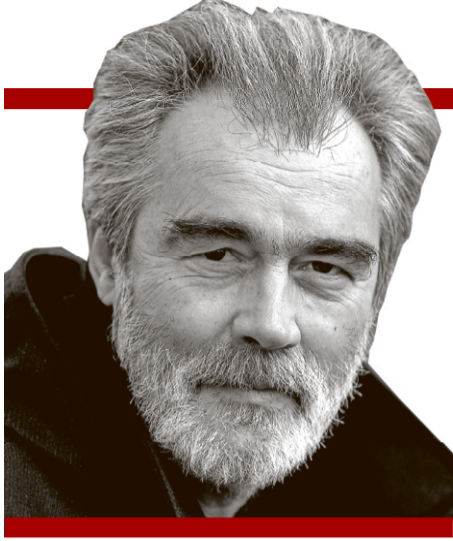
Уза сваку исприку и жаљење Шиблу, даље биљежимо да је Косовац тек 1999. године постао главни уредник хтв-а. Тек, велимо, с обзиром на то да је главни тамо у суштини био већ дуго прије. Но издвојити нам је једну занимљиву поје-

диност из његове пријаве на натјечај за то мјесто. Косовац је ту навео да 'није страначки дужносник', што је зацијело изненадило све одговорне. Опћепознато је било, наиме, да је овај кандидат – члан Главног одбора владајуће странке. Свеједно, 'према тумачењу правних стручњака', како је напоменуо у пријави, а комисија прихватила, тај положај није одговарао 'дужносничкој класификацији'. Ускоро ће га тако уврстити и у Почасни одбор изборног стожера хдз-а уочи парламентарних избора, али њих та странка губи, док Косовац у изборној ноћи одбија говорити о смјени власти. Памти се његов крути став о томе, сачуван у документарно-филмској архиви РАЈКА ГРЛИЋА: 'Курец ћу вам дати интервју!' Остаје главни уредник још неколико мјесеци, а затим у новом стољећу наставља из највишег платног разреда хрт-а снимати јавно финансирана дјела о Фрањи Туђману, ГОЈКУ ШУШКУ, ЈУГОШПИЈУНИМА. С такве позиције, очито и даље повлаштене, громко пријети: 'Сјеча глава што ју обавља МИРЈАНА РАКИЋ неће бити ништа према оној коју ћу провести када се вратим као директор!' Није дочекао тај час и сатисфакцију, умировљен је на измаку деценије. Мало раније се изјавио Хрватском слову: 'Моја је највећа кривња што ме сам Туђман прогласио највећим туђмановцем међу хрватским новинарима.' Прокоментирао је и учестале написе о својим југокомпромитацијама. 'Већ само појављивање мог имена на инкриминираној листи удбашких сурадника руши донекле њезину вјеродостојност', донекле се оградио. 'Иако, за неке наведене особе се', појаснио је, 'може оправдано посумњати да су служили тајној југо-полицији.' Интервју је антологијски, нпр. онај дио гдје описује чистку неподобних колега на хрт-у, у изведби АНТУНА ВРДОЉАКА. 'Оно што се приговара Врдољаку, а то је да је забранио улазак у тв зграду стотинама људи', инсистирао је Косовац, 'био је потез за који би му они морали до гроба захваљивати.' Слиједи поанта: 'У ратној ситуацији наша стаклена зграда могла је постати голема гробница од само једног удара пројектила.'

И тако, у предгробној атмосфери Присавља остао је жртвовани Обрад Косовац бранити наречене идеје све до одласка у пензију и, ево, легенду. А није од хрватских медија лијепо што су приликом опроштаја од Косовца то све прешутјели. Ипак је посриједи једини дио његова опуса који није лично прелакирао. ■

UVREDE
I PODMETANJA

Izbori 2024.

PIŠE Viktor Ivančić

Ako se HDZ i Domovinski pokret ne mogu podnijeti na papiru, ne znači da se neće moći podnositi na vlasti. Vlast budi pozitivne osjećaje u ljudima. Izvlači iz njih konstruktivnost, toleranciju i želju za suradnjom. Pogotovo kad je sve podmazano dobro plaćenim funkcijama

MM: Jebiga, šefe, sve ankete i računice pokazuju da nakon izbora nećemo moći formirati vlast bez Domovinskog pokreta.

AP: Meni su te ankete dosta sumnjive, Marko. Ne pravimo račun bez krčmara.

MM: Bogami su ovoga puta brojke neumoljive. Ili ćemo s Domovinskim pokretom u koaliciju, ili u opoziciju.

AP: A socijaldemokrati? Oni nam se zadnjih mjeseci napadno ulizuju. Baš sam jutros jednog zamolio da mi se prestane motati oko donjeg dijela leđa. Neoprezno ću sjesti i ozlijediti ga.

MM: Ništa. Nula bodova. Sad ih ima dosta u parlamentu, ali ankete kažu da sigurno neće prijeći izborni prag. Ne isplati se na njih gubiti vrijeme.

AP: O Mostu da i ne pričam. Oni su nam idejno bliski, ali ljudski daleki.

MM: Banda prokleta.

AP: Znači, baš smo osuđeni na Domovinski pokret?

MM: Izgleda, šefe. Trebalo bi onda sad u predizborno vrijeme nešto promijeniti.

AP: Što promijeniti?

MM: Pa bar malo smanjiti međusobne tenzije, šefe. A ne ovako, mi njih optužujemo da potiču terorizam, oni nas da smo nacionalni izdajnici, mi njih da su rasisti, oni nas da smo srboljupci, PLENKOVIĆ PENAVU da ugrožava stabilnost, Penava Plenkovića da ugrožava državost... Nastave li se HDZ i DP granatirati ovim intenzitetom, teško ćemo sutra pravdati postizbornu koaliciju.

AP: A kome bismo to trebali pravdati?

MM: Pa ne znam, valjda građanima...

AP: Daj, molim te, ko njih šta pita. Nakon što glasaju, mogu se jebat.

MM: Dobro, i to je točno...

AP: Ne bih se ja puno oko toga brinuo, Marko. Osim toga, i povijesna iskustva nam idu na ruku. Domobrani i ustaše su u kritičnim momentima uvijek znali sklopiti solidan savez.

MM: A tko smo tu mi?

AP: I jedni i drugi. Kod HDZ-a je veći dio vodstva prodomobranski, a veći dio članstva proustaški raspoložen. S tim da su uvijek moguće i promjene u hodu. Bitno je da se zadrži dvostruka konotacija. Znači, Domovinski pokret je prirodni segment HDZ-a koji se trenutno drugačije zove. Koalicija između nas i DP-a predstavljala bi maltene unutarstranački sporazum. Što, je li možda Ivan Penava veći Hrvat i nacionalist od TOME MEDVEDA?

MM: Nije.

AP: Eto. Što bi ti sivonje iz Domovinskog pokreta uopće htjeli? Je li HDZ zakonski legalizirao fašistički pozdrav 'Za dom spremni'? Jest! Jesmo li veličali ratne zločince kad god se za to ukazala prilika? Jesmo! Zaklinjemo li se redovno u FRANJU TUĐMANA? Zaklinjemo! Provodi li NINA OBULJEN KORŽINEK istu kulturnu politiku kakvu je vodio ZLATKO HASANBEGOVIĆ, samo što umjesto proustaške rabi proeuropsku retoriku? Provodi! Je li išta od toga u koliziji s političkim idejama Domovinskog pokreta? Nije! Pa koji klinac više šilje?

MM: Jebiga, šefe, kad oni Penavini moroni od ambalaže ne vide sadržaj. Iritiraju ih vaši briselski maniri.

AP: E, pa morat će naučiti kako se razlikuje bitno od nebitnog. Budemo li se mi s desne strane naganjali oko toga tko je veći Hrvat,

Marko Milić i Andrej Plenković
(Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

prepustit ćemo vlast antihrvatima. To bi i tupi Penava mogao shvatiti. Ja se nadam da će se u njemu konačno probuditi Hrvat i domoljub.

MM: Znam, šefe, ali i nama bi bilo mudrije malo stati na loptu. Nastavite li domovince optuživati za terorizam i destabilizaciju zemlje, sutra, kad s njima budemo sklapali koaliciju, a morat ćemo, svi će reći da pljujete sebi u usta.

AP: Kakve su to gluposti, Marko? Pa pljuvačka nam je ionako stalno u ustima! Kakve veze ima izljev li se prema unutra ili prema van? Ne možeš se upuštati u ovakve rasprave ako ne poznaješ osnove fiziologije.

MM: Ma to je bilo metaforički rečeno, šefe. Htio sam upozoriti da će ispasti kako gazite svoja načela...

AP: A to nije metaforički, je li? Slušaj me dobro, Marko: najmanji je problem gaziti načela kad ih nemaš. To te čak čini na svoj način dosljednim. Znači, nema načela – nema problema. Jesmo se razumjeli?

MM: Jesmo, šefe.

AP: I prestani se toliko brinuti, pobogu. Ako se HDZ i Domovinski pokret ne mogu podnijeti na papiru, ne znači da se neće moći podnositi na vlasti. Vlast izvlači iz ljudi konstruktivnost, toleranciju i želju za suradnjom. Pogotovo kad je sve podmazano s više desetaka dobro plaćenih funkcija u državnim poduzećima, javnoj upravi, kulturnim institucijama i sličnom. Slažeš li se, Marko?

MM: Slažem se, šefe.

AP: Vjeruj ti meni, Marko, vlast budi pozitivne osjećaje u ljudima. Evo uzmi nas iz HDZ-a. Dok smo u onim kratkim razdobljima tavorili u opoziciji, ništa nam u Hrvatskoj nije valjalo. Sve je bilo očaj, propast i katastrofa. A kad smo opet preuzeli vlast, sve u Hrvatskoj cvjeta: ekonomija, socijalna sigurnost, turistička sezona, ulazak u Šengen, eurozona, zapadne integracije, kupovna moć, bruto društveni proizvod... Sve raste, sve napreduje, sva je stalno u plusu. Vlast čovjeku naprosto izoštri perspektivu. A ljudi izvan vlasti ostaju uskraćeni za taj vedar pogled na sadašnjicu. Ostaju invalidi. To bi glupom Penavi trebalo doprijeti do mozga.

MM: A Srbi?

AP: Koji Srbi?

MM: Ovi iz SDSS-a. Naši koalicijski partneri.

AP: Što s njima? Pa oni će ostati naši koalicijski partneri.

MM: Kako, šefe? Kad oni iz Domovinskog pokreta odbijaju bilo kakvu mogućnost suradnje sa SDSS-om, a ni ovi iz SDSS-a sigurno ne skaču od sreće što bi im Domovinski pokret mogao postati koalicijski partner.

AP: Otkud ti to znaš?

MM: Tako kažu. Da ne spominjem kako nam ni povijesna iskustva ne idu na ruku. Zadnji put kad su ustaše i domobrani sklopili savez, Srbi su završili u Jasenovcu.

AP: Ali tada su ustaše držali centralnu polugu vlasti, a sad će je držati domobran, to jest ja! I nemoj ti mene zajebavati, Marko! Umjesto što me tlačiš sumnjama, kenjkanjem i malodušnošću, bilo bi ti bolje da izneseš neki prijedlog. Imaš li ga?

MM: Pa ne znam, šefe. Najpametnije bi bilo da se prije izbora cijeli SDSS upiše u HDZ, tako da Penavi unaprijed začepimo usta. I stavimo mu kompletan paket pred nos – tejk it or liv it. Samo ne bi ovi iz SDSS-a na to pristali, premda se, objektivno govoreći, sada ponašaju kao da su u HDZ-u.

AP: Dok god se tako ponašaju, dužni smo poštovati njihov identitet. Inače bismo se mi ponašali kao što se ponašamo inače. Praktičnije je u ovoj situaciji da svoje ponašanje malo korigira Domovinski pokret.

MM: Pa cjelokupan se Penavin politički program svodi na proklinjanje i vrijeđanje Srba. Mislite da bi on bio spreman promijeniti retoriku?

AP: Ne treba je mijenjati. Dovoljno je da, umjesto po Srbima, lupa po ljevičarima, komunistima i Jugoslavenima. Kao što ja – otkad smo izračunali da je zbog nekoliko glasova u parlamentu lupanje po Srbima štetno – lupam po rusofilima, putinovcima i rušiteljima hrvatske države. U principu je važno da se lupa, objekt je od sporednog značaja.

MM: Ne znam, šefe, ali meni ta postizborna suradnja između HDZ-a i Domovinskog pokreta, a da zadržimo SDSS kao koalicijskog partnera, djeluje kao znanstvena fantastika.

AP: Moraš prihvatiti, Marko, da u politici ima neobjašnjivih pojava. Evo, recimo, dok je Tuđman vodio HDZ, Srbima je u Hrvatskoj navodno bilo loše. A sad se s HDZ-om navodno osjećaju jako dobro, iako HDZ, što stalno ističemo, dosljedno slijedi Tuđmanovu politiku i viziju. HDZ je dakle ostao isti, isti su i Srbi, a sve se promijenilo. Politika nekad stvara čudo. Umjetnost nemogućeg.

MM: Ali što ako se čudo ne desi? Što ako se naši potencijalni koalicijski partneri ipak međusobno isključuju? Hoćete li se onda držati matematike, pa tko da više glasova...?

AP: Ja se, Marko, uvijek držim politike kontinuiteta.

MM: Što to znači, šefe?

AP: Budem li morao birati između ustaša i Srba, opredijelit ću se za svoje dupe. ■

Prihvatni centar za
strance Ježevo (Foto:
Marko Prpić/PIXSELL)

Stranac u obavještaj- noj moći

Europski sud za ljudska prava presudio je u korist Fadila Seferovića koji je nakon gotovo 20 godina života u Hrvatskoj iz nje protjeran jer je proglašen prijetnjom za nacionalnu sigurnost. Kao i nekolicina drugih muškaraca islamske vjeroispovijesti, on tvrdi da je takva odluka, koja mu do danas nije obrazložena, donesena nakon što je odbio biti suradnik SOA-e

HRVATSKE institucije najprije su FADILU SEFEROVIĆU odbile zahtjev za stjecanjem državljanstva i od njega napravile apatrida. Potom su mu oduzele i status stranca sa stalnim boravkom u Hrvatskoj te izdale odluku o protjerivanje iz zemlje u kojoj je s obitelji živio gotovo 20 godina. Na kraju su ga na šest mjeseci zatvorili u Prihvatni centar za strance Ježevo, gdje je sobu od 25 kvadrata dio vremena morao dijeliti s još jedanaest osoba. I sve to na temelju mišljenja Sigurnosno-obavještajne agencije (SOA) iz studenog 2014. da Seferović, tada 23-godišnji student zagrebačkog sveučilišta, perspektivni sportaš, neosuđivan, predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnost Republike Hrvatske. Mišljenje, kojim ga je SOA *de facto* proglasila državnim neprijateljem, nikada nije obrazloženo, pa ni danas ne zna što mu je točno stavljeno na teret.

Fadil Seferović zbog svega je tužio Hrvatsku pred Europskim sudom za ljudska prava (ESLJP). Sud u Strasbourgu nedavno je stao na njegovu stranu i presudio da mu je u postupcima pred domaćim pravosuđem povrijeđeno pravo na 'postupovne garancije'. Zbog toga što njemu ni njegovim odvjetnicima nije bio omogućen ni kratak pregled činjenica na temelju kojih je nastao SOA-in zaključak, Seferović nije mogao ni 'primjereno izložiti svoje argumente tijekom sudskog postupka', navodi se u presudi. Pored toga, klasificirane dokumente nisu preispitali ni zagrebački Upravni sud ni Visoki upravni sud pred kojima je uložio žalbe na odluke o protjerivanju, iako su po zakonu imali tu mogućnost, već su bespogovorno prihvatili SOA-inu procjenu.

— Dodatnu težinu ovakvom zaključku daje i činjenica da države potpisnice Konvencije za zaštitu ljudskih prava inače imaju široko polje diskrecije u pitanjima nacionalne sigurnosti, no u konkretnom slučaju se očito radilo o toliko teškoj povredi ljudskih prava koja je zahtijevala i opravdavala intervenciju ESLJP-a usmjerenu na zaštitu podnositelja, ali i svih ostalih od arbitrarnosti sudova i drugih nadležnih tijela. Kao što smo to opetovano tvrdili, stranac koji zakonito boravi na teritoriju RH i u odnosu na kojeg je donesena odluka o statusu ili protjerivanju temeljena na zaključku SOA-e mora imati učinkovitu mogućnost da iznese razloge protivljenja takvoj odluci – objašnjava za Novosti Seferovićeva odvjetnica NATAŠA OWENS.

— Ova presuda je značajna i zato što podnositelju nakon više od osam godina duge pravosuđne bitke omogućava ponavljanje pravomoćno okončanih postupaka, a time da i, za početak, napokon sazna zašto je ostao ne samo bez prava na boravak na području RH, već i na državljanstvo koje mu je već bilo zajamčeno – dodaje ona.

Kao državljanin Bosne i Hercegovine, koji je u Hrvatskoj živio od ranog djetinjstva, Fadil Seferović je krajem 2011. prvi put zatražio hrvatsko državljanstvo. Ministarstvo unutarnjih poslova tada mu je izdalo jamstvo da će ga dobiti ako se u roku dvije godine odrekne državljanstva BiH. Seferović je to napravio u ožujku 2013. te ponovio zahtjev za stjecanje hrvatskog, a u tom kontekstu, kako je to propisano domaćim zakonom, morao je proći sigurnosnu provjeru. U tužbi ESLJP-u i ranijima koje je podigao pred Ustavnom sudom Seferović navodi da tada nastaju problemi, i to zato što je odbio biti doušnik SOA-a s ciljem odavanja informacija o osobama iz islamske zajednice.

— Prema navodima podnositelja, 16. listopada 2014. pozvan je u Policijsku upravu zagrebačku, gdje ga je dočekao B. koji je rekao da je agent koji radi za nacionalnu

obavještajnu agenciju. B. ga je zamolio da surađuje s Agencijom tako što će dostaviti podatke o osobama koje poznaje iz svoje muslimanske zajednice. Tvrdio je da mu je B. prijetio da će mu, ako odbije suradnju, dati negativno mišljenje u vezi s njegovim zahtjevom za državljanstvo, prekinuti mu boravak u Hrvatskoj i da će u konačnici biti protjeran iz zemlje, stoji u presudi Europskog suda za ljudska prava. Podnositelj zahtjeva je isprva pristao na prijedlog i sljedeći se dan sastao s B. izvan policijskih prostorija. B. je tada navodno počeo ispitivati podnositelja zahtjeva o njegovim stavovima o islamu, Islamskoj državi (ISIL) i određenim pojedincima te je tražio presliku svih kontakata s njegovog mobitela. Podnositelj je tada rekao B. da je suradnja koja je od njega zatražena bila u suprotnosti s njegovim vjerskim i moralnim uvjerenjima i da odbija sudjelovati u njoj. B. se naljutio i otišao, navodi se dalje.

Dva tjedna kasnije SOA je obavijestila policiju da postoje sigurnosne prepreke za Seferovićev prijem u hrvatsko državljanstvo, ne navodeći daljnje obrazloženje. Na temelju tog mišljenja MUP mu je odbio zahtjev, tvrdeći pritom da ima sve uvjete za stjecanje državljanstva, ali da bi to bilo 'protivno interesima RH'. Zahtjev za preispitivanjem odluke MUP-a potom su odbili nadležni sudovi, ponavljajući da je 'sigurnosna provjera provedena u skladu sa zakonom'. U prvim danima 2015. godine SOA je MUP-u dostavila novi kvalificirani dokument u kojem je navedeno da su ispunjeni svi uvjeti za protjerivanje Seferovića iz Hrvatske jer predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnost, na temelju kojeg mu je policija naredila da napusti zemlju sa zabranom ponovnog ulaska u trajanju od godine dana. Uskoro mu je ukinut i stalni boravak te mu je bilo naređeno da u roku od 30 dana napusti RH. Njegove naknadne žalbe na obje odluke također su odbijene, a pošto je u međuvremenu postao apatrid, osoba bez državljanstva i valjanih dokumenta, u listopadu iste godine uhvaćen je u iregularnom prelasku hrvatsko-slovenske granice i usred najvećeg migrantskog vala pritvoren u Prihvatnom centru za strance Ježevo. Fadil Seferović u srpnju naredne godine dobrovoljno je napustio Hrvatsku, a kako je u međuvremenu uspio ponovno dobiti državljanstvo BiH, danas živi na teritoriju te države.

Prema domaćem pravu, klasificirano mišljenje SOA-e dano u postupku za stjecanje državljanstva i tajni dokument koji je naknadno dostavljen policiji i koji je poslužio kao osnova za prestanak boravka podnositelja u Hrvatskoj te za protjerivanje, nisu morali sadržavati razloge. Niti jedan od tih dokumenata nije bio dostupan podnositelju zahtjeva u niti jednoj fazi postupka, jer se radilo o klasificiranim dokumentima koje je mogao deklasificirati samo njihov vlasnik. Stoga je pravo podnositelja zahtjeva da bude obaviješten o činjenicama na kojima su se temeljile odluke domaćih vlasti bilo značajno ograničeno, ističe se u presudi Europskog suda, koji je Seferoviću dosudio pet hiljada eura na ime nematerijalne štete i još toliko za troškove postupka.

Iz Centra za mirovne studije, gdje su od ranije upoznati s ovim slučajem, poručuju kako je presuda pokazala da je pravda spora, ali dostižna.

— Ova je odluka iznimno bitna u kontekstu zaštite prava tražitelja azila, osoba pod međunarodnom zaštitom i drugih stranaca. Njihova temeljna prava se redovito krše na temelju diskrecijskih odluka SOA-e protiv koji se osobe nemaju čime braniti niti znaju što trebaju osporavati, što upravo problematizira presuda Europskog suda za ljudska prava – govori SARA KEKUŠ iz CMS-a.

Stranac koji zakonito boravi na teritoriju RH i u odnosu na kojeg je donesena odluka o statusu ili protjerivanju temeljena na zaključku SOA-e mora imati učinkovitu mogućnost da iznese razloge protivljenja takvoj odluci – kaže Seferovićeva odvjetnica Nataša Owens

Kako smo ranije pisali, ovo nije jedini slučaj u kojem stranci s boravkom u Hrvatskoj tvrde da su se našli u problemima nakon što su odbili ponudu agenata SOA-e da postanu doušnici. Sarajevski mediji tokom 2019. objavili su seriju svjedočanstava desetak državljana BiH s dozvolom boravka u RH koji također tvrde da ih je SOA vrbovala da postanu njeni suradnici. Novosti su krajem 2021. objavile priču o Iračaninu sunitiskog porijekla OMERU MAHDIJU kojemu je nakon odbijanja takve suradnje oduzet ranije dodijeljen azil i naređeno da napusti Europski gospodarski prostor.

Pritom im je svima zajedničko to što su muslimani. Ako su živjeli na širem zagrebačkom području, uvijek su bili pozivani na razgovor u Policijsku postaju u Petrinjskoj, gdje bi ih, prema njihovim iskazima, dočekali jedan do dva muškarca odjeveni u civilnu odjeću, predstavili im se lažnim identitetom i za početak ispitivali tko se sve okuplja u

zagrebačkoj džamiji. Dio ih je tvrdio da su agenti SOA-e od njih tražili da otvore račune na društvenim mrežama s kojih će veličati Islamsku državu, druge su navodno tražili da im sastave spiskove pripadnika Armije BiH, a od jednog sefije iz Zenice da podmeće oružje. Nakon odbijanja ili prekida suradnje, svi su proglašeni opasnošću za nacionalnu sigurnost Hrvatske, potencijalnim teroristima, te im je oduzeta dozvola za boravak i rad.

DRAGAN MEKTIĆ, bivši ministar sigurnosti BiH, izjavio je 2019. godine da je čitava operacija poduzeta kako bi se opravdale ranije tvrdnje tadašnje hrvatske predsjednice KOLINDE GRABAR-KITAROVIĆ da u BiH boravi na tisuće islamističkih ekstremista koji predstavljaju prijetnju sigurnosti u regiji. SOA je odbacila takve navode, ocijenivši ih neistinitima i zlonamjernima, a premijer ANDREJ PLENKOVIĆ svojevremeno je poručio da se radi o 'kompletnim besmislicama'.

Prema informacijama kojima raspolažu Novosti, Seferović i Mahdi jedini su koji su pravdu odlučili do kraja istjerati sudskim putem, pri čemu je slučaj 29-godišnjeg Mahdija još pred Ustavnim sudom. Obojica su se obratila i Vijeću za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija, čiji su članovi zaključili da 'provedenim nadzorom nisu utvrđene nezakonitosti prilikom sigurnosnih provjera'. Zbog Mahdija se u ožujku 2021. Plenkovićevoj vladi obratila grupa zastupnika Europskog parlamenta. 'Osjećamo se dužnima potaknuti Vas da istražite događaje koji su doveli do oduzimanja statusa azila Omeru Mahdiju jer se bojimo da je taj postupak povezan s njegovim odbijanjem da postane doušnik SOA-e. Zabrinuti smo jer se ta odluka isključivo temelji na klasificiranim podacima kojima njegovi odvjetnici ne mogu pristupiti', piše u pismu koje je potpisalo 37 EU-zastupnika.

Slučaj Omera Mahdija razlikuje se od drugih jer je prije stjecanja azila u rujnu 2018. uspješno prošao SOA-inu provjeru, temeljem čijeg je inače neobavezujućeg mišljenja MUP u tom periodu često odbijao zahtjeve za međunarodnu zaštitu. Poziv s nepoznatog broja na razgovor u Petrinjskoj dobio je 9. listopada 2019., nedugo nakon što je njegova partnerica TAJANA TADIĆ, tada kao zaposlenica udruge Are You Syrious?, javno govorila o odgovornosti hrvatskog MUP-a za

Iračanin Omer Mahdi, o kojem su Novosti već pisale, našao se u sličnoj situaciji kao i Seferović

smrt šestogodišnje afganistanske djevojčice MADINE HUSSINY.

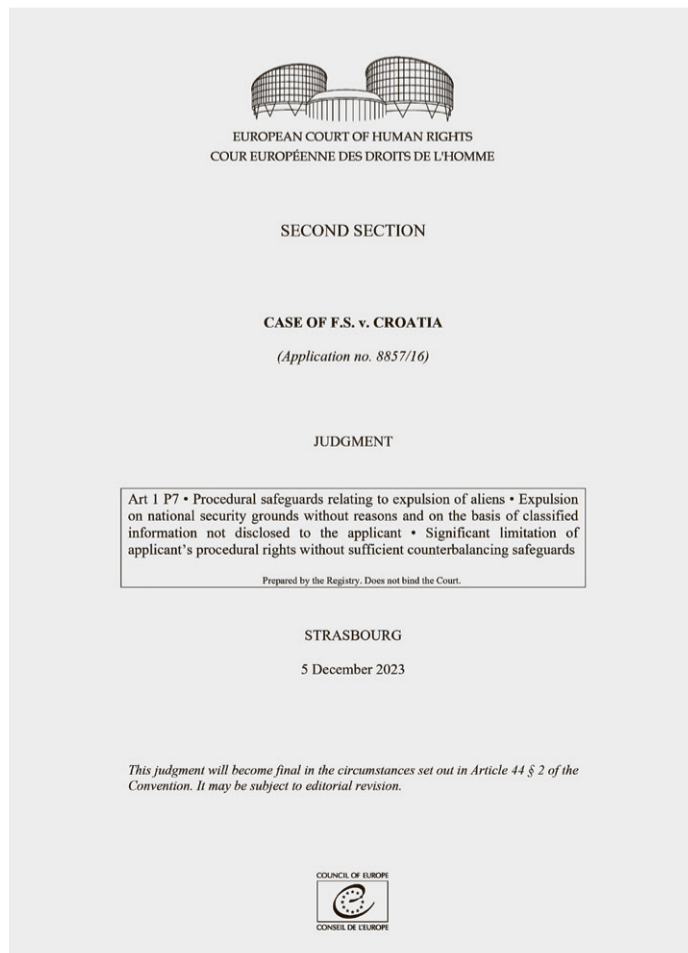
— Iza zatvorenih vrata počeo me, bez prisustva prevoditelja, ispitivati detalje o mom životu, oduzeo mi je mobitel i zatražio da ga otključam. Suradivao sam jer sam mislio da su to njegove ovlasti. Potom je skoro pola sata pregledavao moje poruke i popis poziva. Tražio je od mene informacije o drugim izbjeglicama, od kojih su neki tada još uvijek bili tražitelji azila. Ispitivao me i tko od njih ide u džamiju... Počeo mi je prijetiti da moram suradivati s njima ili će mi oduzeti azil i deportirati me u Irak. Rekao mi je da se ne pravim glup. I to sve u zgradi policije – ispričao je Novostima Mahdi.

— Na kraju mi je ponudio da se nastavimo neformalno sastajati u kaficu. Rekao mi je da ima još puno pitanja za mene, da im moram pomoći da pronađu ljude o kojima me ispitivao. Rekao sam mu da me takva ponuda ne zanima, da imam svoj posao, svoj život – kazao je Omer Mahdi, kojemu je nedugo nakon toga oduzet azil pod obrazloženjem da predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnost i javni poredak RH.

SOA se ranije odbila očitovati na te tvrdnje. U pisanom odgovoru kratko su nas obavijestili da neće odgovoriti na naša pitanja, pod obrazloženjem da 'SOA ne komentira pojedinačne slučajeve u postupku rješavanja statusnih pitanja stranaca u RH'.

Vežano uz slučaj Fadila Seferovića odgovorili su nam kako 'članak 29. Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske zabranjuje prisiljavanje bilo koga da bude suradnik sigurnosno-obavještajnih agencija'. Podsjetili su da je 'na tužiteljev zahtjev iz 2015. godine Vijeće za građanski nadzor sigurnosno-obavještajnih agencija provelo izravni nadzor nad postupanjem SOA-e u predmetu tužitelja, uključujući i razgovor s djelatnicima koji su radili na predmetu' te da njime 'nisu utvrđene zloporabe'. Na naše dodatno pitanje jesu li od 2014. naovamo zabilježeni slučajevi kršenja spomenutog članka Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu, odgovorili su da 'ni jedno nadzorno tijelo, uključujući i sudove, nije utvrdilo nezakonita postupanja djelatnika SOA-e' u tom smislu.

S obzirom na to da je većina spomenutih muškaraca tvrdila da su ih agenti SOA-e ispitivali o pojedinostima iz života islamske zajednice i zagrebačke džamije, obratili smo se i Mešihatu Islamske zajednice u Hrvatskoj, koju je SOA u svojim ranijim godišnjim izvještajima spominjala u pozitivnom kontekstu. 'Jedan od glavnih razloga nepostojanja značajnog islamističkog radikalizma u RH su dobar položaj, ugled i integritet islamske zajednice u hrvatskom društvu', rečenica je koja se redovito pojavljivala u tim izvještajima. Međutim, do zaključenja ovog broja Novosti iz Mešihata nisu odgovorili na naša pitanja. ■

U postupcima pred domaćim pravosuđem Fadilu Seferoviću povrijedeno je pravo na 'postupovne garancije' – presuda ESLJP-a

INTRIGATOR

Pa vi onda proizvodite

Podravka (Foto: Vjeran
Žganec Rogulja/PIXSELL)

Mnogo radnika Podravke prima svega 680 eura mjesečno – oko 40 posto zaposlenih u proizvodnji. Menadžeri dobivaju od 15 do 20 tisuća eura

PROTEKLE godine obilato smo bili gošćeni hvalospjevima na račun Podravke, koprivničke prehrambene industrije koju država još uvijek drži u relativno većinskom posjedu. To pak znači da svaka lauda u njezinu slavu zapravo izravno koristi vladi premijera ANDREJA PLENKOVIĆA. Pa smo najprije u travnju slušali kako rezultati nakon prvog kvartala dokazuju uspjeh u prevladavanju stanovitih izazova, a već u svibnju se predsjednica uprave MARTINA DALIĆ zahvalila radnicima na doprinosu u ostvarenju svih postavljenih ciljeva. U srpnju je potonja menadžerica potvrdila nagađanja o gradnji tvornice za preradu rajčice u Varaždinu, da bi u rujnu najavila poticanje veće proizvodnje domaćih poljoprivrednika. Listopad nam je donio Plenkovićevo gostovanje u Koprivnici, uz naglasak domaćina na podatku o povećanju radničkih dohodaka u krizi. Konačno, prošlu godinu samo što nismo ispratili s pitijem odgovorom Martine Dalić na učestala medijska pitanja o Podravkinu možebitnom preuzimanju Belja. Nije to potvrdila, ali ni demantirala, istaknuvši da su joj akvizicije jedan od glavnih ciljeva: širenje poduzeća kao imperativ.

I taman kad se moglo zaklopiti sve lonce, svaki s umiješanom žlicom Vegete, idilu je na zadnji radni dan 2023. godine pokvarila nekakva konferencija za novinare. MARIO IVEKOVIĆ, predsjednik Novog sindikata, nađignuo je buku oko kolektivnog pregovaranja

u Podravci. Začulo se da mnogo tamošnjih radnika prima svega 680 eura mjesečno – oko 40 posto zaposlenih u proizvodnji. S druge strane, menadžeri dobivaju od 15 do 20 tisuća eura, ali reprezentativni sindikati, u koje se ne ubraja Novi, ipak nisu digli glas protiv takvog nesrazmjera. Iveković kaže da je potrebu daljnjeg rasta radničkih plaća, za razliku od njih, spomenula u pregovorima čak i Dalić.

No šefica koprivničke industrije mogla bi taj navodni prioritet lako realizirati, možda baš po sugestiji Novog sindikata. Najveći dio uzeo bi se iz dobiti poduzeća, a nešto malo i od menadžerskih primanja, pa bi se mizerno niski dohoci radnika osjetno popravili. Umjeren je pritom bio Mario Iveković, jer ipak zna da ni Podravka ne može iole sposobne stručnjake dobiti po cijeni značajno nižoj od tržišne. Oni moraju dobiti i svoje bonuse za bolje rezultate poslovanja, osim što smo prije pola godine ovdje uprljali prstom, ovaj, u realno veoma zabrinjavajuće Podravkino stanje.

Naspram priče o rastu dobiti i sličnim vedrim pokazateljima, u financijskom izvještaju poduzeća osvijetlili smo neka manje pozitivna mjesta. Nakupljanje duga dobavljačima, skok obaveza prema kreditima na kraći rok, enormno gomilanje neprodane robe u skladištima – samo su najznačajnija od njih. Podravka u biti podiže određene parametre nauštrb nekih manje vidljivih, ili javnosti nerado prezentiranih, ali ne osvaja tržište, ne širi se, ne uspijeva se othrvati krizi. Štoviše, nema živog novca za više plaće – izuzev menadžerskih, jasno – jer se onda ne bi mogla reklamirati vijestima o rastu dobiti.

Zato nema akvizicija tj. otkupljenih drugih pogona, i zato se npr. tvornica u Varaždinu otvara tek nakon zatvaranja one u Istri, što se nerado spominje. Zašto reprezentativni sindikati pritom ne problematiziraju temu niskih plaća u Koprivnici, znaju samo oni i onaj tko je radničko predstavljanje generalno zakonski dizajnirao kao paratržišno-kompetitivni biznis. Političku vlast, suvlasnika Podravke, ne treba o tome uludo ispitivati jer korektan odgovor prije izbora zasigurno nećemo dobiti, a kasnije će možda i taj svoj udio gurnuti u prodaju.

■ Igor Lasić

Tko to tamo truže?

KRAJEM prošle godine na polju na području Mazina otkriven je sablasni prizor – mrtvo tele čija strvina je bila napunjena opasnim otrovom. Po ruralnim, a samim time i dislociranim krajevima, gdje se vodi surova borba između čovjeka i prirode, ali i između samih ljudi koji ne biraju sredstva za izdašne potpore za poljoprivrednu proizvodnju iz EU-fondova, to nije prvi slučaj trovanja. U nemilosrdnoj borbi prirodne eliminacije na divljim terenima gdje staračko, samačko stanovništvo pokušava preživjeti, odvija se borba određenih poduzetničko-poljoprivrednih slojeva za europski novac. Kad se tome pridodaju elitni lovački krugovi kojima su pusti i divlji lički predjeli rajska prostranstva, križaljka prirodne ravnoteže biva narušena.

Mrtvo tele napunjeno vrlo opasnim otrovom postavljeno je u pokušaju ubijanja vukova koji su se razmnožili i raširili tamo gdje je ljudi sve manje. Na području gdje ne postoje adekvatne mjere kontrole poljoprivredne proizvodnje, stočne ispaše, sustava krava-tele, ali i gospodarenja lovačkih društava zakupljenim prostorima, ovakvi slučajevi trovanja već su zabilježeni. O svemu tome, naravno, obaviještena je policija. Na ovu neciviliziranu pojavu po ličkim poljima upozoravaju u udruzi Biom. BOLESŁAW SŁOCINSKI, voditelj programa Safe Flyways, kaže da ova praksa ne samo da je neučinkovita u rješavanju sukoba sa predatorima poput vukova, nego je opasna za ljude, kućne ljubimce i lovačke pse, te ugrožava opstanak strogo zaštićenih ptica grabljivica.

— Ovaj božićni horor pronađen je svjež, čime je spriječen veći broj žrtava. Za mamac je korišten otrov u obliku plavih kristalica, najvjerojatnije pesticid na bazi karbofurana koji je u Hrvatskoj u potpunosti zabranjen od 2016. godine. Radi se o vrlo otrovnoj tvari koja već u vrlo malim količinama može otrovati cijeli Mazin, Bruvno i Gračac. Ilegalno trovanje je prijavljeno policiji, koja je osigurala mjesto događaja. Trovanje se mora ozbiljno shvatiti. Dosta ljudi na području Dalmatinske zagore i Like koristi te pesticide koji su ozbiljni otrovi. Na kraju krajeva, to je kazneno djelo – upozorava Slocinski.

■ Paulina Arbutina

Tražimo strategiju

Blagdansko vrijeme bilo je obilježeno novim zločinima protiv žena?

Prema dostupnim podacima koje je prikupila nezavisna stručnjakinja DUNJA BONACCI SKENDEROVIĆ, u 2023. u Hrvatskoj je ubijeno devet žena: sedam žena ubile su njima bliske osobe, od toga su pet žena ubili njihovi intimni partneri. Svi počinitelji su muškarci. Svakodnevno svjedočimo slučajevima nasilja i naglašavamo da je femicid zločin koji je najlakše spriječiti jer mu uvijek prethodi kontinuitet nasilja od bliske osobe. Većina ih se događa kao posljedica propusta državnih institucija; kad bi one obavljale svoj posao kako treba, većina zločina nikad se ne bi desila. Upravo zato Ženska mreža traži strategiju kojom bi bili obuhvaćeni svi oblici nasilja, uključujući femicid, te propitivane konkretne mjere koje se odnose i na prevenciju. Tražimo usvajanje zakona kojim bi bili sankcionirani svi oblici rodno uvjetovanog nasilja nad ženama te izmješteni iz prekršajne u kaznenu sferu, a zahtijevamo i tretiranje femicida kao posebnog kaznenog djela rodno utemeljenog ubojstva.

Koliko je Vlada spremna da u izbornoj godini prihvati vaše zahtjeve?

Vlada je to najavila, ali još uvijek se ništa nije dogodilo i ne znamo kad će. U toku je djelovanje radne skupine pri Ministarstvu rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike na izradi Nacionalnog plana protiv nasilja nad ženama. Ne znamo kakav je prijedlog tog plana jer nije javno objavljen i hoće li uključivati sve oblike nasilja ili samo obiteljsko nasilje kao do sada. Nije dovoljno samo donijeti sporadične izmjene zakona; zato tražimo strateški pristup uz statističko praćenje, analize i preventivne mjere protiv nasilja nad ženama zato što se ono dešava praktički svakodnevno.

Ukazujete i na neravnopravnost žena na HRT-u jer u emisiji 'Što je obilježilo 2023. godinu' nije bilo žena?

I ovo pokazuje kakva je programska politika HRT-a kojom bi trebalo aktivno promovirati načelo ravnopravnosti spolova, što je zakonska obaveza medija, a HRT to ne čini, nego diskriminira žene. HRT kao javna televizija u svojim programima treba uzimati u obzir njihov učinak na položaj žena i ravnopravnost spolova te izobrazbu djelatnika. Emisijom u kojoj se radi evaluacija 2023. bez žena kao sudionica šalje se neprihvatljiva poruka da nema žena koje bi to mogle relevantno komentirati. To nije izolirani primjer, često se događa da u se emisiji 'Otvoreno' raspravljaju društveno relevantne teme bez ili s malim brojem žena.

■ Nenad Jovanović

I tebe su siti, kafano

Je li gore kada Hrvati idu na folk ili kada Nepalci plešu na rock? Je li opasnije kada se Zagrepčani provode uz cajke ili kada Indijci slušaju Zagrebačku filharmoniju?

OVE Nove godine staro pitanje hrvatskog muzičkog ukusa gadno se zakompliciralo. Pred nama sada stoji ultimativna dilema: je li gore kada Hrvati idu na folk ili kada Nepalci plešu na rock? Je li opasnije kada se Zagrepčani provode uz cajke ili kada Indijci slušaju Zagrebačku filharmoniju? Gdje se krije veća prijetnja: tamo gdje netko naš uživa u istočnoj muzici ili tamo gdje netko s Istoka stoji u publici?

A još do jučer, sve je bilo tako jednostavno. Ako bi koji estradnjak iz komšiluka poželio nastupiti u Hrvatskoj, onda biste mu koncert naprosto zabranili: kao što su u Puli i pokraj Zadra prošle godine naumili pjevati ANA BEKUTA, JELENA KARLEUŠA, HARIS DŽINOVIĆ i još neki, kao što su im svirke otkazale lokalne vlasti poručujući uglavnom da 'ovaj glazbeni izričaj ne pripada našem podneblju' i da trebamo čuvati vlastitu 'europsku' i 'građansku' kulturu. Ako bi koja estradnjakinja s pogrešne strane granice kojim slučajem ipak nastupila, onda bi zavladao moralna panika: kao što je ALEKSANDRA PRIJOVIĆ nedavno rasprodala pet zagrebačkih Arena, kao što se domaći mediji potom tjednima nisu bavili skoro ničim drugim. Ako bi Arena bila napunjena programom pod nazivom 'Kafansko veče', onda bi se izvukla još teža artiljerija: kao što su organizatori par dana uoči dočeka Nove godine dvoranu pretvorili u 'najveću kafanu na Balkanu', kao što se zatim na

njih obrušio šef-dirigent Jazz orkestra HRT-a MIRON HAUSER, javnosti nepoznatiji kao STJEPANOV brat. 'Cijeli Zagreb je postao ne kafana, nego šator u Brčkom ili nešto takvo', zagrmio je Hauser preko Facebooka: tu se organiziraju 'potpuno neprimjereni event' i neke stvari koje su 'nedopustive', poslušno su prenosili mejnstrim mediji. 'Ako ti mehaničar kaže što trebaš promijeniti na autu, ako ti doktor kaže koji lijek da popiješ, onda ću ti ja reći što da slušaš', zadao je ritam marša šef-dirigent, pa na radost raspomamljenih komentatora po društvenim mrežama kresnuo crescendo: 'Gdje ste, vi veliki 'rvati, dok vam glavni grad postaje šabački vašar?'

A onda se, koji dan kasnije, napokon ukazala prilika da se Hrvati okupe. Na dočeku Nove godine, na samom glavnom trgu samog glavnog grada države, u organizaciji hipsterskih gradskih vlasti, nastupio je nitko drugi nego Let 3 uz pratnju filharmonijskog orkestra. Ima li boljeg povoda da demonstiramo našu 'europsku' kulturu od svirke benda koji smo ponosno poslali na Eurosong? Ima li ljepše potvrde 'građanske' estetike od nastupa Zagrebačke filharmonije? Ima li primamljivijeg razloga da se svi oni sljedbenici Mirona Hausera iz Facebook-komentara masovno premjeste u centar grada, pokazujući kako ovo nije ni kafana na Balkanu, ni šator u Brčkom, ni šabački vašar, nego jedna ozbiljna, roklersko-mittleurop-ska prijestolnica?

Izgleda da nema. Samo što su umjesto kulturnih Hrvata – kao što već znate iz domaćih medija – Trg bana Jelačića preplavili kojekakvi Nepalci, Indijci i Filipinci. Samo što su

Folk & Wolt – doček Nove godine u Zagrebu (Foto: Matija Habljak/PIXSELL)

se umjesto ugroženih ljubitelja rocka ondje pojavili radnici Wolta i Bolta. I samo što se umjesto visokih europskih i građanskih vrijednosti – kao što ste vidjeli na društvenim mrežama – po njima zatim sručila lavina čistog, nepatvorenog, sirovog hrvatskog rasizma. Tako smo, ako ništa drugo, dobili odgovor na onu dilemu s početka teksta. Je li dakle gore kada Hrvati idu na folk ili kada Nepalci plešu na rock? Je li opasnije kada se Zagrepčani provode uz cajke ili kada Indijci slušaju Zagrebačku filharmoniju? Sve je to – reći će vam prosječan zagrebački građanin i Europejac – ionako isto.

Pardon, istok.
■ Boris Postnikov

Platformski jad

SPRVIM danom nove godine na snagu je stupio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu kojim je prvi put kod nas uvedena regulacija platformskog rada. Zahvaljujući Vladinom informacijskom sustavu pod nazivom Jedinstvena elektronička evidencija rada (JEER), krajem mjeseca napokon ćemo saznati kako zapravo izgleda gig ekonomija u Hrvatskoj: koliko radnica i radnika radi na pojedinim platformama poput Wolta i Glova, kakvi su njihovi ugovorni odnosi, točno vrijeme i mjesto obavljanja posla, kao i koliki su iznosi koje platforme uplaćuju tzv. agregatorima, tvrtkama koje posreduju pri zapošljavanju radnika i za to uzimaju proviziju. Sadašnje procjene kreću se od 40-ak sve do 100 hiljada ljudi angažiranih na platformskom radu, a pretpostavlja se da čak 80 posto njih radi preko agregatora, dajući im oko 20 posto svoje zarade.

Mediji javljaju da će nova regulativa 'unijeti reda' u sektor, iako je izglasavanje novog zakona prošlo u priličnom neredu: prije šest mjeseci čitava je oporba na potezu od lijeve centra do ljevice na inicijativu KATARINE PEKOVIĆ iz Radničke fronte napustila sabornicu, protestirajući zbog toga što agregatori nisu izbačeni iz zakona. Time je, poručila je tada Peović, zapravo legalizirano 'suvremeno robovlasništvo', a platforme su amnestirane od odgovornosti spram ljudi na čijem radu ubiru milijunski profit. Za ukidanje agregatora zalagali su se – neuspješno – i sindikati, prije svih Sindikat radnika digitalnih platformi Hrvatske.

Istodobno, perspektiva gig radnika ne izgleda najbolje ni na razini cijele Evropske unije. Krajem prošle godine propala je inicijativa Španjolske – države koja je uvela iznimno restriktivne zakone spram platformi i koja je u tom trenutku predsjedavala Vijećem Unije – da se donese zajednička regulativa u korist zaposlenih. Najveće protivnice takvog rješenja bile su Francuska, Češka, Mađarska, Italija i baltičke zemlje. Posao dostavljača, vozača i svih onih koji su vezani uz platforme spada u najneizvjesnije oblike rada danas, a podjednako neizvjesna ostaje – očito – i njihova budućnost.

■ B. Postnikov

FRAGMENTI GRADA

Teror vještina

PRODAVAČ u jednom brendiranom salonu za kuhinje, otprilike u kasnim tridesetim godinama života, odrađivao je svoj posao baš onako kako treba. Uključen u njega u granicama minimuma očekivanjâ koje definiraju šefovi, no ipak sasvim dovoljno da pobudi interes i zadrži pažnju nas kupaca. Bilo je nešto intrigantno i zanimljivo, optočeno suptilnom ironijom iz drugog plana, u njegovom tonu i nastupu što me nagnalo da ga navedem na ponešto personalniji teren razgovora. Ispostavilo se da je čovjek magistar filozofije. Diplomirao je jednopredmetnu filozofiju prije nešto više od deset godina i od tada je promijenio sedam poslova. Većina njih uključivala je prodajne aktivnosti na način direktne komunikacije s kupcima. 'Znate, kada dobro pročitate antičku filozofiju i na kraju to čitanje zaokružite diplomskim radom na temu ARISTOTELA, svaki je posao ovog tipa smiješno jednostavan', tim je riječima poentirao moj sugovornik.

Sjetim se ove anegdote svaki put iznova kada kao univerzitetski radnik svjedočim novoj epizodi ovdašnje vječne reforme znanosti i visokog obrazovanja. Zadnji takav paket pokrenut od nadležnog Ministarstva znanosti i obrazovanja – sve u sklopu dogovaranja i potpisivanja novog kruga programskih ugovora kojima se regulira financiranje javnih visokih učilišta i javnih znanstvenih instituta – donio je tako sijaset novih-starih strateških ciljeva, definiranih i imperativno stavljenih pred obrazovno-znanstvene institucije kao skup zadataka, nominalno sve u svrhu povećanja relevantnosti, kvalitete i učinkovitosti studiranja. Polazišna je problemska teza da aktualni demografski, gospodarski i društveni izazovi traže modernizaciju načina studiranja, a ista između ostalog podrazumijeva da studenti uče kroz projektni rad, da pohađaju stručne prakse kod subjekata iz gospodarstva, da se studijski programi usklađuju s potrebama tržišta rada te interesima tzv. poslodavaca i tome slično, sve već poznato.

Uglavnom, nastavak redukcije onog što još uvijek nazivamo studiranjem, sve u pravcu 'vještinama usmjerenog obrazovanja' i prilagođeno ideologiji kapitalističke diktature tržišta i profita. Veliko je licemjerje na djelu. Jer kada bi vrli reformatori doista imali za cilj proizvesti praktično izverziranje mlade ljude, kapacitirane za vješta i brza projektna rješavanja konkretnih problemskih motiva na tržištima, tada bi krenuli od vrijednosne točke koje su i sami svjesni, ali je još svjesnije odbacuju. Preduvjet za uspješnu izvedbu partikularnih radnih zadataka, ma o kojem tržištu govorili, jest holistički, cjelovit pristup koji uključuje uvid u kontekst problema, u njihovu genealogiju i mjesto u sistemu. Moj sugovornik s početka natuknice, aristotelijanac prodavač kuhinja, odličan je primjer za to. Ignoriranje takve perspektive jest praksa svjesnog proizvođenja fahidiotizma.

■ Hajrudin Hromadžić

Od stranaca do susjeda

Tečajevi hrvatskog jezika, psihosocijalna podrška, omogućavanje prekvalifikacija, briga o djeci, nostrifikacija diploma i odražavanje *webinara* samo su neke aktivnosti Isusovačke službe za izbjeglice u Hrvatskoj, koja je prisutna i u drugim zemljama regije

NA prostore ovog dijela Evrope svakodnevno dolazi ili tu obitava velik broj izbjeglica i imigranata, a u novije vrijeme i stranih radnika, iz raznih dijelova svijeta. Mnogi od njih, posebno izbjeglice i imigranti, trebaju svaku moguću pomoć, pogotovo kad se suočavaju sa selektivnom politikom vlasti kao u Hrvatskoj, zavisno odakle dolaze. Njima na različite načine pomažu brojna nevladina udruženja i organizacije, između ostalog i Isusovačka služba za izbjeglice – Jesuit Refugee Service (JRS), koja je jesenas obilježila 30 godina rada na ovim prostorima, prvo u Hrvatskoj, a onda i u BiH, Srbiji, na Kosovu i u Makedoniji, s tim što je potonja u nadležnosti ureda JRS-a u Briselu. U svojim aktivnostima ostvaruju odličnu suradnju s drugim nevladinim organizacijama, između ostalog i sa SPC-om.

— U 2023. prisjećali smo se prvih godina našeg rada, kad je pater STJEPAN KUŠAN 1993. osnovao službu u Hrvatskoj, u vrijeme ratova na ovim prostorima – kaže nam ravnatelj JRS-a za jugoistočnu Evropu, pater STANKO PERICA.

Korisnici JRS-a danas su stranci u potrebi koji su prisilno raseljeni i koji su došli na naše područje: tu je oko 20.000 ukrajinskih izbjeglica, a ovim područjem prolazi i velik broj migranata, procjene se kreću i do 600.000 ljudi, što je najveća brojka u posljednjih nekoliko godina. Osim njih, najveći su korisnici sve više strani radnici koji dolaze radi posla: krajem 2023. bilo ih je gotovo 200.000, a i oni su u situaciji da im je potrebna pomoć, najčešće pravna, ali katkad i psihosocijalna i druga. — Što se tiče ostalih zemalja regije, angažirani smo u BiH i prisutni u svim migrantskim kampovima koji su posljednjih mjeseci poprilično puni. Otvorili smo i sigurnu kuću u za maloljetnike u Sarajevu koja djeluje nekoliko mjeseci i kroz koju je prošlo više desetina mladih migranata. U Srbiji imamo kuću sličnog koncepta koja djeluje šest godina, jedna od njenih uloga je omogućavanje korisnicima da se obrazuju. Na Kosovu smo prisutni u kampovima, gdje pružamo medicinsku, psihološku i pravnu pomoć u integraciji i reintegraciji. Dakle, djelujemo u svim zemljama regije u skladu s potrebama i kontekstom. I surađujemo sa svima koji su za to voljni – naglašava Perica.

O radu JRS-a govori i voditeljica njihovog ureda za Hrvatsku ANA MARČINKO.

Ravnatelj JRS-a za jugoistočnu Evropu, pater Stanko Perica

— U 2023. pomagali smo da prijelaz iz stranca u susjeda bude što bezbolniji. Imamo velik broj zaposlenih i 60-ak volontera koji su uvijek dostupni korisnicima. Osim organiziranja učenja jezika i psihosocijalne podrške, omogućavamo i prekvalifikaciju, brigu o djeci, nostrifikaciju diploma. Konstantno se organiziraju tečajevi hrvatskog jezika za Ukrajinke i ljude s Bliskog istoka. Organizirano je 30 *webinara*, a na prekvalifikaciji za kozmetičarke sudjelovalo je deset žena; ukupno 450 sati nastave održavano je pet puta tjedno. Štoviše, imamo primjera da su neki od korisnika postali naši volonteri koji drže tečajeve i psihosocijalne treninge – ističe Marčinko.

O iskustvima JRS-a u Srbiji priča nam MIO DRAG ŽIVKOVIĆ, *country manager* ili nacionalni direktor.

— Imamo deset zaposlenih i deset spoljnih saradnika, među njima i čoveka koji govori šest-sedam azijskih jezika. Centar nam je u Beogradu, gde se odvijaju glavne aktivnosti.

Deo aktivnosti nam je i pomaganje izbeglica iz Ukrajine koji su u izbegličkom centru u Vranju. JRS je fokusiran na pomoć maloletnicima bez pratnje koju pruža u svojoj integracionoj kući 'Pedro Arrupe' u Beogradu, nazvanoj po isusovcu koji je 1980. inicirao osnivanje JRS-a u svetu. Druga vrsta pomoći je tranzicioni smeštaj, odnosno socijalno stanovanje za tražioce azila, takođe uz fokus na mlade. Imamo četvoricu mladića koji studiraju na Beogradskom univerzitetu, a koji su došli kao maloletnici bez pratnje u Srbiju i uz našu pomoć uspeli da završe školu i upišu fakultete. Jedan je na umetničkom fakultetu. Pre nego što je došao kod nas, živio je kao dete ulice, kod nas je uspeo da završi srednju školu, gde je prepoznat njegov talenat za slikanje. Od dečka od 13–14 godina koji nije znao da drži olovku dobili smo momka koji je na drugoj godini primenjene umetnosti i talentovani slikar – govori Živković.

Na pitanje o odnosu prema strancima, kaže da je Srbija pomalo ksenofobična, ali na nivou regiona ili drugih evropskih zemalja u okruženju.

— Trudimo se da to prevazidemo na razne načine, predstavljajući probleme tih mladih ljudi kao uobičajene, a ne da od njih pravimo nešto posebno. Želimo da lokalno stanovništvo u njima može da prepozna sebe i svoju decu. Jako je dobro što uopšte nema incidenata sa

Kastriot Dodaj i Milica Đekić

strancima, osim obračuna unutar krim-miljea, odnosno švercera ljudi sa smrtnim rezultatima, što uznemirava javnost i otežava rad JRS-a – kaže Živković i naglašava vrlo dobre odnose s tamošnjim MUP-om.

— Policija je hijerarhijski ustrojena organizacija koja poštuje i implementira sve što se doneše na nivou države. Imamo dobru suradnju s odeljenjem za strance koje pruža podršku tražiocima azila. Dobra stvar u Srbiji u odnosu na druge zemlje jeste kad se podnese zvanični zahtev za azil i dok se čeka rešenje, za što mogu da prođu meseci ili godine, podnosilac ima 95 posto prava kao da je dobio azil – može da se školuje, ima besplatne usluge države. Uostalom, naša kuća je otvorena u saradnji s ministarstvom za socijalna pitanja koje nam po protokolu preporuča decu koja su priznata kao ugrožena i posebno osetljiva. Ako granična policija naiđe na grupu maloletnika, obaveštava centar za socijalni rad, a on nas kako bi se videlo koju od te dece možemo da smestimo – objašnjava Živković.

Po riječima VEDRANA MIHIĆA, nacionalnog direktora JRS-a za BiH, njihovi aktivisti i volonteri djeluju u uredima u Sarajevu i Bihaću, gdje su prije svega usmjereni na poboljšanje položaja izbjeglica koji u kampovima na granici čekaju mogućnost daljnjeg puta prema Evropi. Nastoji se pomoći i onima koje hrvatska policija nasilno vraća u BiH, često uz razne brutalnosti. KASTRIOT DODAJ, liječnik u kampovima za izbjeglice na Kosovu, za JRS radi 22 godine. Izbjeglice dolaze svaki dan, nije ih velik broj, i pod ingerencijom su MUP-a Kosova. Rođena Skopljanica MILICA ĐEKIĆ aktivna je u JRS-u od proljeća 1999., kad je bila velika izbjeglička kriza stanovnika Kosova. Migranti se u Sjevernoj Makedoniji uglavnom ne zadržavaju, ali njihov protok nije prestao sa zatvaranjem granica 2017. i 2018. Sad je na južnoj granici s Grčkom Frontex, pa se to pitanje počelo više regulirati i kontrolirati. Ipak, još je više od 20.000 migranata godišnje koji ilegalno prođu kroz zemlju, kaže Đekić.

Među velikim brojem partnera JRS-a nalazi se i Riječka nadbiskupija.

— Crkva ne može biti vjerna svojoj zadaći ako zanemari migrante – naglasio je riječki nadbiskup MATE UZINIĆ na nedavnom okruglom stolu 'Uloga vjerskih organizacija u osnaživanju osoba pod međunarodnom i privremenom zaštitom u procesu integracije' održanom u Zagrebu kao dio zajedničkog projekta JRS-a i UNHCR-a.

— Težište naših aktivnosti u nadbiskupiji stavljeno je na tri kategorije: pomoć Ukrajinčima, tranzitni punktovi za migrante i humanitarni koridori. Na raspolaganje smo dali šest župnih kuća u kojima je 30-ak osoba i to majke s djecom, a neke naše obitelji su bile voljne primiti obitelji migranata. Organizirali smo Razvojni integracijski centar Sv. Vid, držimo predavanja o mogućnostima zapošljavanja, 150 djece dobilo je poklone za Sv. Nikolu, organiziramo izlete za djecu... Omogućava se plaćanje lijekova i režija, podijeljeno je preko 5.000 paketa hrane, pomaže se kod bolničkog liječenja, donira se odjeća i obuća – podsjetio je nadbiskup.

S obzirom na to da kroz Rijeku prolaze izbjeglice na putu prema Istri, organiziran je tranzitni punkt. Građani su se organizirali, a priključili su se JRS, nadbiskupski Caritas, Zaklada Solidarna i drugi. Tu je 40 stalnih ili povremenih volontera, kao i jedan zaposleni jer ljeti dnevno prođe i do sto osoba, dok zimi taj broj pada na 30-ak i manje, ističe Uzinić.

Podsjetio je da su humanitarni koridori sigurni i zakoniti putevi dolaska osoba koje traže zaštitu. Dok vjerske zajednice i UNHCR čine koliko mogu, MUP pravi prepreke oko omogućavanja sigurnih puteva, a sama Hrvatska ne čini dovoljno. Ako nećemo ništa učiniti, morat ćemo gasiti požare, zaključio je nadbiskup. ■

Hrvatska ima samo 3,5 linearnih akceleratora na milijun stanovnika, a prosjek EU-a je 5,3 (Foto: Dubravka Petrić/PIXSELL)

Skup i skuplji

Ministarstvo zdravstva odlučilo je za KBC Zagreb i KBC Rijeka kupiti Siemensove linearne akceleratora koji su skoro 2,7 milijuna eura skuplji od onih švedske Elekte. U razgovoru za HINA-u ministar Beroš je potvrdio da će linearni akceleratori biti kupljeni europskim sredstvima

MINISTARSTVO zdravstva (MiZ) donijelo je 31. listopada odluku o odabiru ponude za nabavu opreme za prevenciju, dijagnostiku i liječenje onkoloških bolesnika za četiri klinička bolnička centra, jednu kliničku i jednu opću bolnicu. Natječajna dokumentacija ne objašnjava zašto je MiZ, između dva ponuđača, za KBC Zagreb i KBC Rijeka prihvatio ukupno 2.664.957,5 eura skuplju ponudu tvrtke Siemens.

Vlada je rezultate ovog iznimno važnog javnog nadmetanja dijelom potvrdila na sjednici 28. prosinca, kada su se političke vijesti utapale u blagdanskom raspoloženju. Odlučivalo se samo o nabavi uređaja za zračenje, jer je dio odluke MiZ koji se odnosi na nabavu CT simulatora nakon Siemensove žalbe poništila Državna komisija za kontrolu postupaka javne nabave (DKOM).

Time je Hrvatska s ogromnim kašnjenjem napravila tek prvi korak do realizacije najvećeg projekta za zdravstvo iz Nacionalnog plana za oporavak i otpornost (NPOO) iz 2021. godine i Nacionalne strategije za borbu protiv raka iz iste godine. U istom tom NPOO-u stoji da nabava radiološke opreme počinje 1. siječnja 2021. godine. Dok su Španjolska, Grčka i Italija odavno provele natječaje, kod nas još nisu dovršeni oni za HDR brahiterapiju, a natječaji za gradnju bunkera za uređaje za zračenje još nisu ni raspisani, pa MiZ-u slijedi neugodno pitanje kako će se, kada i gdje instalirati ukupno 21 uređaj upravo odabran na natječaju.

A kako MiZ pravda prihvaćanje ekstremno skuplje ponude za dva značajna klinička bolnička centra, iako je kriterij za odabir ekonomski najpovoljnija ponuda? U objavljenom tenderu to je obrazloženo člankom 204. Zakona o javnoj nabavi (ZJN), kako slijedi: 'Naručitelj sukladno članku 204. stavku 4. ZJN 2016 u odnosu na grupe 1-6 predmeta nabave određuje maksimalan broj grupa koje se mogu dodijeliti jednom gospodarskom subjektu i to na način da se istom gospodarskom subjektu mogu dodijeliti maksimalno četiri grupe predmeta nabave.' Članak 204. je antidiskriminatoran, jer kaže da javni naručitelj može podijeliti predmet nabave na grupe na temelju objektivnih kriterija, 'uzimajući u obzir mogućnost pristupa malih i srednjih gospodarskih subjekata postupku javne nabave'. No takva je podrška u slučaju proizvođača radiološke opreme apsurdna – ne postoje mali i srednji proizvođači uređaja za zračenje – a u konkretnom je slučaju MiZ odlučio protiv švedske korporacije Elekta, a u korist korporacije Siemens.

Ako se članak 204. tumači kao zakonska platforma za razbijanje monopola, ostaje nejasno zašto su u istom natječaju iz podjele izuzeti dobavljači CT-ova. Na pitanje Novosti zbog čega je izabrana skoro tri milijuna eura skuplja ponuda, iz MiZ-a, međutim, pružaju treći odgovor – kažu da se time osigurava da projekt bude završen u roku. 'Ministarstvo je svim ponuditeljima omogućilo predaju ponude za sve grupe predmeta nabave kako bi se potaknulo njihovo sudjelovanje u što ve-

ćoj mjeri, a zakonska mogućnost ograničenja broja grupe koje je moguće dodijeliti istom ponuditelju primijenjena je iz sljedećih razloga: ograničeno vrijeme trajanja projekta u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026., mali broj proizvođača linearnih akceleratora na tržištu, veći broj uređaja koji su predmet nabave, te specifičnost i kompleksnost proizvodnje, isporuke i ugradnje uređaja koji su predmet nabave u sve zdravstvene ustanove navedene po grupama. Drugim riječima, osigurava se uspješna realizacija projekta u zadanim rokovima', stoji u neočekivanom objašnjenju ministarstva.

Budući da Hrvatska naručuje radiološku opremu EU-sredstvima odobrenim prema NPOO-u, Novosti su kontaktirale i Središnju agenciju za financiranje i ugovaranje (SAFU). Pomoćnica ravnatelja agencije ŽELJKA PERIĆ napominje da sama činjenica da je projekt u NPOO-u ne znači da će on biti financiran EU-novcem. 'Naručitelj u zadnjem trenu može odučiti da se projekt financira iz sasvim drugih izvora. To je razlog zbog kojeg do potpisivanja ugovora i pregleda dokumentacije ne možemo komentirati provedeni postupak javne nabave', tvrdi. No izvjesno je da će SAFU ocjenjivati zakonitost odluke da dva klinička bolnička centra dobiju značajno skuplje Siemensove linearne akceleratora, jer je ministar zdravstva VILI BEROŠ u novogodišnjem razgovoru za HINA-u potvrdio da će linearni akceleratori biti kupljeni europskim sredstvima.

Novosti su ranije izvještavale o tome kako je onkologija postala reklamni poligon HDZ-a

kroz nekoliko suspektih projekata koji su pompozno najavljeni i osmišljeni na vrlo netransparentan način, a nikada dovršeni. Prvi je tzv. projekt personaliziranog liječenja raka, ugovoren s korporacijom Roche još 2019. godine i najavljen kao revolucija u liječenju onkoloških pacijenata, u sklopu kojeg je trebala nastati i baza onkoloških podataka. Ta baza nije napravljena, ali je zato raspisan javni natječaj za Nacionalnu onkološku mrežu i nacionalnu bazu onkoloških podataka, koji je doživio istu sudbinu kao i natječaj za CT-ove – u rujnu 2023. poništio ga je DKOM. Nakon dogovora s Rocheom došla je pandemija, što je potaknulo pokretanje europskog Mehanizma za oporavak i otpornost, na što je Hrvatska spremno reagirala. U srpnju 2021. godine usvojena je zadnja verzija NPOO-a, u kojemu je značajna stavka oporavak zdravstva, osobito onkologije. Napokon se sjetivši tragičnog stanja u tom segmentu zdravstva, MiZ je tražio i dobio sredstva za građevinske radove za 14 bunkera za smještaj linearnih akceleratora, radioterapijsku opremu (23 linearna akceleratora VMAT, tri linearna akceleratora SBRT, pet HDR brahiterapija, šest CT simulatora, šest radioterapijskih mrežnih i šest fiksacijskih oprema), sve to u vrijednosti od 70,1 milijun eura. U tom je trenutku u hrvatskim bolnicama u funkciji bilo samo 15 linearnih akceleratora, po čemu (i danas, s dva više) spadamo u ispodprosječno opremljene zemlje EU-a – imamo samo 3,5 uređaja na milijun stanovnika, a prosjek u EU-u je 5,3. Prosječna starost linearnih akceleratora u Hrvatskoj je devet godina i stalno se kvare, a primjena suvremenih radioterapijskih tehnika na većini njih nije moguća.

Udio bolesnika koji dobiju potrebnu radioterapiju unutar četiri tjedna od postavljanja indikacije u 2020. godini iznosio je skandaloznih 50 posto, pri čemu svi pacijenti svakodnevno prekidaju liječenje zbog neispravnosti opreme. Alarmantne brojke dodatno se potvrđuju stalnim najvišim plasmanom Hrvatske u EU-u po smrtnosti od svih najčešćih oblika karcinoma, što treba sagledati u kontekstu neracionalne alokacije: zdravstvo je u 2021. brojalo 14,6 milijardi kuna bolničkih dugova. Ni velikodušna ponuda EU-fondova nije natjerala Beroša da radi svoj posao: iz nedokučivih se razloga 26 linearnih akceleratora koje smo tražili u NPOO-u svelo na 21, natječaj za nabavu tih uređaja pratile su bizarnosti poput činjenice da je u postupku savjetovanja sudjelovalo Veleposlanstvo SAD-a, a tome se sada pridružuju i podaci o nerazumljivom preplaćivanju uređaja, diskreditirajuće odluke DKOM-a i činjenica da sve skupa nedopustivo kasni.

Iza ovih razmjera neodgovornosti i konfuzije jednako mogu stajati i korupcija i diletantizam; podsjetimo, među ostalim, na to da u povjerenstvu za nabavu najsofisticiranije medicinske opreme sjedi devet činovnika MiZ-a, a pored njih samo dva onkologa, dva medicinska fizičara i jedan jedini inženjer radiologije. Rok za realizaciju i potrošnju EU-sredstava je konac 2025. godine, no HDZ se, očito, najviše brine o tome kako da u predizborno vrijeme natrpa što više propagandnih informacija o velikim projektima u zdravstvu. Dok Beroš s megafonom obavlja tu partijsku dužnost, zaboravio je raspisati natječaje za bunkere u koje će smjestiti odabrane uređaje, osigurati pravnu održivost raspisanih natječaja, kao i mogućnost da se onkološkim pacijentima u javnom zdravstvu što prije pruže prilike iz 21. stoljeća. I pored ružičastih naočala stranačke kampanje, sve govori da se radi na tome da to bude što kasnije. ■

Изразак из ормара

С обзиром да су теме важне за српску заједницу у Хрватској премало заступљене у настави, организиран је стручни скуп ‘Срби у Хрватској у Другом свјетском рату’

Заједничка фотографија
учесника скупа

ЗАНИМЉИВА предавања и велик интерес учесника биле су карактеристике стручног скупа ‘Срби у Хрватској у Другом свјетском рату’ намијењеног учитељима наставе српског језика и културе по моделу Ц те професорима историје. Скуп је одржан у просторијама Српске православне гимназије ‘Кантакузина Катарина Бранковић’ у Загребу. Организирали су га Агенција за одгој и образовање (АЗОО) те Српско народно вијеће. Према ријечима више савјетнице за националне мањине НАТАЛИЈЕ КОПРЕНИЦЕ, циљ је био да учитељи научено пренесу ученицима на најбољи могући начин. Теме важне за српску заједницу у Хрватској премало су заступљене.

По ријечима вишег савјетника за повијест ТИМУРА КРИЖАКА, настава о Другом свјетском рату своди се на један или два школска сата наставе, што је прекратко за разумијевање сложене теме која још увијек утиче на наше животе.

— Кад нешто толико скратите да постане непрепознатљиво, заправо направите крајњу ревизију оног о чему говорите. У учбеницима је све сведено на врло кратку причу, без жеље и воље да се курикулум промијени – казао је Крижак. Како је нагласио председник СНВ-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ, разумијевање дугогодишње заједничке повијести двају народа је изазов за државу и српску заједницу. ‘Важно је да се теми трезвено приступи и да будемо против искључивости с било које стране’, рекао је. Говорећи о положају Срба у Далмацији и Лици у Другом свјетском рату, МИЛАН РАДАНОВИЋ из Архива Срба СНВ-а, нагласио је да је то био најзначајнији, најтрагичнији и најтрауматичнији период у историји уз велике демографске губитке и цивилне жртве.

— Године 1921. Срба у Хрватској било је 583.000, а 1931. 641.000 или 18,8 посто. Како попис 1941. због рата није проведен, пројекције су се кретале до бројке од 690.000. У попису 1948. Срба има 545.000, уз 100.000 страдалих те 45.000 насељених у друге крајеве Југославије – рекао је Радановић. Нагласио је бројне сличности прилика у Лици и Далмацији; усташки погроми су резултирали устанком, након чега терор над Србима прелази у истребљење. Због идеолошке диференцијације партизана и четника, који колаборирају с окупатором, уз ослободилачки, водио се и грађански рат. Другог дана скупа, о практичним аспектима наставе о НОВ-у те односу ученика према антифашизму, говорила је професорица ДУША ШАРУНИЋ из ОШ Пушћа. — Иако је Запрешић крај с богатом антифашистичком традицијом, ученици осмих разреда, њих 49, нису превише упознати с њом. Знају нешто, па и за Тита као једног од вођа у Другом свјетском рату – казала је. Предавање о партизанским пјесмама и њиховим карактеристикама етнологије ЈОВАНЕ ЛУКИЋ садржавало је практичну компоненту – цијела сала зашјевала је с њом.

Радановић је говорио и о колективном искуству цивила у рату. Споменуо је примјере најмасовнијих егзекуција, као оне у Слобоштини код Пожеге гдје је побијено 1.300 цивила, највише избјеглица с Козаре, а навео је и позитивне примјере ИВИЦЕ ЛОВИНЧИЋА, МАРКА ОРЕШКОВИЋА, ЉУБИЦЕ ГЕРОВАЦ и других који су се као Хрвати комунисти борили заједно са Србима.

Трећег дана скупа Крижак је говорио о усташком покрету и НДХ. Настао је из учења АНТЕ СТАРЧЕВИЋА и ЈОСИПА ФРАНКА, из малограђанских кругова које

је обиљежавао шовинизам, којем су им Срби били архинепријатељи, као и Жидови. Основали су усташку организацију чији су чланови након атентата на краља АЛЕКСАНДРА 1934. били у Италији, одакле се 1941. вратило њих 250 до 300.

— Од почетка су низом прописа омогућавали и потицали прогон ‘неаријеваца’ односно Срба, Жидова и Рома, од одузимања имовине, исељавања из бољих квартова, забране организација и вјерских заједница... а већ у првој половини травња десила су се прва хапшења и злочини – казао је. Споменуо је оружане снаге и репресивни апарат НДХ, те злочине које су чинили и на самом крају рата – савске жртве код Сиска 4. маја 1945. или ликвидацију 39 Рома и Синта код Запрешића крајем априла 1945.

Радановић се позабавио страдањима у НДХ, истичући да усташе не би могле проводити терор без одобрења Нијемаца. Терор је био планиран, што је видљиво и по присуству истакнутих личности попут ЕУГЕНА ДИДЕ КВАТЕРНИКА на мјестима масовних злочина. Говорећи о послијератном периоду, указао је на дискутабилну културу сјећања, споменувши да је неко меморирањем свих злочина избјегаван потенцијални конфликт у вишенационалном друштву, чиме је ратна траума незаслужено потискивана. Примјера ради, криминализирано је оспоравање полуслужбеног броја од 600.000 до 700.000 жртава Јасеновца, док на многим мјестима масовних ликвидација, нпр. у источној БиХ, многа страгишта нису обиљежена. Указао је да су ЈУСП ЈАСЕНОВАЦ и Музеј жртва геноцида из Београда дошли до приближне поименично утврђене бројке страдалих у логору од 83.000, односно 88.000.

Завршно предавање ‘Глински крај у рату’ одржао је ИГОР МРКАЉ из Архива Срба СНВ-а. Истакнуо је покоље глинских Срба, прво мушкараца 1941. а онда покатличених жена и дјеце током 1942. Споменуо је Седму банијску дивизију која се из битака на Неретви и Сутјесци вратила с 550 од 4.100 војника колико их је имала на почетку епопеје. Нагласио је да је 1944. глински крај било сједиште политичког и културног живота ослобођене Хрватске, од конгреса лијечника и правника, те оснивања Просвјете и других институција, те да је тамо страдало око 8.000 Срба, 800 Хрвата, стотину Рома и тридесет Жидова. И док су од краја 40-их подизане спомен плоче, споменици и Спомен дом на мјесту гдје је била православна црква у којој су усташе крајем јула и почетком августа побили велик број Срба, 90-их су споменици и спомен обиљежја уништани, а Спомен дом постаје Хрватски дом.

— Овај скуп је јако важан јер је тема Срба у Другом свјетском рату још увијек табу у нашем друштву. Модел Ц је јако специфичан, а код нас је тек кренула настава и још уводимо ученике у учење српског језика и друге предмете. У сваком случају имали смо стручне предаваче с пуно знања које су великодушно пренијели на нас – рекла нам је ЈОВАНА РАШЕТА, учитељица по моделу Ц у ОШ Фрање Туђмана у Кореници. Задовољна је и ЉИЉАНА БИЈЕЛИЋ из Гимназије у Вуковару која обавља дужност водитеља наставе на српском језику и ћириличном писму у тој школи.

— Сматрам ову тему веома важном за тренутну наставу повијести због чега је важно дати јој много више простора. Заправо, идеалан би био такав приступ за све школе, а не само за модел Ц, односно А – закључила је. ■

Осуђена на контејнер

Престара сам за живот у лименој канти без воде и захода. Љети не могу издржати од силне врућине, а зими се смрзавам. Докад ћу тако не знам, али све ми се чини да нећу још дуго, каже Миља Рајшић из Горње Бачуге

И за великог банијског потреса поткрај 2020., данас 89-годишња МИЉА РАЈШИЋ отишла је презимити код кћери Софије и Данице у Србију. Ипак, била је сигурна да ће се с прољећа вратити у Горњу Бачугу, у своју обновљену кућу коју су статичари након катастрофе означили црвеном наљепницом и прогласили опасном по живот. Једва је чекала па дочекала тај повратак, не слутећи да ће једини дом наћи у идентичном стању у којем је био кад је из њега у паници истрчала, посве несвјесна размјера штете: зидови попуцали и накривљени, димњаци урушени, намјештај и кућански уређаји уништени. Укратко, тотално расуло, али Миља није имала другог избора него уселити у рушевно здање из којег ће, услјед дуге

серије накнадних потреса који још с времена на вријеме тресе Банију, свако мало морати бјежати у сиљном страху да је не покlope начети зидови.

— Пријавила сам се одмах у Петрињи за обнову, гдје су надлежне службе копирале моју особну исказницу и узеле све друге податке. И ево, чекам код куће некога да дође, али се нитко не појављује и никаквога гласа немам. Тко зна како бих преживјела протекле године да ми није унуке ВЕДРАНЕ која живи у Њемачкој: она је у Карловцу по приватној линији ангажирала неке добре људе који су ми у дворишту поставили контејнер и до њега покретни тоалет, онај пластични, плави. Онда су дошли неки људи из Цивилне заштите и казали да то не може тако, да се санитарни чвор и контејнер морају спојити на воду. Тако су рекли, па оти-

шли и више се не враћају, скроз су ме заборавили. А ја у већ трећу зиму заредом улазим без воде па још по највећој студени и у глухо доба ноћи морам на тоалет излазити ван, што ми је баш тешка мука. Насрећу, прикључена ми је струја па бар свјетла и гријања у контејнеру имам, али и то захваљујући тек петрињском пароху САШИ УМИЊЕВИЋУ и комшији Ђури ЈУЈИЋУ, њиховој доброты и ангажману. Престара сам за живот у лименој канти без воде и захода. Љети не могу издржати од силне врућине, а зими се смрзавам. Докад ћу тако не знам, али све ми се чини да нећу још дуго. Бојим се ове зиме која опет показује зубе – пожалила нам се временшна жена.

Будући да у оштећену кућу не смије, Миља је штедњак за кухање, дар сусједа, поставила у бивши свињац који је доне-

кле уредила и очистила колико се могло. Тако сада дане проводи у свињцу, а ноћи у контејнеру. Но и даровани уређај је дао своје. Стар је и неисправан, па се добро нагута дима док припрема оброке, а за јаког вјетра, поготову јужног, не успијева у њему ни ватру наложити.

— Прије отприлике три мјесеца, с почетком календарске јесени, банули ми у двориште један мушкарац и двије жене: пажљиво су све прегледали, записивали и снимали кућу од приземља, па казали да се не надам скорој обнови. Јер, као, нема људи и мајстора који би то радили. То ме баш дотукло, изгубила сам сваку наду да ћу икад више живјети у својој кући. Сад знам да сам до краја живота осуђена на овај контејнер. Моја докторица у Петрињи диве се како добро све подносим, а појма нема колико је у мене страха и жалости што ми ни ноћу не дају мира и спокоја. Зато ни сама не знам зашто све чешће размишљам о невољама које сам пролазила за Другог свјетског рата и касније, у оном посљедњем – изражава нам Миља своје емоције, па приповиједа како се, иако је тада била тек шестогодишњакиња, добро сјећа терора 1941., кад су усташе палили банијска и кордунска села, одводећи и убијајући њихове житеље.

Миљин отац Милош био је постолар и партизанима се није придружио из страха за своју супругу Евицу и њихову дјевојчицу. Стога се трочлана обитељ на једвите јаде успјела дочепати Босне и дочекати крај рата погуцајући се по тамошњим планинама од једног до другог привременог уточишта. По повратку у Горњу Бачугу дочекало их је згариште. Није остало баш ништа од трију кућа и пар господарских зграда.

— Прође педесетак година и ето ти га опет рата: све исто, бјеганија па повратак на опустошено. Кад је почела Олуја, муж Јанко и ја побјегосмо у Србију за кћерицама. Завршили смо у Шиду, смјештени у једној напуштеној кући и тако издржали двије године. А онда се напакон вратисмо овамо, гдје затекосмо кућу пробијену гранатом, а све што смо годинама стјецали било је покрадено или уништено. Тако смо били присиљени поновно кренути од нуле, баш попут мојих родитеља кад су се вратили из Босне. Насрећу, остварили смо право на обнову куће, но већ 2008. затекла ме нова невоља: мој Јанко умире од тешке болести и ја остајем сама. Потом дође тај потрес и даље све знате о мом животу, невоља за невољом, не назирем им краја. Мало је у њему било добрих година, баш као и добрих људи око мене – олакшава причом своју муку наша суговорница.

Њезин је супруг у петрињској творници Гавриловић радио пуних 36 година, па је Миља наслиједила његову мировину која сада износи тристо еура. Кад поплаћа све режијске трошкове – укључујући накнаду за сливне воде и питку воду које у лименом контејнеру уопће нема – не остане пуно тога да преживи до следеће пензије. Али се и то може, каже нам, ако човјек није презахтјеван. Начула је да ће доскора морати плаћати и струју која је у лимену наставку уведена добротом пароха и сусједа, што је још једна немала обавеза које је за сада ослобођена.

— Бит ће како мора бити, против судбине се не може. А ви, док нам ја кухам каву, слободно запишите и припомените у том свом тексту да би ми нови штедњак за кухање стварно добро дошао – закључила је скромна бака наш сусрет у горко-слатком тону напитка који нам је припремала. ■

Штедњак у бившем свињцу – Миља Рајшић

ИНФОРМАТОР

Браћа Теофиловић на прошлогодњој свечаној додјели награда

Просвјетине награде

До 17. јануара појединци и институције могу предложити кандидате за једну од четири годишње награде СКД Просвјета

СКД Просвјета позвала је све заинтересирани да Главном одбору СКД-а Просвјета, упуте своје приједлоге за додјелу годишњих награда и признања за 2023. годину. Приједлози се примају до 17. јануара 2024. године.

Ради се о признању 'Сава Мркаљ', годишњој награди за посебан допринос култури Срба у Хрватској, за коју равноправно конкуришу аутори свих видова културног стваралаштва и истакнути организатори културног живота нашег народа. Награђује се дјело (књига, филм, представа, манифестација) из 2023. године, али и цјеловити допринос културном стваралаштву. Награда се састоји из умјетничког рељефа са ликом Саве Мркаља, како га је замислио и створио Војин Бакић, и новчаног износа о којем одлучује Главни одбор. Бит ће додијељено и признање 'Десанка Ђорђевић', годишња награда појединцу за заслуге у области аматерског стваралаштва СКД Просвјета.

Награда Златна значка додјељује се као годишње признање у посебним приликама истакнутим члановима Друштва или заслужним појединцима изван редова заједнице који су задужили Друштво, доприносећи остварењу његових циљева. Повеља СКД Просвјета годишње је признање које се додјељује институцијама за допринос раду и развоју програма СКД Просвјета.

Да би приједлог био разматран мора садржавати исцрпно образложење у којим је, поред осталог, предлагач дужан указати на досадашње јавне оцјене рада предложеног аутора у српској и/или хрватској култури. Годишње награде и признања биће свечано уручене добитницима на Светосавској академији 26. јануара 2024. године. Приједлози се примају до 17. јануара 2024. и могу се доставити на е-маил skdprosjeta@skdprosjeta.com, а накнадно поштом на адресу: СКД Просвјета, Бериславићева 10, пп 9, 10106 Загреб или предати у управи Друштва на адреси: Бериславићева 10, Загреб.

Прошле године награду 'Сава Мркаљ' добио је БОРИС МИЛОШЕВИЋ због дугогодишњег рада у правној борби за људска права те за очување и развој српске заједнице; награду 'Десанка Ђорђевић' за аматерско стваралаштво у 'Просвјети' добили су САША ПОПАДИЋ из Бијелог Брда и ТАТЈАНА ЧАНКОВИЋ из Удбине због залагања у унапређењу рада својих подбора и средина у којима дјелују; признање 'Златна значка' за посебан допринос развоју 'Просвјете' добила је РАНКА РОД из Војнића због преданости у раду тамошњег подбора, као и образовању српских ученика. 'Златну значку' добио је и ПЕРО МАТИЋ из Дарде поводом развоја ликовне умјетности у том крају, колонију Ђола и радионицу Петар Добровић, као и научних истраживања којима се настоји сачувати историја Барање.

■ Новости

Пресјек рада

Крај године био је намијењен живом резимеу рада моравичког подбора Просвјете и куд-а Жељезничар

Моравичани су већ традиционалним концертном, одржаним 29. децембра у Дому културе у организацији тамошњег подбора Просвјете и куд-а Жељезничар, закључили активности у прошлој години. Осим ансамбала двају домаћина, у програму који је трајао скоро сат и пол, наступио је и Фолклорни ансамбл Светог Николе из Ријеке.

— Најбољи поклон који можемо добити за празнике је спој драгих људи, гласбе, весеља, пјесме, плеса и добре енергије. Свега тога било је на извоз на традиционалном Новогодишњем концерту. Крај године савршен је за стварање пресјека рада у протеклој години, а наш је био врло плодносан и шаролик, па је ред био и да то прославимо. Концерт смо

организирали заједно с нашим куд-ом Жељезничар уз наступ музичке секције с плесним и пјевачким нумерама уз водеће вокале ДЕЈАНА ЈЕЗДИЋА и НОВИЦЕ ВУЧИНИЋА, као и школе хармонике под водством учитеља СТЕФАНА БУНЕТЕ. Наш дом је био у потпуности пун, с преко 200 људи, рекао нам је председник подбора Новица Вучинић који је с осталим учесницима програма пожелио сретну и успјешну 2024. годину.

Гостујући и фолклорни дио домаћини су препустили професионалцима и како кажу, драгим пријатељима из Ријеке, уз које су пропутовали цијелу Србију.

— Овај концерт је стварно традиционалан, уназад пет година откако сам председник куд-а Жељезничар одржавао се сваке година, а одржавао се и раније колико памтим – рекао нам је ДЕЈАН ЈЕЗДИЋ, истичући да је куд одлично сурађује с Просвјетом на низу активности, захваљујући чињеници да је у куд-у и Просвјети већином исто чланство. Такођер по традицији, након концерта настављено је и дружење гостију и извођача.

Седамнаестог децембра подбор Просвјете организирао је студијско путовање у Загреб гдје их је дочекао НИКОЛА ВУКОВРАТОВИЋ из Архива Срба у Хрватској и провео их рутом важних српских институција.

— Међу осталим, видјели смо Привредников Дом, редакције Новости и Виде тв, Галерију Просвјете и њихове остале просторе као и обновљени Храм на Цвјетном тргу. Слободно вријеме користили смо за обилазак загребачког адвента, а након тога кренули у Чазму, на имање обитељи

Учесници концерта (Фото: Наталија Докмановић)

Салај, гдје смо уживали у њиховој гастрономској понуди, ватромету и тисућама лампица које су нас вратиле у дјетињство, рекла нам је чланица пододбора НАТАЛИЈА ДОКМАНОВИЋ.

■ Н. Ј.

Зимска школа

Школа је била намијењена ђацима који нису похађали ниједан вид мањинског образовања

У ЦЕНТРУ за едукацију објекта Црвеног крижа у Ораховици од 27. до 30. децембра у организацији СКД 'Просвјета', уз подршку Министарства знаности и образовања одржана је зимска школа српског језика и културе. Школа је прије свега намијењена ученицима основних и средњих школа који до сада нису похађали наставу српског језика и културе по моделу Ц или чекају да у њиховим школама почне настава, а трошкове пријезова и смјештаја сносила је Просвјета.

Одазвало се 30 полазника, узраста од осам до 16 година из Загреба, Славоније и Барање те Баније (Загреб, Нашице, Бели Манастир, Осиек, Тењски Антуновац, Ораховица, Хрватска Костајница, Меченчани, Хрватска Дубица...).

— Садржаји су били разноврсни, а осим писања, цртања и рецитирања пјесама, учило се о ношњама, плесовима и музици, при чему су посљедњег дана ученици посјетили манастир Ораховицу. И ми

Одазвало се 30 полазника

организатори, као и предавачи, више смо него задовољни успјешно одржаном наставом те исказаним интересом ученика и њихових родитеља. И деца су била задовољна јер су се сретна вратила кућама па су питала кад ће се поново одржавати школа – рекао је водитељ зимске школе, извршни секретар за образовање у Просвјети МИРКО МАРКОВИЋ. Истакнуо је да су смјештај и прехрана ученика били добри, с обзиром да се у том објекту одржава настава у природи, док је за ученике је најважније било дружење и склапање пријатељстава.

■ Н. Јовановић

Опуштено испратили 2023.

Међу онима који су у Даљу представљали своје активности, биле су и бјелобрдске Пударике

ЦЕНТАР за младе Даљ, у сарадњи са Туристичком заједницом Општине Ердут, Општином, комуналним предузећем 'Чворковац' из Даља и даљским пододбором Српског културног друштва 'Просвјета', организовао је 29. децембра Новогодишњи сајам у томе месту. Манифестација је и ове године окупила бројне излагаче те велики број посетилаца, који су имали прилику да се уз разгледање, дегустацију и презентацију упознају са свим оним што је значајно и аутентично

Новогодишњи сајам у Даљу

за подручје Општине Ердут, у Осјечко-барањској жупанији.

— Већина излагача је са подручја наше општине, то су ОПГ-ови, различита удружења, али и појединци који се баве специфичним занатима, попут израђивања златовеза или накита – објаснила је богат овогодишњи програм Сајма Милица Севкић из Центра за младе.

Међу онима који су представљали своје активности на отвореном, биле су и представнице бјелобрдског удружења Пударике. Заинтересовани су могли да дегустирају њихове медањке, погледају ручне радове у златовезу, као и божићне декорације. Већ другу годину, на Сајму су излагали и представници Центра за пружање услуга у заједници – Класе из Осиека. Представили су програм свог полудневног боравка у Даљу, на начин да су изложили производе које су израдили с децом, а то су били божићници кекси, те различити украси од рециклираних материјала.

Уз споменуто, програм, који је одржан на простору испред Винског музеја, употпуниле су маскоте и Деда Мраз, програм потраге за пакетићима те могућност вожње кочијом, што је посебно развеселило најмлађе посетиоце. Задовољство ово-

годишњом посећеношћу сајма у Даљу изразио је и начелник Општине Ердут ЈУГОСЛАВ ВЕСИЋ.

— Намера је управо била да са нашим мештанима и посетиоцима у опуштеној атмосфери испратимо крај још једне године, са оптимизмом да ће идућа бити још боља – рекао је начелник Весић додајући да су у склопу новогодишњих празника, већ традиционално најмлађима подељени поклон пакетићи.

■ Сенка Недељковић

Музички карусел

Музичари из Београда одржали су Новогодишњи концерт у вуковарском Српском дому

НАКОН бројних програмских активности у протеклих дванаест месеци, Установа у култури Српски дом Вуковар, 29. децембра закључила је календарску годину Новогодишњим концертном названим Музички карусел. Извођачи су били београдски уметници Љиљана Филимоновић и пријатељи, односно гитариста Ивица Пешић, хармоникаш Милош Пунишић и пратећи вокал МАРИНА РОКВИЋ. Према речима председника Дома НЕБОЈШЕ ВИДОВИЋА, ово је био први новогодишњи концерт али су извођачи познати од раније.

— Љиљана Филимоновић и гости већ су раније имали концерт у Вуковару. Тад су њихов програм базирао на српско романтичарско песништво 19. века – подсетио је на сарадњу с реномираним уметницима Видовић. Овај пут, како је објаснио Видовић, био је то музички временплос и путопис, проткан одабраним и познатим свевременским хитовима руских, француских, шпанских, италијанских, грчких и српских песама. Да је други наступ ових уметника у Вуковару, био другачијег, ширег репертоара, сложила се и вокална солисткиња, наводећи главне разлике.

— Одлучили смо да покажемо песме из разних крајева Европе и шире. Путујемо као бродом од Шпаније преко Француске, Италије, Грчке, Русије, Црним морем све до Вуковара – рекла је ова врсна интерпретаторка. Циљ је, како је истакла, пу-

блици увек представити нешто другачије, али опет романтичарски.

— Вечерас имамо нешто шири репертоар, па ћемо тако извести француске и шпанске шансоне, те руске, италијанске грчке и домаће евергрин ствари – рекла је Филимоновићева, подсећајући публику пре сваког извођења на временски период у којем је поједина композиција настала и на којим је све фестивалима изведена.

Српски дом је овим концертном завршио овогодишње активности, којих је, што у њиховој организацији или партнерству, одржано 60-ак. Председник Српског дома Видовић, за почетак идуће године најавио је неколико значајнијих програмских садржаја, попут свечане Светосавске академије.

■ С. Недељковић

Хиперактивни СКУД-ОВЦИ

Чланови беломанастирског скуд-а 'Јован Лазић' имали су наступе кроз читав децембар

ПРОТЕКЛИ децембар за чланове беломанастирског скуд-а 'Јован Лазић' био је препун наступа. На Међународном фестивалу ветерана фолклора, у организацији Удружења за неговање народне традиције 'Златибор' – Чајетина, учествују од 2014. године па ту смотру, дванаесту по реду, нису пропустили ни овај пут. А то је по броју учесника најпосећенији фестивал у Европи: другог децембра 2023. у Чајетини се окупило 51 друштво из Србије, БиХ, Црне Горе, Хрватске и Аустрије, с чак 1320 чланова, а програм је трајао од 12:30 до 19:05 сати. Тим поводом председница СКУД-а др. СВЕТЛАНА ПЕШИЋ каже да су ове године већ за 14 дана биле попуњене пријаве за учешће.

— Сви ми који долазимо на Златибор знамо како је тамо одлична организација, сви се добро забављамо и посебно радујемо заједничкој вечери и дружењу свих учесника. Учешће на самом концерту испланирано је у минут, тачно знате кад наступате и које су обавезе вашег друштва. Увек на путовању настојимо обићи и интересантне туристичке дестинације у близини Златибора па смо тако били у Кустиричином Дрвенграду, етноселу Сирогојно, обишли манастире у Овчарско-кабларској клисури и уживали у тематском парку Ел Пасо – говори Светлана Пешић.

Скуд 'Јован Лазић' одржао је 16. децембра и свој Годишњи концерт, на којем су, сем домаћина (Првог и дјечјег ансамбла), учествовали и гости: Дуо ХРАНИСЛАВА (МЕСАРИЋ) и МИЛАН (КЛИБА), дугогодишњи пријатељи мађарски куд 'Чардаш' из Сузе, те чланови СКПД-а 'Просвјета' из Прњавора. У двосатном програму гости су се представили с по двије кореографије, дуо Х&М с

Музичари на сцени

Година пуна активности – Скуд Лазић

четири пјесме, дјечји ансамбл с три дјечје пјесме и кореографијом 'Дечије игре', а Први ансамбл с чак четири кореографије. На крају програма, последије подјеле захвалница учесницима, сви су на позорници заиграли Ужичко коло, а дружење је настављено у Српском културном центру.

— Склопили смо нова познанства и договорили сарадњу са гостима из Прњавора. За Беломанастирце је то друштво било посебно изненађење са својим ношњама и кореографијама. Извели су обичај 'Вучари, пјесме и игре са Купреса' и 'Шаљиве игре из Прњавора'. Наш дечији ансамбл био је такође освежење за све присутне јер смо након четири године покушаја успели поново формирати дечију групу са којом вредно раде професор музике и наша кореографкиња – каже председница Пешић.

На самом крају године, 23. децембра, скудовци су учествовали и на Годишњем концерту куд-а 'Зора' из Силаша јужно од Осиека, уз домаћине КПД 'Васо Пелагић' из Пелагићева у Босанској Посавини, Пододбор Слатина Скуд-а 'Просвјета' и куд 'Илићка' из Брчког.

— Задовољни смо радом и наступима у прошлој години. Организовали смо промоције књига, изложбе народних ношњи, филмске вечери, дружења уз вечне мелодије, путовали смо на смотре фолклора и међународне фестивале, представљали Барању на Сајму завичаја у Новом Саду, наставили одличну сарадњу са удружењем жена 'Суљошанке' из Кнежевих Винограда и Српским удружењем жена 'Дукат' из Белог Манастира, суделовали на обележавању верских празника. Посебно смо поносни што се наше чланство увећало за двадесетак деце јер су они наша будућност. Очекујемо да ћемо у години пред нама имати још више наступа и бити организатори још више различитих догађања јер нам позиви за манифестације у 2024. већ стижу – закључује др. Пешић.

■ Јован Недић

Малишани у Београду

Ученици пет основних школа из Вуковарско-сремске жупаније боравили су два дана у Београду

ИНФОРМАТОР

ЗАХВАЉУЈУЋИ Канцеларији за сарадњу с младима у матици, окружењу и дијаспори и помоћници министра за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у Влади Републике Србије, САЊИ ЛАКИЋ, група од 24-еро деце из Борова, Бршадина, Вуковара, Негославаца и Маркушице, боравила је 23. и 24. децембра на екскурзији у Београду. Реч је о ученицима нижих разреда основних школа, у којима се настава проводи на српском језику и писму.

— Ово су ученици који се истичу по просеку оцена, школским успесима, али и примереном владању, односу према раду, школи, учитељима и другарима у разреду. Мислим да ће то за њих бити једно ново искуство и да ће боље упознати главни град матичне државе — рекао је током поласка СРЂАН ВАСИЉЕВИЋ, учитељ из Борова, који је био у пратњи малишана. Деца су приликом поласка исказала задовољство посетом српској престоници, изразивши наду да ће да стекну нова познанства, те посете неке од атракција главног града Србије. Децу је испред Основне школе Борово испратио заменик вуковарско-сремског жупана СРЂАН ЈЕРЕМИЋ, говорећи и о програму посете.

— Деца ће да посете Музеј илузија и Народни музеј, а оно што је њима најзанимљивије свакако је тзв. Зимска бајка у Београду на води. Имаће прилику да учествују на радионици, која је осмишљена управо за тај узраст — рекао је Јеремић. Деца су током два дана боравка у Београду обишла и Музеј Николе Тесле, Београдску тврђаву и храм Светог Саве. На ручку их је угостио патријарх српски ПОРФИРИЈЕ.

— Мислим да је ово дводневно путовање деци остало у лепом сећању. Хвала свима који су омогућили да се оно реализује, да наша деца оду у главни град матичне државе Србије и уживају у свим овим садржајима — закључио је Јеремић.

■ С. Н.

Вјетром
вијани

Одржана је трибина о књизи 'Вјетром вијани — Споменица Српског културног друштва 'Просвјета'

КАРЛОВАЧКИ пододбор Српског културног друштва Просвјета и његова Књижевна секција организовали су 28. децембра трибину о књизи 'Вјетром вијани — Споменица Српског културног друштва 'Просвјета' која говори о судбини Срба у Хрватској, од почетка 20. вијека, преко Првог и Другог свјетског рата до друге половине 20. стољећа. Издавач ове књиге сачињен о тектова групе аутора, још 1971. године је била Просвјета, а уредник је био некадашњи предсједник Просвјете, уредник у доктор теорије књижевности СТАНКО

Трибина у карловачкој Просвјети

КОРАЋ. Уводно излагање и каснију дискусију о положају Срба у хрватском простору модерирао је проф. књижевности ДРАГАН ГРУБЈЕШИЋ. Након уводних излагања повела се двосатна дискусија о данашњем положају Срба у Хрватској, с којом присутни углавном нису били задовољни. Констативно је да су снажни вјетрови који су српски народ погодили посебно у Другом свјетском рату, настављени и у овом посљедњем међународном сукобу па се тензије настављају задњих 30 година.

— Ова књига издата је давне 1971. године у Загребу. Може се подијелити у три дијела. У првом се говори о оснутку Просвјете, 25. годишњици, па је то и спомен књига. У другом дијелу говори се о засједањима АВНОЈ-а и ЗАВНОХ-а на којима је ударен темељ нове федеративне државе Југославије и када је српски народ у Хрватској стекао конститутивност. У трећем дијелу су објављени фрагменти књижевног стваралаштва Срба у Хрватској — истакнуо је Грубјешић. Потом је подсетио да је Станко Кораћ имао неугодности у Загребу као предсједник обновљене Просвјете те је са још неким српским интелектуалцима одселио у Београд, гдје је и преминуо.

■ М. Ц.

Помоћ за до-
маћинства

Потичући одрживи повратак, Република Србија донирала је помоћ у бијелој техници за повратнике

КОМЕСАРИЈАТ за избеглице и миграције Републике Србије 25. децембра је објавио одлуку о избору лица која су као избеглице боравиле су Србији а касније се вратила у Хрватску за доделу помоћи у белој техници. Ради се о комбинованим шпоретима, веш машинама или фрижидерима. Помоћ се додељује ради подстицаја одрживог повратка. Помоћ су добила 303 лица, а пријаву је поднело њих 1.217.

■ Новости

Натјечај за
развој поду-
зетништва

МИНИСТАРСТВО gospodarства и одрживог развоја објавило је 29. децембра прошле године јавни позив за програм 'Развој малог и средњег подузетништва и обрта на подручјима насељеним припадницима националних мањина' за 2023. годину.

Натјечај је намијењен додјели бесповратних средстава господарским субјектима регистраним на подручјима јединица локалне самоуправе које улазе у прве четири скупине према вриједности индекса развијености и с удјелом припадника националних мањина у становништву већим од 5 посто према Попису

становништва из 2021. године. Циљеви су раст и развој подузетништва, технолошко унапређење, јачање конкурентности те уравнотежен регионални развој.

Корисници бесповратних средстава могу бити микро, мала и средња предузећа (искључиво обрти, трговачка друштва и задруге), који су у већинском приватном власништву особа које су припадници националне мањине (више од 50 посто) или запошљавају особе које су припадници националне мањине, осим оних којима је претежита дјелатност према Одлуци о Националној класификацији дјелатности НКД 2007 (Народне новине, број 58/07 и 72/07) из Подручја А-Пољопривреда, шумарство и рибарство. Најнижи износ потпоре који се може додијелити је 7.000 еура, а највиши 14.000 еура, док укупна вриједност Програма износи 1,3 милијуна еура.

Пријава (Пријавни образац с траженом документацијом) се подноси Министарству непосредно или путем поште од 2. јануара до 16. фебруара 2024. године. на адресу: Министарство gospodarства и одрживог развоја.

Пријава на Отворени јавни позив за Програм 'Развој малог и средњег подузетништва и обрта на подручјима насељеним припадницима националних мањина' за 2023. годину Улица града Вуковара 78, 10.000 Загреб. Питања у вези пријаве могу се упутити путем електроничке поште на адресу: poduzetnistvoibrt@mingor.hr.

■ Новости

Stogodnjak
(719)

5. 1. — 12. 1. 1924: на прошлотједни коментар загребачких Novosti о политичким мртвацима, који воде државу водећи се само приватним интересима, огласио се и један београдски лист и под насловом 'Југославенски vergl' написао да Novosti '... vergлају нашем народу гадну крећалицу југославенства, која је једна скраћена лаж, јер су га одбацили и господин Radić и поп Korošec...' На све то Novosti не остају дужне, па жесток одговарају: 'Ми држимо да овај народ који је ослободен од туђина, треба још више ослободити од лажи, али не југославенске. Нјегу треба ослободити од лажи које је кроз деценије стварала његова интелегенција у срамној борби за престиж. Нај народ су поцијепали његови непријатељи, држећи га у ropstvu кроз вјекове... А били смо поцијепани не само туђинском силом, већ и vlastitom обманом, јер смо заборавили на оно по чему смо заправо били једно, а то је била трагедија ropства и националног martирija. У историјским lakрдijама церили су се плитки патриотски frazerи над mukама једног живог народа. А poslije ујединjenja ми hotимice iskрivљујемо и unakazујемо narodni живот да тако прикажемо једни другима како смо некад били nemoћни и sakати, да се тако једни другима narугамо. Ми psујемо једни друге, plјујемо једни друге и не misлећи да тако сами sрамotимо свој народ... Jugoslaveni hoće за читав народ једну misao и један ideal, а taj list то prikazuje 'да се Srbin више не smije Srbinom zvati'. То је једна naivna laž dostojna даčета у gimnaziji, али не ljudi који hoće да danas vode наш народ. Јер jugoslavenstvo значи sintezu свих добриh energija — srpskih, hrvatskih и slovenačkih... Jugoslavenstvo hoće да Hrvat osjeća sve оно што је lijepo и veliko у srpstvu, а Srbin у hrvatstvu...'

* Mihajlo Pupin, fizičar, pronalazač и profesor univerziteta у New Yorku, poklonio је ohridskoj crkvi veliko zvono, teško 2800 kilograma. Zvono је već postavljeno и prvi put је zazvonilo на sam Božić.

* nakon što је punih осам година proveo у bijегу pred zakonom у Slavoniji је konačno uhvaćen Jovo Stanislavljević, poznatiji по nadimku Čaruga, 'fамozni slavonski hajduk, strah и trepet velikog dijela ovog dijela државе, smion и poduzetan razboјnik', како га opisuју novine. Kad га је proteklog tjedna policija zaskočila у selu Retkovci, blizu Vinkovaca, nitko nije ni slutio да је riječ о poznatom harambaši. Imao је, naime, kod себе dokumente на име Nikole Drezgića, па се vjerovalo да је doista riječ о bratu tog voјnog dobavljača mesa из Vinkovaca. Punih осам дана krio је svoj identitet, али је на kraju ipak priznao да се zove Jovo Stanislavljević. Novine javljaju да су 'zajедно s Čarugom uhapšena још tri његова pomagača — Marko Drezgić из Gračaca, Milan Prpić из Karlobаga и Marko Krmpotić из Gospića...' Kad су га doводили у osječki zatvor pred zgradom се okupilo mnoštvo znatiželjnog svijeta, јер је svatko htio vidjeti у lancima tog već davno opjevanog razboјnika.

■ Đorđe Ličina

Virtuelni svemirski brod

Najmanje desetljeće, a možda i dva, teleskop James Webb bit će vremeplov cijeloj generaciji astrofizičara, planetologa, kozmologa i egzobiologa. U zadnje vrijeme snimao je bogato jato udaljenih galaksija, supernovu tipa Ia, aktivno središte jedne od galaksija, planete Jupiter i Neptun...

VIDIO je stvari koje vi, ljudi, ne biste vjerovali. Tragove ugljika kako se uzdižu s površine ledom prekrivenih oceana Jupiterovog mjeseca Europa. Supermasivne crne rupe nastale u samim počecima univerzuma. Atmosfere planeta u prostranstvima daleko od Sunčevog sustava. Svjetlost najstarije dosad otkrivene zvijezde, iskrivljenu kroz gravitacijske leće masivnih galaksija. Vidio je još nebrojeno mnogo toga, no sve to bilo je samo zagrijavanje.

Svemirski teleskop James Webb poletio je s kozmodroma Kourou u Francuskoj Gvajani prije malo više od dvije godine, na Božić 2021. Do tada je na njega potrošeno oko deset milijardi dolara i gotovo trideset godina razvoja. Put do njegovog lansiranja bio je izuzetno trnovit – nizale su se odgode, problemi i probijanja proračuna. Cijela jedna generacija astronoma odrasla je iščekujući lansiranje. Prvotni plan, osmišljen davne 1997., bio je da će letjelica, po cijeni od oko 800 milijuna dolara, poletjeti 2007., no ambicije njezinih tvorca, kao i ciljevi koje su joj zadali doveli su do višestrukog probijanja obje granice.

Webb je zamišljen kao svojevrsni nasljednik Hubblea, samo s deset puta boljom razlučivosti. Dok je Hubble teleskop koji najbolje razaznaje vidljivu svjetlost, Webb je projektiran kao teleskop specijaliziran za infracrvenu svjetlost. Postoje brojni razlozi zašto je baš infracrveni dio spektra toliko bitan. Kako se svjetlost udaljenih zvijezda i galaksija, zbog širenja svemira, pomiče prema crvenoj, tako se 'vidljiva svjetlost' brojnih najzanimljivijih nebeskih objekata, dok dođe do nas, već pomakne duboko u infracrvenu. Infracrvena svjetlost odlična je i za spektrografiju – otkrivanje sastava plinovitih planeta, izmaglica, pa čak i atmosfera oko drugih planeta.

Upravo ta dva cilja – napraviti teleskop deset puta veće razlučivosti koji je najosjetljiviji u infracrvenom spektru – bila su uzrok većine komplikacija koje su uslijedile. Da bi imao bolju razlučivost, Webb je trebao barem tri puta veće ogledalo od Hubblea, no takvo ogledalo ne bi stalo ni u jednu tada

dostupnu raketu. Da bi bio osjetljiv na infracrvenu svjetlost, njegovi bi instrumenti morali biti ohlađeni na nekoliko desetaka Kelvina, tek nekoliko desetaka stupnjeva iznad apsolutne nule, što bi bilo nemoguće ako je blizu Zemlje ili ako je izložen Suncu. Prvi je problem riješen sklopivim ogledalom izrađenim od 18 beriljskih heksagona presvučenih zlatom – ogledalo koje se moglo 'skupiti' prije lansiranja i potom rasklopiti kada dođe trenutak za rad. Drugi je problem zahtijevao mnogo radikalnija rješenja – Webb će biti poslan milijun i pol kilometara daleko od Zemlje, čak pet puta dalje od Mjeseca, do takozvane Lagrangeove L2 točke, gdje se gravitacijski učinci Zemlje i Sunca poništavaju. Sa sobom će nositi i rasklopivi suncobran – toplinski štitičnik veličine teniskog igrališta od pet slojeva posebnih polimerskih plahti koji će sve radne dijelove teleskopa držati u vječnoj sjenci.

Jednom kada je dizajn dovršen, Webb je pretvoren u 'origami' čudovište – ogromni svemirski teleskop ispresavijan je u 344 koraka kako bi mogao stati u tovarni prostor europske rakete Ariane 5. Problem je što bi, ako bi bilo što zapelo na bilo kojem od

344 koraka raspakiravanja, cijela svemirska letjelica bila neupotrebljiva, a kako bi se nalazila pet puta dalje od Mjeseca, ne bi je bilo moguće ni na koji način servisirati. NASA je godinama testirala sve elemente kako bi bila sigurna da se ništa neće pokvariti milijunima kilometara daleko od Zemlje i sve je bilo spremno 2020. A onda se dogodila nesreća s kranom koji ga je prenosio i 6,1 tonu težak teleskop je, kako je rekla NASA, 'iskusio vibracije'. Nekome je tresnuo na pod. Konačno lansiranje 2021. dvaput je odgađano zbog lošeg vremena, no zvijezde su se posložile taman na Božić, ili na godišnjicu rođenja ISAACA NEWTONA, kada smo već u svijetu fizike. Potom je Webb počeo oduševljavati.

Hubble, Rossi, Chandra, Kepler, Herschel... prethodni svemirski teleskopi koje je NASA imenovala po ljudima bili su slavni znanstvenici, no JAMES WEBB po kojem je nazvan najnoviji teleskop bio je pravnik i administrator, veteranski pilot američkih marinaca i pomoćnik ministra vanjskih poslova u administraciji predsjednika HARRYJA TRUMANA. JOHN F. KENNEDY imenovao ga je čelnikom NASA-e 1961. Agenciju koja je dotad bila raštrkana skupina instituta i laboratorija pretvorio je u

koordiniranu i fokusiranu monolitnu instituciju kakvu poznajemo danas. Osnovao je Svemirski centar Johnson za letove s ljudskom posadom, pokrenuo programe Mercury i Gemini te pripremio sve neophodno za program Apollo koji je odveo čovjeka na Mjesec. Iako je bio pod pritiskom Kongresa da se fokusira na Mjesec, Webb je slušao znanstvenike u svojoj agenciji i borio se za njihove ciljeve, pa je uspio progurati i ključne znanstvene programe, poput serije sonde Mariner i Pioneer, a bio je i zagovornik svemirskih teleskopa. Svoj je trag ostavio i na društvenom planu – naporno je radio na rasnoj integraciji i aktivno regrutirao mlade na sveučilištima i u školama za crnce. Kada je preuzeo NASA-u, ta je agencija bila najgora po inkluzivnosti među svim organizacijama saveznih vlasti. Kada je 1968. otišao, bila je najbolja.

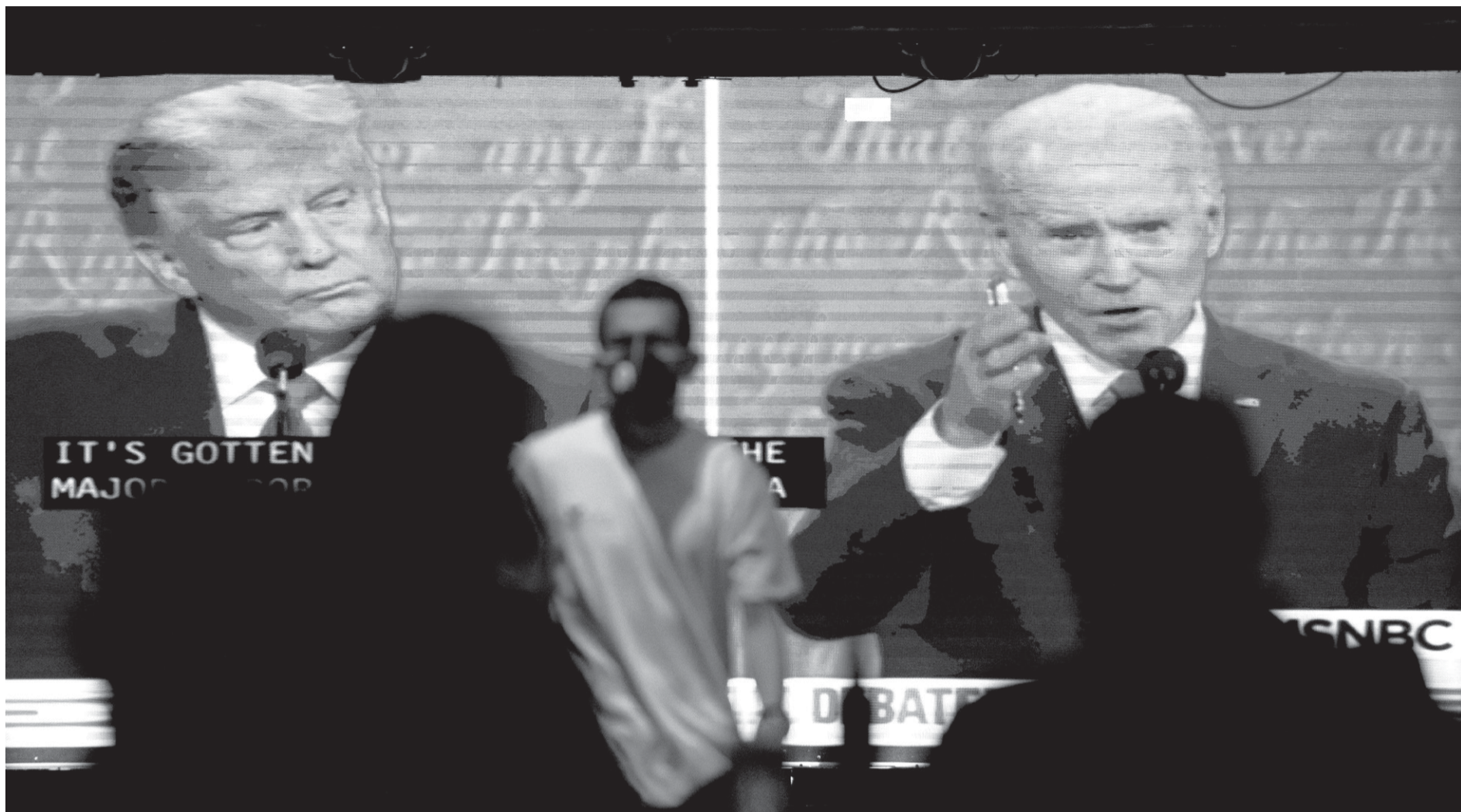
Znanstveno-fantastične serije uvjeravale su nas da ćemo svemir istraživati uz pomoć brodova s ljudskom posadom, poput Enterprisea iz 'Zvezdanih staza'. Da ćemo putovati od planeta do planeta, od anomalije do anomalije, i pomno ih proučavati znanstvenim instrumentima na brodu. Svemirski teleskop James Webb svemirska je letjelica koja može sve to bez napuštanja svojeg 'sidrišta' na Lagrangeovoj točki. Krajem rujna ove godine Webb je otkrio tragove ugljikovog dioksida na Jupiterovom mjesecu Europi – ugljik koji je najvjerojatnije poticao iz divovskog oceana koji se skriva iza ledenog pokrova tog svijeta. Napravio je i niz drugih otkrića u Sunčevom sustavu, poput superbrzih atmosferskih struja iznad Jupiterovog ekvatora, visoko iznad pokrova oblaka. Uspio je uslikati i jedva vidljive prstene oko Urana i tragati za novim mjesecima Saturna.

Ovog je ljeta otkrio i sve detalje dosad najudaljenije i najstarije pronađene zvijezde, Earendel. Njezina se svjetlost zaputila prema nama oko milijardu godina nakon velikog praska, što znači da nam njezina slika pruža uvid u trenutke nastajanja prvih zvijezda i galaksija. Otkrio je još mnogo misterija s početka svemira, primjerice važne tragove o prirodi nastanka prvih supermasivnih crnih rupa, kakve danas krasi središta galaksija. Našao je i galaksiju u kojoj se nalazi najstarija dosad pronađena supermasivna crna rupa, u ranom stadiju rasta, stara čak 13,2 milijarde godina, a otkrio je i teške elemente nastale u masivnoj eksploziji kilonove – sudaru neutronske zvijezde s drugom neutronskom zvijezdom ili crnom rupom. Proučavanje atmosfera egzoplaneta za Webb je u 18 mjeseci postalo skoro pa rutina. Webbov spektrograf proučio je sastav atmosfera niza plinovitih divova i nekoliko kamenitih planeta te otkrio iznenađujuće nove svjetove oko drugih zvijezda, kakvih nema u našem, Sunčevom sustavu. Proučavao je i nastanak novih zvijezda u međuzvjezdanim oblacima, kao i nastanak planeta u akrecijskim diskovima oko novorođenih zvijezda, i otkrio misterij nastanka kamenitih planeta i izvor vode u unutrašnjosti sustava poput našeg.

Nebrojena promatranja još uvijek traju, od onih najbližih čuda do najdalje prošlosti univerzuma. Samo tijekom nekoliko dana pisanja ovog teksta snimao je bogato jato udaljenih galaksija, supernovu tipa Ia, aktivno središte jedne od galaksija, planete Jupiter i Neptun, zvijezdu tipa M u našoj galaksiji s potencijalnim egzoplanetima i još mnogo, mnogo toga. Još barem cijelo desetljeće, a možda i dva, James Webb bit će virtualni svemirski brod i vremeplov cijeloj generaciji astrofizičara, planetologa, kozmologa i egzobiologa. Sve će ih povesti na nevjerojatna putovanja, s kojih će nam donijeti nove odgovore na pitanja nastanka i postojanja svega oko nas, kako Zemlje i Sunca, tako i galaksija, crnih rupa i cijelog svemira. ■

Selfie teleskopa James Webb napravljen 11. veljače 2022. (Foto: NASA/Newscom/PIXSELL)

Repriza 2024. – druga
predsjednička debata Bidena
i Trumpa na izborima 2020.
(Foto: Mario Anzuoni/
Reuters/PIXSELL)

Amerika sve bliže Mađarskoj

Ove godine izbori će se održati u više od 70 zemalja. U SAD-u je moguća pobjeda Trumpa, koji bi se mogao ugledati u Orbána. I dalje traju bliskoistočni i rusko-ukrajinski rat te desetine više-manje ignoriranih. Dok veći dio naše regije očekuje nastavak zlopaćenja u siromaštvu i autokraciji, uspjeh ekstremista u Europi pučane bi mogao usmjeriti još desnije

ISKUSTVO kaže da predviđanje geopolitike i ostalih događaja od svjetskog političkog značaja nije najzahvalnija disciplina. Pobjeda DONALDA TRUMPA na američkim izborima 2016. godine, pandemija koronavirusa, ruska invazija na Ukrajinu: iako sva tri prijelomna događaja imaju dugotrajne strukturne uzroke – pandemija je izgledno uzrokovana sve agresivnijim ljudskim upadom u staništa divljih životinja zaraženih bezbrojnim nepoznatim virusima – svaki je šokirao i iznenadio svjetsku javnost, uključujući značajan

dio stručnjaka. Ipak, i nepotpuna ili dijelom pogrešna skica pruža kakvu-takvu orijentaciju. Donosimo pregled toga što se na globalnoj društveno-političkoj sceni očekuje u 2024., u kojoj se izbori održavaju u više od sedamdeset zemalja s približno četiri milijarde stanovnika. Izbore održavaju, sumira El Pais, najveća svjetska velesila – Sjedinjene Države, najmnogoljudnija država svijeta – Indija, najveći trgovinski blok – Europska unija, najveća islamska zemlja – Indonezija, najveća hispanofona zemlja – Meksiko, kao i teritorij koji provocira najveći rizik kon-

frontacije dviju supersila – Tajvan. Vjerojatno nema razloga za previše optimizma: i dalje traju dva rata u globalnom fokusu, bliskoistočni i rusko-ukrajinski, kao i desetine više ili manje ignoriranih, od meksičkog rata protiv narkokartela do sukoba u Magrebu, Sudanu i Burmi. Dodajmo najave sve okrutnijih antiimigracijskih politika i vjerojatnost novih klimatskih katastrofa, iako na posljednjem polju možda bude i nekog napretka. Poredak izloženih prognoza je abecedan, no s obzirom na značaj SAD-a polazimo od kolokvijalnog naziva te zemlje.

Amerika

Većina građana SAD-a ne želi da predsjednički izbori 5. studenog budu repriza onih iz 2020. s istom dvojicom kandidata. Iako još ništa nije sigurno, najveći su izgledi da će se na njima ipak natjecati upravo JOE BIDEN i Donald Trump. Trenutno je Bidenov rejting najniži ikad – prema istraživanju Sveučilišta Monmouth, svega 34 posto Amerikanaca njegov mandat ocjenjuje pozitivno. U suvremenoj povijesti to je najgori rejting američkog predsjednika koji namjerava biti rei-

Правосуђе на чекању

Традиционално се приликом испраћаја старе и дочека нове године пожели пуно боља, успјешнија и мирнија нова година. И наравно, сваке године изнова се такве жеље покажу узалуднима, па нас нова година често већ у првим данима изненади каквим поплавама, потресима, пандемијама или ратовима. Заредали су се такви црни сценарији протеклих година, па није за (не)очекивати да и ова нова година буде другачија. Ако природне катастрофе и оману, бит ће то година у којој нас чека прави политички, изборни супер маратон којег можемо сврстати у раван с природним катастрофама. Комбинација парламентарних, предсједничких и еуропских избора у истој години никада није виђена у хрватској политичкој повијести и јамчи да ће политичке подјеле и идеолошки ратови бити средишња тема читаве надлазеће године.

Прије политичких обрачуна који неће започети прије прољећа, Хрватску очекује још један важан избор који у овом тренутку пролази испод радара шире јавности. У посљедњим данима старе године затворен је натјечај за избор новог главног државног одвјетника, врло важне фигуре у саставу правосудне власти. Иако потпуно девастираног угледа, Државно одвјетништво је и даље једна од кључних полуга државе које својим оптужницама и процесима можда и најчешће пуни медије, али и често утјече на политички смјер земље.

Након година скандала које су креирали сами главни државни одвјетници, популарност саме позиције поприлично се истопила, па се на натјечај јавило свега четири кандидата. Након дражена Јелинића који је експресно смијењен када се открило да је члан некакве масонске удруге и злате хрвој шипек која је у једном мандату генерирала пола тучета разноразних афера и аферица, није остало пуно оних који се желе ставити на располагање и изложити суду јавности, медија и политике.

Од оних који су истакнули кандидатуре троје њих је широј јавности поприлично непознато, што је и разумљиво за правне професионалце чији посао никада није био везан уз медије. Ипак, четврто име на попису кандидата јавности је изузетно познато. Дословно посљедњег дана рока своју кандидатуру предао је и познати судија иван Турудић. Некоћ судија Јупанијског суда у Загребу, а данас Високог казненог суда, Турудић на папирима изгледа као савршен кандидат за преузимање позиције главног државног одвјетника – медијски високо експониран и политички поприлично подобан, често повезиван с хдз-ом. Захваљујући тој странци, Турудић у својој биографији има и функцију помоћника министра правосуђа коју је обнашао прије више од два десетљећа. Од тог времена Турудић се пење по љествицама правосудних институција, а позиција главног државног одвјетника очито му изгледа као круна властите правосудне каријере. Турудић је кроз године у јавности изградио имиџ суца-политичара који радо гостује у медијима, али је дојам да није успио створити иоле значајну базу обожаватеља с обзиром на то да превладава мишљење о њему као страначком човјеку кроз којег политика контролира процесе у номинално неовисном правосудном саставу.

Владајући имају избор, одабрати непознатог професионалца из састава који потенцијално колико толико познаје мане и потребе институције или одабрати себи склоног правосудно-политичког шоумена који ће већину времена скретати пажњу на себе и засигурно значајно допринијети нестабилности која нас ионако очекује у надлазећој изборној години. Падне ли избор баш на њега, а што никако не треба искључити, бит ће тешко повјеровати да је то због вјере владајућих да ће допринијети побољшању квалитете правосудног састава. Његов избор по-

казао би потпуну одсутност свијести владајуће већине о томе у каквом стању се налази хрватско правосуђе. Оно је данас и кадровски и материјално у потпуно рушевном стању, политички контролирано и дубоко корумпирано. Чак и када би на страну ставили такву перцепцију под изликом да се ради о чисто субјективном мишљењу, правосуђе би се и даље налазило у коматозном стању. Чињеница је да готово нитко више не жели радити у државном одвјетништву, посао је опсежан, плаће невелике, а перцепција јавности ужасна. Мањак људи је акутан, недостаје тужитеља на свим разинама, а слично је и у другом сегменту правосудног састава, на судовима. У нетом минулој години свједочили смо великом просвједу судских службеника и намјештеника, али и судца који су након пријетњи штрајком успјели испословати какво такво повећање плаћа.

У увјетима потпуног расула јасно је да избор главног државног одвјетника неће значајно допринијети побољшању стања у правосуђу, али лош избор свакако може допринијети погоршању и таквог стања. У овом тренутку довољно је да на чело државног одвјетништва буде именован нетко тко је способен остати у оквирима закона и професионалног обављања заданих му послова без драма каквима смо свједочили посљедњих пет година. За истинске промјене у правосуђу ипак ће бити потребно пуно више од промјене главног државног одвјетника, а таквих промјена ипак нема ни на видикју.

■ Душан Цветановић

Нова година, нови пројекти

Протекла година за Српско привредно друштво Привредник била је стабилна и успешнија од оне која јој је претходила. У времену неизвесности и великих промена, задржати се на зацртаном путу и не дозволити да различите препреке закривудају пут до циља већ је значајан успех, међутим, Привредник слабо памти 'срећна времена', барем посљедњих неколико деценија. Па се у сваки нови поход и упушта са свешћу да је пут трновит и изазован. Зато, уз мноштво труда, преданости и одлучности, у 2023. години нису изостали плодови дугогодишњег рада. Сачувати и одржати постојеће резултате и започете подухвате већ је био довољно захтеван задатак, међутим, кад се резимира календарска година, па чак и ако се занемаре сви напори утршени у превазилажење тешкоћа, остаје висока оцена за постигнуте резултате.

Година је почела божићном аукцијом уметничких слика у Привредниковом дому у Загребу. Сlike су настале на традиционалним Привредниковим међународним добротворним колонијама које се организују у част оснивача Привредника, Владимира Матијевића. Новац прикупљен од њихове продаје ојачао је два Привредникова фонда за стипендирање надарених ученика и студената слабијих материјалних могућности, а сам догађај многим пријближио идеје које Привредник заговара и побудио барем у то празнично, божићно време дух солидарности и добротворности. Прикупљена су средства довољна за три годишње ученичке стипендије.

Захваљујући сличним акцијама, многим племенитим појединцима и неким организацијама које имају слуха за потребе заједнице, ове године је поново надмашен досадашњи рекорд у броју стипендиста. Тако је и у 2023. години Привредник направио још један значајан помак у својој основној мисији. У школској/академској години 2023/24. Привредник стипендира 144 ученика и студента, што је највећи број стипендиста до сада. Нажалост, то је још увек знатно мањи број од броја пријављених кандидата, па

су многи средњошколци и студенти остали без стипендија, иако је сви због свог труда, оцена и материјалне ситуације заслужују. Зато је неопходно обавестити и освестити што шири круг људи о стању у заједници, о потенцијалима и проблемима.

И зато Привредникова разграната медијска делатност. Чију су важност утемељивачи Друштва још пре 125 година препознали и на њу се ослањали. Наиме, ове године навршило се и 125 година од покретања листа Привредник. И у 2023. години лист је излазио на осам страна, два пута месечно, на ћирилицу, и доносио текстове који се баве културним, привредним и социјалним темама с нагласком на положај и улогу српске заједнице у Хрватској. Информативни портал П-портал такође је редовно пратио збивања важна за српску заједницу, с дописницима из разних крајева Хрватске, Србије и Републике Српске. Уз све остале рубрике и тематске целине, П-порталу су крајем прошле године додељена и бесповратна европска средства за двогодишњи пројекат који ће се бавити успоставом система провере тачности информација, што ће значити и велико проширење редакције, рубрика, али и одговорности. Интернетски Радио Привредник, први такав радио у српској заједници у Хрватској, поред јединственог музичког садржаја за простор Хрватске, обогатио је свој програм и информативним и забавним емисијама. Емитовано је неколико нових емисија разговорног типа: Право гласа, Ко то тамо прича, Прерадовићевом улицом, а сада већ уиграна редакција увелико припрема и нове програме.

У 2023. години навршило се и тачно десет година од како су покренуте Привредникове трибине 'Реци што чулиш'. Трибине су редовно одржаване два пута месечно, са бројним гостима и стручним предавачима који су говорили о актуелним и важним темама. Проблематизоване су многе актуелне друштвене теме, отворен је простор за дијалог и промишљање важних питања и места које српска заједница заузима у свим тим струјањима. Посебно је одјекнула трибина, тј. гостовање добривоја павлице, певача, инструменталисте, композитора и врсног познаваоца личке и крајишке традиције. У препуној дворани Привредниковог дома говорио је о свом досадашњем богатом раду, о Лици, њеним обичајима, традицији, песми, о николи тесли...

У Станковцима, у шибенском залећу, у јесен је одржана Осма Привредникова међународна ликовна колонија која је окупила академске сликаре из Хрватске, Србије и БиХ. Уметничка дела инспирисана далматинским каменом, маслином и јединственом атмосфером уметници су донирани у сврху помагања Привредникових стипендиста, а продајна изложба и аукција слика одржаће се средином јануара ове године у Привредниковом дому у Загребу.

На самом крају године Привредник је отворио врата и новој генерацији стипендиста, који су на дводневном конгресу имали прилике да се међусобно упознају и повежу, али и да упознају неке од кључних места расутих по загребачким трговима и улицама, важних за разумевање историје и идентитета Срба у Хрватској. Патријарх порфирије уручио им је уговоре о стипендирању и подсетио их на неке од главних вредности које треба да им служе као смернице, а које су сажете и у Привредниковим начелима – рад, штедња, честитост. У том свечаном догађају, у међусобном сусрету младих људи, као и у њиховом сусрету с Привредником који настоји да им олакша школовање и борбу за бољу и праведнију будућност, закључена је још једна година. У жамору Привредникове дворане испуњене младошћу и плановима за будућност, који не занемарују темеље и путоказе постављене у прошлости, а на које их Привредник упорно подсећа.

■ Оливера Радовић

#213

Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

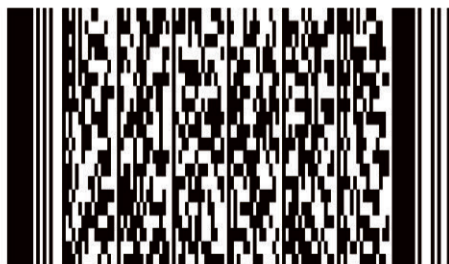
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Први пут положајник

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Најчудније од свега, први пута су ме даривали, орасима, чоколадом, вуненим чарапама и, што никад нисам заборавио, скромним ружичастим *йешкиром* који сам збуњен и некако потресен однио кући. Ето, толико је дијете загребачких комуниста и Југославена знало о Божићу јануарском, Божићу православном

То је било сад већ веома давно. У времена у којима се све чинило да је онако како у једној преважној, а и даље слабо познатој књижи из још давнијег доба пише часни монах исаија: 'Мишљах у младости да је земља отаца ми рај небесни – бољег не пожелех.' У томе времену над временима било је и једно сеоце. И, да сиђемо надаље с бајковитог и архаичног стилског регистра у данашњи, сеоце је било смјештено, како би фразери из туристичких реклама рекли, 'у срцу Горског котара' (ех, у срцу, заиста), заселак кога чак ни данас на овим сувременим дигиталним картама и даље нема да га упишу (што је, кад

сам то уочио, тек данас, најприје створило осјећај туге, а онда неке нарочите, страховите слободе). Све заједно шест кућа, дуж кривудавог пута, и још двије, издвојене, горе далеко под самом шумом. Ту су, отишавши из града, моји дјед и бака себи дигли кућу. Да се макну од свега. Нисам испочетка тамо волио ићи. А онда помало, и кућу и мјестахце недалеко некадашњег гренацског градића, заволио сам као што се воли само оно најважније, људи, мјеста и појаве у животу, те које од некога крхкога трена својом тихом великодушном сталношћу дају ни са чим прије ни послјеје успоредиву радост. Нарочито у осјетљивим годинама, као мјеста гдје ћемо се и ми сакрити кад први пут буде затребало, тамо гдје је све наше и гдје је све сигурно. А кад једном престанемо долазити, чак и кад деценије оду и епохе се измијене, подсјећање на све оно добро и лијепо засијече трајно као жилет по души.

Али прво су били сретни доласци, година на годину. Љетне ферије, снатрења о даљинама и људима, и о властитом граду, треперења унутарња, јутарња, сати и сати читања у хладу големих јасена у бескрајна поподнева, смирај кад се смрачи другачији од градског, у ноћима кад је у брдима тако тамо да, након што на нахтаскну поред стаорог политраног кревета угасиш свјетло, чини ти се да си ослијепио. Мирисна она љета, гдје је заувјек у чулима остао измијешан ольфакторни рај надимајуће природе и мириса штампе на папиру. А зиме, и у њима зимски празници били су чудо. Снеж кад напада тако да се данима не може никуда, као у причама, већ и тада као цитатом, преко ријеке чује се жељезница и ноћу ('путнички' Ријека-Загреб, и 'убрзани' локални), влакови до којих се километрима гази кроз снијег, излизани зидови мале станице, жар у пећи у чекаоници и жар цигарета, прометници што 'дају' по 'фајту' и ракији, редом присан и добар неки свијет. И поново кућа, по повратку из градића, уз ходање кроз пртину. И опет дани дуги, иако се смркава рано. И досада, она најпотребнија, због које смо измислили читаву културу најакутнију и најузбудљивију да бисмо се борили против ње, досаде, не знајући да је била нужна за нешто круцијално у животу и да је та тишина времена што као да стоји, заправо читава једна филозофска категорија којој ћемо изгледа бити посљедња генерација што ју је имала као предност.

Из такве дјечје досаде кренуо сам давног јануарског јутра до прве куће у сусједству, под скроман лимени кров гдје су живјеле три генерације, у њима и двоје дјеце, мојих другарица у игри за дуго година. Иако сам се удомаћио тамо и моји су доласци били уобичајена ствар, овај пут дочекали су ме укућани необично, великим осмијесима, свечано некако и с нарочитом пажњом од које сам се застидио. Не памтим много осим тога чувства, гласног говора и још смијеха, али знам да су ме нудили јелом и пићем. Најчудније од свега, први пута су ме даривали, орасима, чоколадом, вуненим чарапама (што је у мени, градском дјетету изазивало још већи стид из неког разлога), и, што никад нисам заборавио, скромним ружичастим *йешкиром* који сам збуњен и некако потресен однио кући.

Чим сам отворио врата и код мојих су ме дочекали осмијеси. Шта је ово? Мој стари, тајанствено насмијан, некако загрцнуто каже ми: 'данас је Божић', па употријеби још једну ријеч коју никад нисам чуо – 'Ти си *йолазник*', или тако некако је звучало. 'Први си што је ушао у кућу, зато дарови.'

Не сјећам се даље, али ми се послјеје, у зла времена, јављала при помисли на тај час иста мисао: ето, толико је дијете загребачких комуниста и Југославена знало о Божићу јануарском, Божићу православном.

Касније, како је сазнање расло, вољно и по сили ствари, а да нас увијек и не пита, читао сам да се тај култ посебног госта зове у нашем народу и 'положајник', онај што по традицији отвара шпорет (ех, као да га нетко још има) и говори здравицу 'колико варница, толико срећица' и тако даље, што ми се никад није допадало. Она тиха насмијешена, безрјечна срећа и част на лицима мојих сусједа, ритуал без сувишних ријечи, као тајан, као нешто скоро недопуштено, остало ми је све то као много значајнија, тајанствена спознаја. Положајник или положајник, данас знам, симболичко је подсјећање на Маге, тројицу Мудраца с Истока, оних што су пратили звијезду витлејемску и новорођеном Христосу дошли на поклоњење. Оно што ме посебно дирнуло јест сазнање да су Три краља заправо дошла из паганских народа, асоцијација која ми ствара посебну блискост као припаднику ове културе. Јер *йојани соншије*. Празник дивног имена, чудесне сложенице – *Бојојављање*, што код православних пада на исти датум као Три краља код западних кршћана, већ на сам звук ријечи ствара свечано узбуђење. И то, нек се опрости, из разлога поетских, а не једино религијских. У чему никако нисам сам: ријеч та пјесника подсјећа на корпус поезије који се створио над овим величанственим мотивом. Изнад свих један руски, совјетски поета, Јеврејин и егзилант Јосиф Бродски пјева о томе у читавом циклусу својих божићних пјесама дивно. И у ироничном модерном окрету – 'Кад је Божић, сви смо Мудраци' – свако тргује и купује поклоне, док пјесник не заокрене свакодневницу у страшном стиху, који свима одавде мора створити атавистичку језу: 'Ирод пије. Свака жена скрива своје дијете.'

Данас у поново пробуђеним страховима и несигурности у овом народу, како да човек не помисли на то? У приповијетки Боре Станковића главни лик у себи завапи: 'И заиста, Божић долази, али како?'

Наш сувременик пак, који је у својим пјесмама као нитко умно да дочара ону угодну и ушушканост као у времену прије сазнања о Празнику међу празницима – Ђорђе Балашевић, управо у пјесми и стиху *На бојојављенску ноћ* – римује посљедњу ријеч, што се буди поново у сурове ове дане – 'страшна је прошлости моћ', и наставља стиховима који овај нови немир у најважнијем граду нашем оцртавају прецизно: 'прате ме духови, ко гладни вукови'. Али не може да и у стрепњи не пјева лијепо, да као чаробњак не повеже два мотива којима ме враћа на мој ранији свијет, онај с почетка: 'А моје време тиња као стари трупцац букви'. Тиња, не гори јако, није се разбуктало још.

Требало би га, вријеме, поново успорити. Као у оно доба прије сазнања о Празнику. Честитао бих вам га, ускликом који иде уз Празник, али тај би поздрав овдје изазвао рефлекс сарказма, и уз то конкретну, а најплићу асоцијацију на бившег моћника који нам је ономад назвао први пут јавно срећу за Празник, ријечима којима се у овоме народу честита. Нећемо зато овдје. Ми можемо, кад се сретнемо, присно, топло, једни другима и погледима изрећи то, онако као што су умјели моји сусједи из планинског сеоцета, у оно доба, сад већ веома давно. ■

ВЛАДИКА ХЕРУВИМ Помозимо једни другима носити бреме живота

Владика
осјечкопољски
и барањски
Српске
православне
цркве

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

Својим чистим животом и поштењем треба да сведочимо да је јединство по пореклу и крви, роду и народности веома значајно, али је далеко веће и значајније духовно јединство међу људима. Јединство по Богу као заједничком Оцу свих људи

Владика
осјечкопољски и
барањски Херувим
(фото: спц)

Како православни вјерници данас славе Божић у источној Славонији? Како живи ова регија, посебно Вуковар, након времена зла и разарања? Што је данас потребно свијету и што свијету могу дати кршћани? О овим темама разговарамо с владиком осјечкопољским и барањским Српске православне цркве херувимом Ђермановићем.

Како изгледају традиционални обичаји слављења Божића код православних вјерника у Вуковару и у источној Славонији?

Народ смо богат са народним обичајима који прате биће нашег народа. Божићни период обилује тим обичајима који нас ни у ком случају не удаљују од истинске и праве вере. И сам наш на-

род има стару изреку: Боље је село запалити него обичај укинути. Вера је дубоко уткана у те народне обичаје и даје им прави смисао и важност. Сви наши црквено-народни обичаји су охристовљени и оцрквљени, и своју пуноћу и смисао добијају у Цркви.

На првом месту период припреме за Божић је пост. Божићни пост има васпитни карактер

да нас уведе у тајну покајања и благословеног времена испуњеног благодаћу Светога Духа за есхатолошко схватање самога празника. У литургијском смислу имамо недеље посвећене важности породичног дома или домаће Цркве: Детинци, Материце и Оци. Наравно, неодвојиви део је народна традиција и обичаји који то прате: Туциндан, Бадњи дан, Бадње вече, положајник, ломљење чеснице. Све то прати богата кореографија и симболика приказа пећине, у оквирима породичног дома, у којој се рађа Спаситељ света. Дрво и слама који симболизују топлину витлејемске пећине, до симболизације Мудраца са Истока у лику Положајника који објављује долазак Спаситеља уз поздравне речи овог Празника: Христос се роди! – Ваистину се роди! Сва обичајна атмосфера и народна традиција око овога празника сведена је најлепше у неколико речи Светог Петра цетињског: Нема дана без очињег вида, нити славе без Божића.

Божјић – побједа љубави

Ваша епархија осиечкопољска и барањска прошла је тешко раздобље у протеклим, нарочито ратним деценијама. Како се она данас обнавља? Ратни вихор који се надвио над овим простором за собом је оставио тишину, таштину и пустош. Бог је дао снаге, да се та духовна празнина развеје и да зраке сунца продру кроз ту густу маглу зла која је задесила ове просторе. После тог несрећног времена уследила је духовна и материјална обнова Епархије која траје и до дана данашњега. У пастирско – мисијском смислу обнова је на првом месту литургијска и богослужбена. Она подразумева активно учествовање верника у животу Цркве и заједничарењу у Исусу Христу кроз Тело и Крв Христову као леку бесмртности, о чему нам сведочи и свети игњатије богоносац. Наравно да је мисија Цркве и да призове све људе ка познању Истине и да у есхатолошком смислу сви будемо једно у Исусу Христу.

Што би обнова Епархије осиечкопољске и барањске значила у егзистенцијалном смислу? Поред ове духовне обнове, наступила је и материјална обнова храмова и црквених објеката за несметан пастирско-литургијски живот Цркве. Благочестиви народ је заиста у свему томе поднео велику жртву и благодарност Богу заједно са својим пастирима да та обнова буде на добро и корист целе заједнице. Данас је то стање задовољавајуће. Живот Цркве несметано функционише, парохијске заједнице се труде, у духу својих могућности, да их у сваком аспекту унапреде уз благослов и сагласност Цркве. Као битан аспект црквене мисије је рад са омладином који се базира на катихизацији ученика у склопу редовне наставе. Веронаука се предаје у основним и средњим школама Епархије осиечкопољске и барањске још од школске 1991/92. године. Ради што студиознијег праћења и развоја верске наставе при Епархији је основан Катихетски уред. Верску наставу, што у основним што у средњим школама, факултативно похађа укупно око 3.000 ученика.

Због многих проблема са којим се суочавају Срби у Републици Хрватској, дошло је до константног иселјавања нашег народа са свог вековног огњишта. Црква је ту гарант опстанка и останка и чувар културног и духовног идентитета нашег народа на својим вековним огњиштима. Статистика нам не иде у прилог, иако времена из прошлости сведоче о већем уделу српског живља у општој демографској слици Републике Хрватске. Међутим, то није жал за минулим временима, то је Теодулија нашег служења Христу и начин живота и подстрек да и у нашем времену чинимо ствари које ће очувати и сачувати духовно и културно биће нашег народа на овим просторима.

Вуковар је био мјесто страдања. Ни данас у њему није лако. Како је у свакодневном животу могуће тешке ране лијчити љубављу и топлином?

Говорећи о граду Вуковару морамо бити свесни да је он место страдања и васкрсења, место жртве и вечног помена. Та жртва, од ратне стихије до данас, саживљава се са нашим народом Вуковара и свим његовим становницима, у добру и у злу, у срећи и у страдању, непрекидно нас подсећајући да је Господ са нама и међу нама, следећи речи псалмопојца давида: Господ је мени са десне стране да не посрнем. Тим човекољубивим позивом, народ и сам град сваки својим каменом и циглом говори о дуготрпељивости, смирености и љубави Господњој, али и сведочећи о тешкој ратној стихији, пустоши и таму, која се надвијала над овим народом и целокупним простором града Вуковара.

Гдје лежи оптимизам будућности Вуковара?

Веома је важно нагласити да је овај град и место сусрета многих различитости, многих култура и народа који у њему постојано живе. Вековима су велики и врлински људи осмишљавали овај простор у свим његовим културним, просветним и свим аспектима живота, јер различити су дарови, а Дух исти, различита су дејства, али је исти Бог који дејствује све у свима (1 Кор. 12.4–6). То је аутентична лепота Вуковара и свих добрих људи у њему, јер не може се град сакрити кад на гори стоји (Мт. 5.14) и врлине су зраци Сунца, који сијају зарад нашега просветљења, како нам сведочи свети григорије ниски. То нас обавезује да изграђујемо љубав, а не мржњу, јер Бог је љубав (1. Јн. 4.8). Љубав Божја нам отвара пут, очи и душу у превазилажењу прошлости на начин да Бог не гледа ко је ко, ком народу припада и којим језиком говори. Те вредности се темеље на љубави, а не на мржњи, на слободи, а не на страху. То су болне истине из прошлости које и данас препознајемо у друштву и нашој свакодневици. Ми као Црква верујемо у победу љубави, јер је то пут сваког хришћанина и у томе видимо прави смисао да ране буду зацељене.

Богољубље и човекољубље

Каква је била ваша лична мотивација, поштовани владико, да кренете пут служења Богу?

Сав наш живот ако је постављен на овим темељима – најпре Богољубље, а онда човекољубље – он ће тада тећи хармонично, исправно, биће нам благоугодно и постићи ћемо добре плодове у њему. Ако би пак наш живот био и тежак и мукотрпан, јер животне околности нам нису увек наклоњене, свеједно би био хармоничан за живљење, тако хармоничан да бисмо се увек, чак и тада, за њега определили. Ово је једна од темељних мисли водиља у моме, како духовном, тако и телесном животу. Често сам се у својој младости налазио у праскозорју духовних размишљања и постављао себи егзистенцијална питања: Како се молити Богу? Како помоћи другом човеку? Како на најбољи начин служити својој мајци Цркви? Управо сам тада схватио да Богољубље рађа човекољубље и ко одбија да воли Бога тај не може да воли ни људе око себе. Човекољубље је стога хришћанска стварност. Човекољубље није идеал некакве идеологије, већ човекољубље је задата стварност кроз Христа и у Христу, а све то и по речима Светог апостола Павла: Носите бремена једни другима и тако испуните закон Христов (Гал. 6,2).

Ако постоји неки кредо који сте поставили себи ступајући на дужност епископа, како би се то ваше најдубље начело звало?

Начело сваког начела саобразно је и идентично са путем Јеванђеља Господа Исуса Христа који нам је оставио јасан циљ ка којем треба да идемо, а то је Царство Божје. Циљ човековог живота јесте задово-

љивање спасења и живота вечног. Да би се дошло до тога, Господ Исус Христос нам оставља богато аскетско и подвижничко искуство пустињака и светитеља, оставља нам Јеванђеље и читаво Свето Писмо и Свето Предање, чији смисао једино у Цркви у потпуности можемо да схватимо. Наравно, треба имати у виду да не може сваки човек бити врхунски теолог, али свачија кућа може бити дом молитве и дом љубави. У кругу своје породице треба да се формира Црква и да та домаћа Црква буде темељ и језгро васпитања деце која ће стасати у православне хришћане. Својим чистим животом и поштењем треба да сведочимо да је јединство по пореклу и крви, роду и народности веома значајно, али је далеко веће и значајније духовно јединство међу људима. Јединство по Богу као заједничком Оцу свих људи. Човек се управо у својој породици, домаћој Цркви, учи овоме да би то могао пренети другим људима у свету. Човек не може да допринесе обједињавању свога народа, пре него што оствари јединство у својој породици међу својим најмилијима.

У кршћанској терминологији значајно мјесто заузимају појмови као што су вјера, нада и љубав. Колико су ти појмови важни данас?

Вера, нада и љубав су основне димензије новозаветнога искуства које се излива као милост Божја на све људе свих времена и поколења. Све нам то указује на савремени данашњи утопистички приступ свету и историји који не познаје правду Божју у Јеванђељском искуству, те који се искључиво схвата и разуме нихилистички и ничеовски. Да бисмо на прави начин, кроз Јеванђељско и светотписамско искуство схватили наше постојање у историји, најбоље нам сведоче речи Светог пророка Исаије: Сви ми смо као нечисти и као прљаве крпе сва наша праведна дела; сви венемо као лист, а безакоња нас, попут ветра, односе. (Ис 64, 6) Нови Изабрани народ – хришћани, препознају се, не кроз закон и пророке, већ кроз љубав и реч Божју која се оваплотила у вечну правду Божју овде у историји, о чему нам сведочи и Свето Откровење: ... и Име се његово зове: Логос (Реч) Божји. (Отк 19, 13)

Божјић је за кршћане слављење рођења Исуса Христа, Богочовјека и искупитеља људи и читавог човјечанства. Што би било важно казати окупљеним православним вјерницима на овај Божјић?

Одговор на ово питање дају нам речи тропара Божјића: Твојим рођењем Христe Боже, засија свету светлост Богопознања јер у тој светлости звездом учело они који звездама служе да се клањају теби Сунцу правде и да познају тебе са висине Истока, Господe слава Ти.

Нека би светлост овог празника, Оваплоћења Господа и Спаса Нашега Исуса Христа, засјала свету тајном богопознања. Да човек спозна свој грех да би могао бити вођен звездом коју су видели пастири и која их је одвела ка колевци Богомладенца. Човеково целокупно биће треба постати колевка Христова, колевка Сунца Правде да би били обожени и да познамо Христа на висинама као тајну нашега спасења. Према томе, свемогући Бог снисходивши људима постаје човек да би човеку показао неизмерну љубав, односно да би човек постао бог по благодати. У томе и јесте суштина празника Рођења Исуса Христа да се човек преобрази, да би се човек обожиио и постао заједничар Царства Небескога. Значај је у томе да живимо са Христом и у Христу, да би били заједничари божанске љубави која се излила на земљу Тајни Оваплоћења. Бог се очовечио да би се човек обожиио, речи су Светог атанасија великог. То је суштина и тајна нашег спасења, јер све што је Христос узео на себе то је и спасио.

Нека би радост празника отклонила таму времена у коме живимо и несрећне околности у којима се налазимо и улила нам наду у бољу будућност. Поздрављајући вас са радосним хришћанским поздравом овог Празника: Мир Божји, Христос се роди – Ваистину се роди! ■

Вера – главни састојак успеха

‘Желим да својој деци пренесем осећај Божића. На Бадње јутро се рано дижемо, припрема се ракија, иде се у сечу бадњака, увече идемо у цркву, спремамо рибу, фритуле...’, прича Вероника

Слатка традиција (фото: приватна архива)

СМЕШТЕНО тик уз Бенковац, шармантно село Буковић дом је својеврсне радионице радости у којој вредне руке веронике врцељ свакодневно израђују слатке делиције које су незаобилазни део најсрећнијих животних тренутака мноштва Бенковчана. Њихови рођендани, крштења, венчања и остале веселе згоде били би незамисливи без маштовитих и прекусних домаћих торти које прави Вероника. Она је своју љубав према изради сластица претворила у успешан бизнис, упркос прилично ‘горком’ почетку.

У јеку ратних дешавања деведесетих Вероника је била принуђена да из родног Метковића са својом породицом избегне у Бар у Црној Гори. Иако није веровала да ће се икада више вратити у Хрватску, након што је упознала супруга ГОРАНА, са само 19 година одлучила је да са њим крене пут Далмације и у његовом родном селу сагради живот и оснује породицу. ‘Када смо овде дошли услови које смо затекли били су заиста тешки. Све је било срушено, били смо без струје, без посла, у селу је живела једна бака и ми. Требало је неких десетак година да заиста ‘станемо на ноге’. Прихватили смо сваки посао који нам се нудио, супруг је ишао да ради у Швајцарску, Финску, Америку... Ипак, увек смо се трудили да не будемо дуго раздвојени. На то смо гледали као на неку одскочну даску која нам

је била потребна за почетак. Време је пролазило, деца су се рађала и ми смо полако напредовали. Почела сам да размишљам чиме бих ја могла да се бавим, да више допринесем породици. Посао са стандардним радним временом није долазио у обзир, јер су деца била мала, а наши су и даље били у Бару. Дошла сам на идеју да пробам да печем колаче. Супруг је на почетку био скептичан. Ја нисам имала искуства у томе, са малом децом требало је све то стићи, али сам ипак одлучила да покушам. Кренула сам полако и прве две године

продала сам по две, три торте, а касније се тај број попео на 300, 400, више не знам ни сама тачно колико’, прича нам уз осмех Вероника која је ове године само за католички Божић испоручила више од 20 торти.

Занимљиво је да је овај занат, како каже, ‘испекла’ сама, те да је при том дословно кренула од основа. ‘Како сам се удала млада, прилично сам се слабо сналазила у кухињи, али мени се то допало и желела сам направим нешто своје и да покажем да се и овде може лепо живети, само се треба мало више потрудити’, одлучна је Вероника. Истиче да јој живот на селу прија, иако је одрасла у граду, те да је увек била отворена за нова искуства и није јој тешко да се бави и пољопривредом и животињама, пре свега како би њена деца имала домаћу храну и расла здраво.

На своје имању Врцељи су посадили и смиље, које прерађују у етерична уља, а недавно су одлучили да се окушају и у сеоском туризму, па су почели да граде кућу за госте и базен, а Горан, који се иначе бави каменом, у дворишту је направио аутентичну далматинску конобу која је готово у потпуности његових руку дело. У плану им је да туристима понуде право домаћинско искуство и једну породичну причу уз коју ће свако ко их посети моћи да ужива у мирном и идиличном анмбијенту, храни и вину које они сами производе и наравно – домаћим колачима.

‘Дошла сам из изузетно побожне породице и за мене је Божић одувек био нешто посебно. Ти дани око Божића имали су заиста неку своју драж. Чекали бисмо оца да унесе бадњак и при том га посипали пшеницом. По подовима бисмо прострли сламу, кућа се тада није мела седам дана. Бадњак смо ложили на балкону, на четвртном спрату. На столу би од Бадњег дана стајао тзв. колач, односно чесница, коју би мајка замесила пре свитања, док мушки иду по бадњак. Кућу смо китили бршљаном, јабукама, бомбонама, нас је било четворо деце и сви смо стварно уживали у томе. Због тога ми је било мало чудно када сам овде дошла, јер није било скоро никаквих божићних обичаја. Желела сам да својој деци пренесем тај осећај Божића и тако сам полако почела да уводим обичаје које сам и ја као дете доживела. Њима је сад стварно драго због тога, то је сада цела церемонија и наша породична традиција. На Бадње јутро се рано дижемо, припрема се ракија, иде се у сечу бадњака, увече идемо у цркву, спремамо рибу, фритуле... На дан Божића смо сви код куће заједно, син пали свећу уз молитву ‘Оче наш’ и она гори до навече, када се гаси крухом и вином’, објашњава Вероника и наводи да јој је вера јако битна, те да без ње ништа не би постигла и да је управо она оно најважније што жели да пренесе својој деци.

Уз све обавезе око посла, пољопривреде, троје деце и њихових тренинга, хармонике, клавира, радна седмица у породици Врцељ прилично је динамична, али им је зато недеља неизоставно дан за одмор и породично дружење. ‘Недељом никад не кувам, тада поједемо нешто у граду. Моји су увек ту недељу остављали за одмор и мени је остала та навика. На тај дан нам је најважније да квалитетно проведемо време сви заједно’, прича наша саговорница и додаје да је све могуће уз позитивно размишљање и добру организацију. ‘Године ти исто прођу, било да радиш или да седиш, а када човек ради сам, он сваки дан себи доказује да може, расте му самопоуздање и осећа се боље. Онда и деца виде како се бориш и какве то резултате даје и пожелеле и они да се укључе у то и тако уче на позитивном примеру. Могу речи да овај стил живота којим ми живимо скоро да је без стреса и ретки људи то могу. Имам 40 година и никад нисам ујутру устала и журила на посао, управљам сама својим временом и стигнем да се посветим деци, што ми је заиста важно. Још док сам била јако млада, увек ми је била жеља да имам кућу у цвећу и пуно деце. Могу да кажем да сам ту жељу и остварила’, задовољно закључује ова неуморна жена. ■

Вероника Врцељ (фото: приватна архива)

Вероника Врцељ својим маштовитим тортама усрећује многе Бенковчане, али и чува и на своју децу преноси Божићне обичаје

пише Александра Лошић

Празник
породичне љубави
(фото: Епархија
браничевска)

Светковине породичне љубави

Као што је и крсна слава типична српска светковина која постоји стољећима, тако су то и Дјетињци, Материце и Оци који се прослављају три недјеље заредом пред Божић. Оно што је важно у овом тродијелном православном српском обичају је оптимизам у љубави између родитеља и дјеце и вјера у снагу породичног јединства и безграничне љубави

У данашње вријеме свеопћег моралног релативизма и кидања многих добрих друштвених веза и односа, постоји предбожићни обичај српских православних вјерника, стар пуно вјекова и подијељен у три дијела: Дјетињци, Материце и Оци. Дочекујући празник Божића, 'најсветијег рођења на земљи', Српска

православна црква и њени вјерници обиљежавају, у три недјеље пред овај празник, наше овоземаљске породице, које су према кршћанској традицији 'цркве у малом и слике љубави Божје'. Као што је и крсна слава типична српска светковина која постоји стољећима, тако су то и Дјетињци, Материце и Оци. Дакле треће

недјеље пред православни Божић, на празник Дјетињци, мајке и очеви везују дјецу и то 'везивање' симболизира нераскидиве породичне везе и безграничну љубав. Тједан дана касније, када се славе Материце, дјеца и очеви треба да рано ујутро шалом или марамом завежу мајку и да на тај симболичан начин покажу колико је воле. Мајка се прави да не зна зашто је везана, док јој дјеца честитају празник, а мајка онда дијели дјецу поклоне, углавном скромне, слаткише или јабуке. Недјељу дана пред православни Божић славе се Оци, када мајке и дјеца 'везују' очеве. Оно што је важно у овом тродијелном православном српском обичају је оптимизам у љубави између родитеља и дјеца и вјера у снагу породичног јединства. На празник Дјетињци, Материце и Оци, који је увијек у недјељу, спрема се свечани, посни ручак, који породицу окупља за столом. Некада, жене које су имале удате кћерке без дјеце, одлазиле су на те дане код њих у посјету, носећи колаче и дарове за неку врсту 'откупљења', заговарања за рођење дјеце у тој породици. Материце су празник на који не треба спремати кућу. Новија традиција налаже да мушкарци и очеви заједно са дјецом спреме недјељни ручак мамама и бакама.

Љубав и присност на овај празник требали би подијелити сви чланови породице, а у дубљем црквеном контексту Дјетињци, Материце и Оци не повезују само једну генерацију, него све генерације родитеља и дјеце уназад.

То повезивање сеже до најстаријих времена библијске историје када се сјећамо свих великих жена и мушкараца који засигурно јесу наши преци. Према традицији, за вријеме поста у сусрет Божићу, с породицом се треба заједно помолити, а на Материце маме упућују и посебну личну молитву захваљујући се Богу за здравље и просперитет своје дјеце и цијеле породице. Може се рећи да су Материце највећи православни кршћански празник мајки и жена међу Србима. Везују се и жене у окружењу – комшинице, тетке и баке, а поклоне добивају и сиромашна дјеца или дјеца без родитеља. На Материце се према обичају састају мушкарци и дјевојке који планирају брак, а такођер се вјерује и да мужеви треба да 'вежу' своју тек удату жену и тако призову добивање потомства у наредној години. Ово узајамно 'везивање' и 'одвезивање' је заједничко чињење поклона љубави, што ствара празничну, свечану атмосферу у породичним кршћанским круговима.

Религиозна пак симболика овог узајамног 'везивања' и 'одвезивања' дјеце и родитеља је јасна: припремамо се за дочек најрадоснијег празника кршћанског – Божића, који је помирио човјека с Богом, одријешивши га гријеховних веза и везујући га новом везом љубави за Бога. Осим тога, то везивање и одрешење надилази породичне кругове и простире се на рођаке, пријатеље и све познанике и тако настаје спонтано опће народно или опће људско прослављање међу православним вјерницима, који на тај начин прослављају вјечни живот, за разлику од коначне смрти на коју би изван кршћанске љубави били осуђени. Етнологиња Весна Марјановић каже како је у српској традиционалној култури забиљежено да су дјеца копча те традиције, да дјецу треба даривати, а исто тако да их треба учити и понашању битном за породицу. Као и крсне славе, каже етнологиња Марјановић, и ови празници су српске јединствене вјерске светковине. Обилују топлином породичног окружења, па је љепота празновања у нераскидивој љубави родитеља и дјеце. Битна је породица, у свјетовном и у религијском смислу, као нуклеус друштва и она је у фокусу ове светковине, каже Весна Марјановић.

Практицирање светковања празника с мноштвом обичаја јест и гаранција опстанка традиције. Може се рећи да је српска духовна ризница богата обичајима. Та улога обичаја и њихово међугенерациско преношење исказани су у народу оном старом али важном пословицом: 'Боље да пропадне село, него обичај.' ■

Предбожићни
празници:
Дјетињци,
Материце
и Оци

пише
Бојан Муњин

Дон замијенили Требишњицом

Саградили су цркву,
основали пјевачко друштво,
покренули два часописа,
играли позоришне представе.
Отворили су и амбуланту
и школу, тако да је доста
Билећана завршило чувену
руску школу. Кадети су се
у Билећи задржали пет
година, све до 1926.

Донски кадетски корпус
(фото: Wikipedia)

У Билећи, херцеговачком градићу, недалеко од Требиња, у наредних неколико година требало би да буде изграђен мултифункционални центар посвећен Донском кадетском корпусу, јединици састављеној од припадника царске руске војске који су се у овом крају обрели почетком 1921. године. Договорено је то на састанку чланова Руског географског друштва Републике Српске и представника руског града Новочеркаска, гдје је почетком мјесеца обиљежена 140. годишњица од оснивања Донског кадетског корпуса. Сјећање на боравак руских војника у Херцеговини у првој половини двадесетих година прошлог вијека освјежено је 2021, сто година након њиховог доласка. Био је то период када су у јавности још били јаки утисци емитовања серије 'Сенке над Балканом' у којој је драган бјелогрлић важну улогу дао 'бјелогардејцима', војницима које је предводио петар врангел и који су спас од одмазде болшевика пронашли на подручју

некадашње Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина схс). О боравку Врангелових војника у Београду и раније се знало много, али чињенице о томе да је неколико стотина њих боравило у Билећи остале су у другом плану, а тамо је нарочито остао податак да су управо Руси ударили темеље друштвеног и културног препорода тог града.

Подсјећања ради, руске војнике раширених руку у Београду дочекао је петроградски студент, краљ Александар, а његовом одлуком један дио војника примио је у своју војску. 'Само нам је Краљевина схс пружила руку помоћи. Све остале велике државе с којима је Русија пролила ријеке крви у различитим ратовима, пожуриле су признати власт црвених насилника', говорио је 1926. године барон Врангел.

Према процјенама историчара, на подручје Краљевине схс стигло је више од 40.000 Вранге-

лових војника. Углавном су пристизали морским путем, па се један дио њих задржао у лукама попут Дубровника или Цриквенице. Највећи број је стигао у Београд, а један одред који је чинило око 300 људи стигао је до Билеће, и то из Словеније, преко Брода, Сарајева, Мостара и Требиња.

Када је прије двије и по године обиљежена 100. годишњица од њиховог доласка, садашњи директор Донског кадетског корпуса андреј Александрович Рембајло подсетио је на запис једног од кадета који је навео да је Билећа постала њихова друга домовина. 'Корпус се налазио у веома тешким условима због грађанског рата у Русији. Прво њихово уточиште био је Египат, потом Билећа, а послје је и Горажде и Бела Црква у Србији', рекао је Рембајло.

Био је новембар 1921. када су 'Донци' смјештени у тадашњи 'Лагер', а садашњу билећку касарну. Објекат је био оштећен и зјапио је празан од завршетка Великог рата, али су га руке руских војника обновиле и претвориле у други дом. Један од кадета, миша зеленски, записао је тада да им је Требишњица која је протичала подно 'Лажера' била замјена за њихов Дон. 'Саградили су и цркву, основали пјевачко друштво, покренули два часописа, играли позоришне представе. Била је то једна интелектуална армија будући да је тада у Билећи било више од 200 њихових научника из најразличитијих области', каже милодраг хрњез, председник удружења 'Освит', које баштини сјећање на боравак руских војника у Херцеговини.

Отворили су и амбуланту и, што је најважније, школу тако да је доста Билећана завршило чувену руску школу. Најбољи математичари су били полазници руске школе. Ту школу завршили су угледни Херцеговци Јефто Вучинић, Крсто и Никола Табаковић, као и чувени професор математике билећке гимназије голуб Куреш, по коме средњошколски центар у Билећи данас носи име.

Руси су водили рачуна о свим областима живота, а нарочито у просвјети и култури, па су у Билећи формирали и позориште на чијем челу је био генерал Александар Ивановић Васиљев. Од 'Лажера' су направили град у граду. Имали су пјевачку и трубачку групу. На празнике су изводили корачнице. Кадети су се у Билећи задржали пет година, све до 1926. Граду су посветили и двије пјесме, а из кадетских клупа 100 кадета дипломирало је касније на Београдском универзитету, 28 на Загребачком свеучилишту, 12 на универзитету ван Југославије, 48 на војним академијама и 21 на посебним инжењерским школама. Један од тих билећких 'Донаца' учествовао је 1936. на Олимпијским играма у Берлину. Према неким историјским изворима, уочи Божића 1922. 'Донце' је у Билећи обишао и лично генерал Врангел. Тај је догађај обиљежен великим слављем. На данашњем билећком гробљу и даље стоји шест надгробних споменика, који свједоче о боравку 'Донаца' у том крају. Ту су, процјењује се, сахрањена 22 војника. Дио тог гробља је ограђен и у 'Освиту' га сматрају дијелићем царске, небеске Русије који се спустио у Билећу. 'Донцима' у част на гробље излазе неколико пута током године, обавезно 17. јула, на дан обиљежавања страдања руске царске породице Романов. ■

ИМПРЕСУМ

Година XVII / Загреб | петак, 05/01/2024

ПРИВРЕДНИК #213

Издавач
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

Графички уредник
Дарко Матошевић
дизајн
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

Уредник Привредника
Никола Лунић
Редакција
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

Редакција
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
Т/Ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Кадети
генерала
Врангела
у Билећи

пише
Жарко
Марковић

zabran. Ne pomaže ni to što je 81-godišnjak već sada i najstariji predsjednik na dužnosti ikad, te sve više građana sumnja u njegove sposobnosti. Nakon što su ankete počele pokazivati da Trump vodi u nizu saveznih država ključnih za pobjedu (*swing states*), prominentni strateg Demokratske stranke DAVID AXELROD pozvao je Bidena da razmisli o povlačenju, kako bi demokrati kandidirali nekog s više izgleda, ali to nije vjerojatno. Građani Bidenu najviše zamjeraju inflaciju, koja je dosegla 40-godišnji rekord, što znači rast cijena hrane i ostalih životnih troškova, dok predsjednika zbog rekordnog broja migranata koji prelaze meksičko-američku granicu napadaju republikanci.

Iako Trump vodi u većini nacionalnih anketa, njegova kandidatura ima vlastitih problema. Savezne države Kolorado i Maine zabranile su mu sudjelovanje na republikanskim predizborima, ukazujući na to da je 6. siječnja 2020. pozivao na neprihvatanje izbornih rezultata, odnosno poticao na pobunu. Trumpova se kampanja žalila Vrhovnom sudu u kojem konzervativci imaju većinu pa postoji šansa da će zabrane biti oborene. Drugi problem zove se NIKKI HALEY: ova Trumpova protukandidatkinja na republikanskim predizborima u pojedinim državama za njim zaostaje svega par postotaka u anketnoj podršci. Niz liberalnih i progresivno-socijalističkih komentatora smatra da će SAD u slučaju Trumpove pobjede biti bliže desničarskoj autokraciji ORBÁNOVOG tipa nego ikad u povijesti, uz jačanje rasizma te ostalih društvenih i klasnih nejednakosti. Vanjskopolitički gledano, razlike su manje jasne. Trump bi vjerojatno podupro još brutalniji obračun Izraela s Hamasom i Palestincima uopće, moguće je i da bi Ukrajinu prepustio VLADIMIRU PUTINU, a upitna je i sudbina transatlantskog savezništva. No u pogledu zaoštavanja trgovinskih i ukupnih odnosa s Kinom Bidenova je administracija u bitnom nastavila Trumpovim stopama, a protekcionistički Zakon o smanjenju inflacije iz 2022. s velikim državnim investicijama u zelenu industriju te infrastrukturu i društvene programe znači povratak protekcionizma na velika vrata.

Bliski istok

Osvetnički pohod Izraela na Gazu – neposredno uzrokovan Hamasovim pokoljem više od tisuću Izraelaca i otmicom oko 250 ljudi – u svega tri mjeseca postao je jedan od najužasnijih sukoba 21. stoljeća: ubijeno je približno 21 tisuću Palestinaca, 55 tisuća je ranjeno, a oko 85 posto od 2,3 milijuna stanovnika Gaze je izbjeglo. Rješenja nema na vidiku, osim nastavka neizmjerne okrutnosti. Izraelska ekstremno desna vlada predvođena BENJAMINOM NETANJAHUOM, koji se bori za politički opstanak (i onaj van zavrta), odbija ulogu Palestinske samouprave u budućem upravljanju Gazom, a kamoli ideju palestinske države, te je izvjesno da bi teritorij najradije etnički očistila, dok je izglednije rješenje trajna okupacija. Izrael može obuzdati jedino Washington, no Biden je do sada podupirao ubilačku kampanju čak i po cijenu rizika vlastitog reizbora. 'Morao bi postati ISUS osobno i uskrsnuti 20 tisuća mrtvih Palestinaca da ponovno dobije naše glasove', poručuju američki Arapi koncentrirani u Michiganu. SAD do sada jest spriječio širu eskalaciju, ali s nedavnim izraelskim ubojstvom generala Iranske revolucionarne garde SEJEDA RAZE MUSAVIJA u Siriji, sve žešćom razmjenom vatre između Izraela i Hezbolaha te eskalacijom napada na američke ciljeve u Iraku ponovno rastu strahovi od još goreg regionalnog rata. Treba se nadati da ga neće biti, no u aktualnoj je konstelaciji

Svega 34 posto Amerikanaca Bidenov mandat ocjenjuje pozitivno. U suvremenoj povijesti to je najgori rejting američkog predsjednika koji namjerava biti reizabran. No i Trumpova kandidatura ima vlastitih problema

snaga i bez toga teško nazrijeti ikakvo trajnije smirivanje situacije. Također, Turska ne odustaje od uništenja kurdske socijalističko-libertarijanske autonomije na sjeveru Sirije, poznate kao Rožava.

Europa

Od 6. do 9. lipnja građani 27 članica Europske unije biraju sastav novog Europskog parlamenta, koji će u novom sazivu imati ukupno 720 zastupnika. U odnosu na nacionalne parlamente EP je relativno slaba institucija, ali određuje tko će predvoditi novu Europsku komisiju, ključno tijelo Unije. U anketama za sada vodi Europska pučka stranka (EPP), čija URSULA VON DER LEYEN trenutno i predvodi EK. Iako za sada izgleda da bi se s aktualnim socijaldemokratskim (S & D) i liberalnim (Renew) partnerima ponovno mogla postići većina unutar mejnstrima, prisutan je strah od daljnjeg uspona desnih ekstremista, naročito nakon nedavnog uspjeha GEERTA WILDERSA u tradicionalno liberalno percipiranoj Nizozemskoj. A aktualni konzervativci iz EPP-a daleko su od onih iz doba ANGELE MERKEL: šef njemačkog CDU-a FRIEDRICH MERZ sugerirao je da bi njegova stranka (doduše, za sada samo na lokalnoj razini) trebala surađivati s ekstremističkim AfD-om. Španjolska Narodna stranka je izgubila nacionalne izbore, ali novu vladu namjeravala je izgraditi koalicijom s postfašističkim Voxom. Znanat uspjeh ekstremista mogao bi potaknuti EPP na daljnji pomak udesno, a srednjoročno i na kontinentalnu suradnju s ksenofobnim, rasističkim i autoritarnim snagama.

Osim rata u Ukrajini i članstva Kijeva u EU-u, presudno pitanje na izborima bit će migracije. Nacionalne vlade, EP i Komisija u prosincu su postigli dogovor o novom Paketu o migracijama i azilu, kojim će Bruxelles nastaviti eksternalizirati odgovornost za

zaštitu migranata na zemlje susjedne Uniji. One bi u zamjenu za razne beneficije mogle postati golemi detencijski centri. Među njima bi se, pored već uključenih Tunisa i Libije, mogle naći Srbija i Bosna i Hercegovina. EU do sada nije uspjela pronaći nikakvo suvislo, a kamoli humano rješenje migracijskog problema. Tijekom 2023. na Mediteranu je umrlo ili nestalo više od 2.200 ljudi. Guardianov dopisnik iz Italije LORENZO TONDO upozorava kako ćemo u 2024. možda svjedočiti smanjenju broja ulazaka migranata u EU, ali 'povećanom broju smrtni na vratima Europe, dok će tražitelji azila biti prisiljeni da pronalaze sve opasnije rute kako bi izbjegli nasilje graničnih policajaca'. Problemima ni približno nije kraj. Šestomjesečno predsjedanje EU-om 1. srpnja preuzima Mađarska, odnosno Viktor Orbán čija politika u nizu pitanja – od vladavine prava do odnosa prema Moskvi – drastično odstupa od hegemonog liberalno-konzervativnog konsenzusa. Osim Rusije s kojom je otvaranjem pregovora s Ukrajinom i Moldavijom te dodjelom kandidature Gruziji ušla u otvorenu konfrontaciju, EU muči i SAD. Unija je na rusku agresiju protiv Ukrajine reagirala postajući još veći američki vazal. Ukoliko u Washingtonu ponovno zavlada Trump, mogla bi konačno biti prisiljena da počne i geopolitički sama skrbiti o sebi. Osnovni preduvjet za postizanje ikakve 'strateške autonomije' bio bi da se u Europskom vijeću ukine pravo veta, no oko prijedloga devet članica – predvođenih Berlinom, Parizom i Rimom – koji ide u tom smjeru vjerojatno će se voditi teške bitke. U Europi se 2024. održava i niz nacionalnih parlamentarnih izbora, od Velike Britanije i Belgije do Austrije, Hrvatske i Gruzije.

Kina i Tajvan

Narodnu Republiku muči čitav niz problema, od tragično niske stope nataliteta (broj rođene djece po ženskoj osobi u reproduktivnoj dobi iznosi 1,1) do posruća nekretinskog kolosa Evergrande. Tijekom 2021. ukupni kineski BDP iznosio je 76 posto američkog, da bi trenutno pao na svega 64 posto. Međutim, oprezniji analitičari upozoravaju da je to samo jedna strana priče. Kina je i dalje svjetska tvornica: već je proizvela dovoljno tvornica solarnih panela da opskrbi čitav svijet, trenutno gradi 46 posto svih brodova na svijetu i većinu baterija za električne automobile, a do 2026. proizvodit će i 42 posto svih manje naprednih poluvodiča nužnih za čitav niz suvremenih aparata. Ukratko, nagađanja o tome da je Peking prošao zenit su lako moguće preuranjena. Biden i XI JINPING susreli su se više puta – posljednji put u studenom u San Franciscu – i nastojali olakšati tenzije. Međutim, već 13. siječnja mogao bi započeti novi ciklus ozbiljne konfrontacije. Tada se na Tajvanu održavaju predsjednički izbori, a u anketama vodi aktualni potpredsjednik LAI CHING-TE iz Demokratske progresivne stranke. Iako je zadnjih godina moderirao svoj zagovor nezavisnosti otoka,

Na ruševinama zgrade u izbjegličkom kampu al-Maghazi – Stara godina u Gazi (Foto: Xin Huashefa/Xinhua/PIXSELL)

njegov bi izbor u Pekingu bio dočekan kao krajnja iritacija. Situacija je već dovoljno zaostrena sve čvršćim vojnim partnerstvom SAD-a i Tajvana. U slučaju eskalacije invazija je manje izvjesna od proglašenja pomorske blokade, ali već bi i ona događaje usmjerila u vrlo opasnom pravcu.

Klima

Trenutne prognoze pokazuju da bi Zemlja do 2027. mogla premašiti razinu zagrijavanja od 1,5 stupnjeva Celzija u odnosu na predindustrijsko razdoblje, a klimatski stručnjaci kažu da bi to dovelo do katastrofalnog domino-efekta. To uključuje ne samo gubitak cijelih eko-sustava, nego i kapaciteta za uzgoj osnovnih biljaka za prehranu, s posljedicama masovnih migracija, političke nestabilnosti i financijskog kolapsa. Ipak, očekuje se da će novi podaci pokazati usporavanje procesa deforestacije, i to od Brazila do Indonezije, a očuvanje šuma ključno je za sprečavanje rasta temperature. Klimatski problemi postaju sve dominantnije političko pitanje, kao što pokazuju i pregovori o uspostavi Fonda za naknadu štete što su ih razvijene zemlje svojim zagađenjem i doprinosom klimatskim promjenama uzrokovale u siromašnim zemljama globalnog juga. Za Fond je tijekom prosinca osigurano 700 milijuna dolara, što predstavlja manje od 0,2 posto procijenjenog potrebnog iznosa.

Rusija i Ukrajina

Medu mnogim nepoznanicama nazire se fakt koji se može konstatirati s priličnom sigurnošću: najveći europski rat od 1945. u ovoj 2024. godini neće završiti. Nakon što je ukrajinska protuofenziva – suočena sa žestokom ruskom obranom i spremnošću na žrtvovanje koliko god vojnika je potrebno – većim dijelom propala, zadnjih mjeseci Moskva ponovno napreduje diljem fronte, iako se i dalje radi o najviše par stotina metara dnevno, ako i toliko. Ukrajinu muči nedostatak ljudstva i nedostatak oružja, a ovo posljednje rezultat je prekida ili makar zastoja ozbiljne zapadne potpore. Uslijed okupacije te broja poginulih, ranjenih i izbjeglih Ukrajina je izgubila ogroman dio stanovništva, a prosječna starost ukrajinskih vojnika premašuje 40 godina. Republikanci u američkom Senatu zbog neslaganja s Bidenovom imigracijskom politikom blokirali su 61 milijardu eura težak paket pomoći, a Orbán je napravio isto s 50 milijardi europskih eura. Unija je u ožujku prošle godine najavila isporuku milijun artiljerijskih granata unutar dvanaest mjeseci, od čega je do sada isporučeno jedva 300 tisuća. Prošlog ljeta Ukrajina je ispaljivala sedam tisuća granata dnevno, a Rusija pet. Trenutno taj omjer iznosi dva prema deset.

Klimatski problemi postaju i političko pitanje – poplave u Njemačkoj (Foto: STR/DPA/PIXSELL)

U Africi traje čak 35 nemeđunarodnih oružanih sukoba, a sve se više nagađa o mogućnosti novog rata Etiopije i Eritreje. Glad muči više od 150 milijuna ljudi. Milijuni će Afrikanaca krenuti na opasno i neizvjesno putovanje prema Europi

U zapadnoj javnosti sve više se spominje mogućnost primirja koje bi uključivao makar privremeno odricanje Ukrajine od okupiranih teritorija. No iz Moskve ponovno dolaze izjave da su Odesa, Harkov ili Dnjipro ruski gradovi, a ponavlja se i teza o nužnosti 'denacifikacije' Ukrajine, što je izgovor za nasilnu smjenu vlasti u Kijevu. Sve ukazuje na to da bi rat mogao još vrlo dugo trajati, pri čemu će ključna biti volja zapada da pomaže ili ne pomaže Ukrajini. Ukoliko u SAD-u pobijedi Trump te trajno odustane od potpore Kijevu, vrlo je upitno hoće li EU biti u stanju – ne radi se o materijalnoj nemogućnosti – zamijeniti makar i dio američke pomoći. Putin će sa stvarnim pregovorima čekati barem do američkih izbora, a i nakon njih, ukoliko zaključiti da može osvojiti još veći dio Ukrajine. Za razliku od EU-a, Rusija prelazi na vojnu ekonomiju pa će u 2024. udvostručiti vojni budžet na oko 110 milijardi dolara. Ambicije Kremļa eventualno mogu biti obuzdane ukoliko se u Rusiji razbukta tinjajuće nezadovoljstvo zbog slanja stotina tisuća ljudi u smrt. Putin podršku namjerava osigurati pažljivo režiranim predsjedničkim izborima koji se održavaju od 15. do 17. ožujka. Izbore bi po redovnom kalendaru trebala održati i Ukrajina, ali do njih vjerojatno neće doći jer zakon zabranjuje održavanje izbora tijekom ratnog stanja. S obzirom na nepovoljan razvoj situacije, u Kijevu kulja nezadovoljstvo vodstvom VOLODIMIRA ZELENSKOG, kojeg je portal Responsible Statecraft proglasio jednim od najvećih vanjskopoličkih gubitnika u 2023. godini. Nezadovoljstvo će se vjerojatno intenzivirati, što znači i političku nestabilnost, osim u slučaju da se zapadna potpora nastavi, a ukrajinska vojska preuzme inicijativu.

Sve manje oružja pristizje sa zapada – ukrajinski vojnik na cijevi samohodne haubice (Foto: Viacheslav Ratynski/Reuters/PIXSELL)

Ostatak svijeta

Tijekom travnja i svibnja izbori će se održati u najmnogoljudnijoj zemlji svijeta – Indiji. Očekuje se nova pobjeda aktualnog premijera, hinduskog nacionalista i autokrata NARENDRE MODIJA. U veljači parlament biraju Pakistan i Indonezija, a u lipnju Meksikanci novog predsjednika: za sada je favorit CLAUDIA SHEINBAUM, saveznica aktualnog šefa države, lijevog populista ANDRÉSA MANUELA LÓPEZA OBRADORA. Izbori se održavaju i u Južnoj Africi, no još nije utvrđen njihov datum, kao ni u Venezueli gdje se opozicionarka MARÍA CORINA MACHADO nada pobijediti NICOLÁSA MADURA. Veliko pitanje Latinske Amerike je i Argentina, u kojoj je za predsjednika upravo izabran ekstremno desni populist i 'anarho-kapitalist' JAVIER MILEI, a njegove najave radikalne štednje i žestokog obračuna s prosvjednicima i sindikatima slute na nestabilnost i masovno nasilje. U Africi traje čak 35 nemeđunarodnih oružanih sukoba, a sve se više nagađa o mogućnosti novog rata Etiopije i Eritreje. Glad muči više od 150 milijuna ljudi. Milijuni će Afrikanaca krenuti na opasno i neizvjesno putovanje prema Europi.

U svijetu će se nastaviti urušavati aktualni liberalni poredak predvođen SAD-om, čemu su uvelike pridonijeli američki dvostruki standardi. 'Od nas se traži da osudimo agresiju u Ukrajini, ali neki ostaju nijemi pred zlodjelima počinjenim nad Palestincima, koja ne diraju njihov osjećaj pravde i suosjećanja', komentirao je premijer Malezije ANWAR IBRAHIM, dok je UDO JUDE ILO, direktor organizacije Civilians in Conflict, poručio kako smo 'u situaciji u kojoj identitet agresora ili žrtve određuje kako svijet reagira'. Tu leže i razlozi zbog kojih sve većem dijelu takozvanog globalnog juga s pravom uvjerljivo zvuči izjava ruskog ministra vanjskih poslova SERGEJA LAVROVA kako teza o 'međunarodnom poretku zasnovanom na pravilima' nikad nije bila ništa više od licemjerja i laži. To, naravno, ne opravdava agresiju i zlodjela same Moskve.

Zapadni Balkan

Svjetska banka predvidjela je u 2024. ekonomski rast od prosječno tri posto za šest zemalja takozvanog zapadnog Balkana – BiH, Srbiju, Crnu Goru, Kosovo, Makedoniju i Albaniju. Slaba je to utjeha za regiju koja je u proteklih deset godina samo s EU-om ubilježila više od sto milijardi trgovinskog deficita i iz koje se iselila petina stanovništva. Da bi se trendovi konstantnog relativnog osiromašenja i iseljavanja preokrenuli, trebale bi znatne investicije. Do njih, međutim, gotovo sigurno neće doći jer će troškovi za obranu i rekonstrukciju Ukrajine, koji imaju prioritet, doseći stotine milijardi dolara, a uvelike je upitno u kojoj će se mjeri i oni realizirati. BiH i Kosovo će i dalje ostati kao mini krizna žarišta, u kojima će strana prisutnost sprječavati ozbiljnije eskalacije. Kako bi zadržao podršku zapada, ALEKSANDAR VUČIĆ mogao bi nastaviti mic po mic raditi ustupke po pitanju Kosova, ali ne i suštinske. U Crnoj Gori i naročito Srbiji može se i dalje očekivati politička nestabilnost, a u ovoj posljednjoj lako moguće i porast represije. Mada, ne treba očekivati da će Vučić pasti s vlasti tijekom 2024. godine: opozicija je – treba napomenuti, u nemogućim uvjetima – još uvijek slaba, a jedan je komentator primijetio da Vučića podupiru EU, SAD i Rusija, čemu možemo dodati i Kinu. Veći dio regije, ukoliko, očekuje nastavak zlopačenja u siromaštvu i autokraciji. Ipak, ne treba gubiti nadu. ■

Mahala i zastave

Bošnjačka mahala je kao sat povijesti za početnike. Iskustvo rata s kraja devedesetih između kosovskih Srba i Albanaca još nije zapalilo lulu mira. Izvještene su kosovske, ali je veći broj albanskih zastava. 'Nemate prema kome reagirati, sad da uzmete tu zastavu i neko je skine, eto ti sukoba kao posljedice tog čina', kaže Nedžad Ugljanin

JA sam božji svetac, star sedamdeset i sedam godina, nisam kriminalac, meni je izgorjela lična karta – kaže tip sijede brade i prljavih masnih rukavica. Štapom prebire po odbacnim stvarima oko kontejnera, u naselju Bošnjačka mahala, na rubu sjevernog dijela Kosovske Mitrovice. Nedaleko od tog mjesta, preko istočnog mosta, grad se nastavlja na južni, albanski dio. Netko poznat tutne mu u namašćen dlan dvjesto dinara, nakon čega se pojavi preda mnom i zausti: 'Božji svetac, nije slijepac.'

Izgorio je sobičak njegov, hajdemo ga tako nazvati, u staroj školi koja je, valjda je tako bilo, nosila ime pjesnika BRANKA RADIČEVIĆA: 'Zbogom svete, nekadašnji raju, / Ja sad moram drugom ići kraju!'

— Bio sam i kalemičar – kaže.
— Ja ti od divlje biljke napravim... pi, t., pitom, pitomu – podvikne.

Kako bi me uvjerio u svoje poslanje, nastavi priču o tome i sad zvuči kao neki pričuvni akademik, kako je onomad u svojoj rodnoj Bukovici, u dalmatinskom zaleđu, u slobodno vrijeme kao pastir izlječio ovcu prebijenu nogu, koja je nakon toga 'bila bolja i jača od one s kojom je rođena'. Ime mu je zapravo LJUBOMIR, i nekoć je radio u Šibeniku u Tvornici elektroda i ferolegura, udišući od svoje osamnaeste manganske pare iz tvorničkih dimnjaka, kao i brojni ljudi u tom gradu dok

dimnjaci mnogo kasnije nisu pali, stojeći nad svojim strojem, jedući toplu hranu u radničkoj menzi, čitajući radničke novine, dočekavši onaj srpsko-hrvatski rat. Onda je postao tenkist, a on, kud će nego pravo u kaljužu k svojim, pa je bio i zarobljen, i dospio u Pančevo, i ukazao se napokon u Bošnjačkoj mahali, u tom multietničkom naselju na granici u kojem se govori i srpski i albanski i turski i bošnjački i što li sve ne. Ratna trauma uselila se u njega poput podstanara koji je promijenio bravu na vlasnikovim vratima. Nabacuje asocijacije, sjećanje mu krivuda kao linija na neispravnom EKG uređaju; napokon zaključuje: 'Nije dobar rat.'

Mahala je kao sat povijesti za početnike. KALUĐEROVIĆI, KRIVOKAPIĆI i ostala crnogorska plemena među prvima su je naselili, za njima ili s njima stigli su Sandžaklije iz Sjenice i Novog Pazara, jednako tako i Bošnjaci iz BiH. Zatim prije ili kasnije i Albanci, Turci i Srbi; LAZAR ŽARKOVIĆ, povratnik iz Amerike, koji je sa svoja tri brata udario ekonomski temelj Kosovske Mitrovice, a koja je prije rata nosila imenski pridjev TITOVA. Kratki historijat naselja, koje je nakon srpsko-albanskih sukoba s kraja devedesetih godina postalo 'zaštićena zona', iznosi mi NEDŽAD UGLJANIN, stanovnik tog dijela Mitrovice, njezin neslužbeni glasnogovornik i aktualni predsjedavajući Skupštine općine Sjeverna Mitrovica.

Iskustvo rata s kraja devedesetih između kosovskih Srba i Albanaca nije još uvijek zapalilo lulu mira. Premda se geografski nalazi na sjeveru, u Bošnjačkoj mahali izvještene su kosovske zastave, ali je veći broj albanskih, kao obilježje teritorija – stranče, da ti bude jasno gdje se nalaziš. Nekoliko stotina metara sjevernije isti je slučaj sa srpskim zastavama. Kažu stanovnici da zastave po stupovima i drugdje postavlja uglavnom – omladina.

— Reagirate li vi kao predsjedavajući na tako izvještene albanske zastave, koje nisu službene oznake države Kosova? – pitam Ugljanina.
— Nemate vi prema kome reagirati, sad da uzmete tu zastavu i neko je skine, eto ti sukoba kao posljedice tog čina – kaže.

A ispod svih tih zastava što vijore u mahali jedno je raskršće koje vodi na obje strane, ispod kojeg su se odigrali brojni sukobi između srpskog sjevera i albanskog juga.

Danas u mahali stanuje tek tristotinjak Bošnjaka od nekadašnjih dvije hiljade ili možda više, koliko ih je bilo prije zamalo četvrt vijeka, kada su se zbog učestalih sukoba u naselju krenuli iseljavati, što je bio slučaj i s ostalim etničkim zajednicama. Bošnjaci su najvećinska zajednica, kaže mi Ugljanin, što je tamošnji naziv za manjine unutar podijeljenog grada, i njihov je položaj dobar. Prema kosovskom ustavu, imaju na jugu svoje škole i fakultete u gradovima Prizrenu i Peći. Naravno, čito je zadovoljan zdravstvom – medicinski radnici, kao i nastavničko osoblje na sjeveru Mitrovice, primaju takozvani kosovski dodatak, do 50 posto na plaću, što za svoje sunarodnjake izdvaja Vlada Republike Srbije, a sve kako bi motivirali tamošnje Srbe na ostanak u tom dijelu Kosova. Navodno plaća doktora nakon tog dodatka iznosi od 2.200 do 2.700 eura, što je u Beogradu nedostižna cifra. Medicinska sestra, prema Ugljaninovim informacijama, u Kosovskoj Mitrovici zarađuje od osamsto do hiljadu eura. S druge strane, jedna trgovkinja u prehrani u kosovskom platnom sistemu prosječno prima 250 eura mjesečno. Socijalna primanja kreću se od 75 do sto eura, a prosječne penzije iznose mizernih 198 eura. Premda ga nisam pitao, Ugljanin posve ležerno kaže da je njegova plaća 900 eura, dok je gradonačelnikova 1.150 eura.

Kasnije, u jednoj ulici uz cestu u mahali ispred nekog praznog lokala uz kolnik postavljena je stolica s bijelim prekrivačem. Iza stolice mirno stoje dvojica muškaraca praznog pogleda. Pitam Ugljanina što rade.
— Čekaju ljude, stolica je znak da je neko umro u obitelji pa ovi što stoje očekuju ljude za primanje saučešća koje su daje unutar lokala i to traje tri dana. To rade i Albanci i Bošnjaci i Turci – reče on.

Mahala se u svom prostoru doima poput favele, iako to nije. Nema recimo djece da šu-

Bošnjačka mahala – mjesto multietničnosti u podijeljenom gradu

tiraju loptu. Nije ni geto, mada mu nalikuje i ima neke njegove osobine, ali je zbog otvorene strukture ipak multietnička. Možda je to put koji bi politika mogla ili morala slijediti,

Srbe na Kosovu se malo šta pita. Mislim da je Vučić ovde narod ostavio na cedilu, i to ne mislim samo ja. Kod Albanaca ne vlada jednopartijski sistem, dok je na severnoj strani baš taj sistem i on funkcioniše uz vid pritiska iz Beograda – govori Ugljanin

neka vrsta oglednog primjera u neosporno podijeljenom gradu. U mahali je mala spomen-ploča s natpisom na albanskom jeziku u spomen mladiću koji je ‘na tom mjestu herojski stradao’... Takvih obilježja ima i u sjevernom, srpskom dijelu, poput skulpture ‘Kosovski božuri’ u čast trojice braće MILIĆ na kojoj piše da su ‘život dali za odbranu svoje otadžbine’.

— Ovde sam ja – pokazuje Ugljanin kuću u kojoj stanuje – ovde su Albanci, ovde... *no parking*, ovde je Srbin, interesantno, pa evo albanska kuća, evo žuta srpska kuća, sve je pomešano – ukazuje iznova na činjenicu da je barem u njegovom naselju suživot moguć.

Ugljanin je osoba kojoj se ljudi obraćaju, stanu načas i pozdrave ga, koji je, doima se, upućen u procedure i pravo. Odnedavno kao općinski dužnosnik zaprima inicijative građana iz četiri srpske općine za smjenu albanskih gradonačelnika koji su na ta mjesta postavljeni dekretom iz Prištine nakon što su Srbi na sjeveru bojkotirali izbore u aprilu i napustili institucije i općinske stolice. Ali građani, kako reče, zanemaruju proceduru pa ne ide sve glatko.

— Oni su išli direktno sa zahtevom. To proceduralno nigde nije dobro urađeno. Navode da opština nije funkcionalna, da ne pruža usluge građanima, šta nije tačno, i oni ne smeju u tom zahtevu navoditi da li jest ili nije tako, jer postoji u okviru opštine unutrašnji i spoljni revizor koji se bavi tim pitanjem, a ne oni. Dakle, moraju prvo da idu sa obaveštenjem po propisanom obrascu, zatim ja obavestavam o tome Centralnu izbornu komisiju i gradonačelnika kojeg treba razrešiti i zatim Ministarstvo lokalne samouprave. Drugi korak je da ja moram tri člana inicijatora koji pokreću postupak za smenu gradonačelnika da registrujem pri Centralnoj izbornoj komisiji, jer neko mora da preuzme na sebe odgovornost za sam početak peticije – objašnjava Ugljanin, koji predviđa da će se na proljeće održati lokalni izbori kako bi Srbi izabrali svoje gradonačelnike u četiri općine.

Optimističan je i kada govori o formiranju Zajednice srpskih općina na sjeveru jer će, smatra, do toga dovesti pritisak međunarodne zajednice, dok će u suprotnom biti

Živost na korzu u južnom dijelu grada

raspisani izbori na cijelom Kosovu i Metohiji. — Srbe na Kosovu se malo šta pita, za bilo kakvu odluku još od završetka rata – govori mirnim tonom, otežući neke suglasnike.

— Mislim da je Vučić ovde narod ostavio na cedilu, i to ne mislim samo ja. Kod Albanaca ne vlada jednopartijski sistem, dok je na severnoj strani baš taj sistem i on funkcioniše uz vid pritiska iz Beograda. Mislim da su kroz Ustav Srbi najzaštićeniji što se tiče prava za najvećinske zajednice – imaju garantiranih deset mesta u okviru Skupštine Kosova, upotrebu jezika, imali su policiju na severu Kosova od 92 do 93 procenata, sve do napuštanja kosovskih institucija – ističe.

NACIONALIZAM i na jednoj i na drugoj strani je institucionaliziran, nastavlja on, što doprinosi jačanju mržnje između dviju zajednica. Narednih pedeset godina bit će vrlo teško. Kaže da je Srbija tražila Veliku Srbiju pa se plaši i da će Albanci tražiti Veliku Albaniju. Njegov je stav da je rješenje za kosovske probleme ulazak i Srbije i Kosova u EU i otvaranje granica, bezvizni režim za sve, ali i to se zasad čini nedostižnim. Europa baš i ne želi destabilizirajuće faktore u svom naručju. U međuvremenu je i premijer KURTI izjavio da ‘Kosovo treba da dobije status kandidata bez odlaganja’, nakon što je prije godinu dana predao prijavu za punopravno članstvo te zemlje u EU-u. Pa ipak, Ugljanin podsjeća koliko su oprečne izjave koje dolaze iz Prištine i Beograda.

— Američki ambasador u Beogradu kaže da se traži normalizacija odnosa između dviju zemalja, dok ovaj u Prištini kaže da Kosovo mora biti priznato – govori.

Jutrom dok se bude prve kafane i čajdnice mahala je prazna, tek prodavači voća i povrća postavljaju štandove uz rub ceste. Jedan pas žvače sirovi komad mesa, krv mu curi s usana, a njega se to ne tiče. U jednom ‘albanskom’ dućanu odjeće sve same replike poznatih marki, trebam nove hlače. Starija prodavačica me isprva ne razumije, ili barem hini to, a zatim izusti: ‘Aha, farmerke.’ Kada

Pravoslavna crkva u južnom dijelu Kosovske Mitrovice. (gore) Nedžad Ugljanin, predsjedavajući Skupštine općine Sjeverna Mitrovica (dolje)

joj kažem da dolazim iz Hrvatske, odgovori na jednako lošoj mješavini srpskog da nije sreća puno ljudi odande.

— Želio bih probati neke bolje – kažem nakon što sam isprobao dva para. – Trebaju mi za prijem kod veleposlanice pa da budu nešto kvalitetnije – uvjeravam je.

To je se nije dojmilo, valjda je mislila da je zavtitlavam, što i nije čudno jer sam se već drugi dan povlačio naseljem i poprimio njegovu patinu: ima tu i nešto tjeskobe, ravnodušnosti, što li već. Ipak, nalazi mi jednu repliku Replaya za 15 eura.

KOD BEKTEŠEVIĆA, legendarnog majstora pljeskavica, sudžukica i ostalih majstorija, nešto kasnije već se natiskalu ljudi. U obližnjoj općini Zvečan, gdje također imaju lokal, upoznali smo vlasnika SEADA. Njegovi su došli preko Crne Gore na Kosovo. U ono malo vremena u kojem smo zapodjenuli razgovor slike kosovsko-srpskog rata bile su mu itekako žive. O tome ćemo možda drugom prilikom, tako smo se prešutno dogovorili. Podatak da je tada netko, čini se njemu poznat, bacio bombu u njegov lokal, bilježim tek kao potencijalni sinopsis – srećom, unutra nije bilo nikog.

Na Ibarskom mostu susrećemo mladog kosovskog policajca – Srbina. Završio je višu medicinsku školu i još jedan fakultet, da bi nakon svega obukao policijsku odoru. Ali postoji objašnjenje: otac mu je, reče, bolestan, majka ne radi, baba je u penziji, tako da mu preostaje uzeti bilo kakav posao ili napustiti Mitrovicu. A to ne želi, jer što ako svi (tako) odu, pita me.

Nakon prelaska na jug Kosovske Mitrovice drugi svijet: džamije i staklene zgrade, široke ulice, dugačke kolone automobila, supermar-

keti nakrcani hranom, a cijene kao na Zapadu. Brojne su ulične pijace, kupus se prodaje po euro komad, albanski se čuje odasvud. Na portafonu jedne zgrade tridesetak prezimena, ne pronalazim niti jedno drugo osim albanskih. Čovjek iz male radnje, zapravo nekog kioska, nije mu više od 55, otvorio je prozorčić i podigao obrve na čelu, nakon što sam ga upitao gdje u njihovom dijelu grada mogu pronaći biblioteku (knjižaru).

— Srpskiiii, no, no, no, srpski, ne govorim! – zapleo se jezikom i stao mrmljati u nekom naletu bijesa, kako sam procijenio.

Iznutra je prijeteci podigao prst, sav u grču lica. Nije se s takvima za šaliti.

— Govorite li hrvatski? – snađem se, pomalo zatečen.

— Vi ste iz Hrvatske? – odobrovolji se. – Dobrodošli – potpuno je promijenio taktiku, ne ispitujući me dalje.

— Pa što ima novog? – pitam nanovo. – Kakvi su odnosi sa sjeverom grada u zadnje vrijeme? – zanima me dalje.

— Samo da nama Amerikanci dozvole pa da to počistimo – izgovori to posve jednostavno, kao dobar dan.

I to s vrlo dobrim srpskim naglaskom, mjerkajući me kroz maleni prozorčić i dodavši kako je u ratu 1998. i 1999. sudjelovao kao kosovski dobrovoljac, štoviše član Oslobodilačke vojske Kosova (OVK). Pitam ga zbog čega radije koristi ratnu retoriku i bi li možda bilo lakše pronaći mirnije rješenje. Na to odgovara da je puno zločina počinjeno u zadnjem ratu i da se stoga u budućnosti ne nada ničemu dobrom.

— Pa dobro, nikome ne treba još jedan rat. Ukrajina, Palestina, što bismo još? Može se to i mirno riješiti – ponovim otprilike.

— Pa ni ja ne želim rat – odgovori zatim pomirljivo i reče da je nekada i on poznavao 'dobre Srbe'. Ali ostaje opet ono ali...

I dok na sjeveru Mitrovice zbog embarga na uvoz srpske robe nema novina, časopisa ni knjiga, na jugu su sva tiskana izdanja prešla na internetske platforme. Svijet distopije započeo je pionirski dakle na Kosovu.

U jednoj slijepoj ulici zejgara (obrtnika) skrenuo sam pažnju lokalnih ljudi na sebe. Dvojica-trojica s izlizanim odijelima potvrđuju mi da sam doista u ulici obrtnika. Zatim se razgovor, ni sam ne znam kako, prebaci na nogomet, jedan od njih primijeti kako brojni kosovski nogometaši igraju u Hrvatskoj. Odjednom se ispred mene ukaže berber i kao na magnetofonskoj traci izdeklamira: 'ŠOŠKIĆ, GALIĆ, JUSUFI, VISLAVSKI, MILUTINOVIĆ' – postav FK Partizana iz 1961. godine, i začas nestade iza vrata svoje radnje. Eto primjera da sport ipak može biti iznad svih nacionalizama. Zatim prilaze još dvojica, pitaju me otkud sam, ni sam nisam siguran kakve su im namjere, a onda mi prvi s nekom dragošću dobaci da ima nekog ratnog veterana prijatelja u Zagrebu. Neće sad valjda opet o ratu, pomislim. Promatram usput uličicu iz koje kao da nema izlaza, u kojoj ordiniraju i *këpuctari* (obučari) i pije se turska kafa, čiji miris obavija kao u magli kaldrmu kojom nastavljam, tražeći tu imaginarnu biblioteku, knjižaru u dijelu grada na jugu s preko sto tisuća stanovnika. Središnja ulica ili trg na jugu Mitrovice nosi ime ADEMA JAŠARIJA, osnivača paravojne organizacije OVK i njenog vođe, čiji je kult očito i dalje vrlo živ usprkos brojnim zločinima koje su pripadnici OVK-a počinili za vrijeme rata na Kosovu, a koji je za Srbe, posve jasno, terorist i zločinac.

Na Ibarskom mostu susrećemo mladog kosovskog policajca Srbina. Završio je višu medicinsku školu i još jedan fakultet, da bi nakon svega obukao policijsku odoru. Otac mu je bolestan, majka ne radi, baba je u penziji, pa će uzeti bilo kakav posao ili napustiti Mitrovicu

Čekam čovjeka da prijede preko jedne prometne ulice. Zna srpski, premda ga dugo nije govorio, nema ni s kim, ali i u starijim srednjim godinama ostalo mu je znanje iz mladosti. I odmah se odobrovolji.

— Zna, ja svaku sedmicu gledam onaj vaš kviz 'Potjera' – kaže sa zadovoljstvom.

Nakon što mi je objasnio kako da pronađem knjižaru, zapravo fotokopirnu radnju stotinjak metara iza ugla, vidim da mu iz nekog razloga odgovara razgovor čak i uz prometnu buku. Priča mi da je vojni rok služio u slovenskoj Postojni, a ja se u tom trenutku sjetih NEDELJKOVIĆA iz Banjske, iz sjeverne srpske općine, koji mi je također kazao da je u tom istom gradu služio Jugoslavensku armiju, pa taj podatak sad umećem kao zanimljiv.

— Kako ljudi ovdje na jugu grada žive? – pitam ga.

— Žive od 300 eura prosječne plate. Ali ono što ljude spašava je da svaki drugi-treći građanin južne Kosovske Mitrovice ima nekog člana rodbine u inostranstvu koji im šalje pare – objasni mi socijalnu politiku koja vrijeđi za jug grada.

Što se tiče odnosa sa Srbima na sjeveru, pokušava pronaći prikladne riječi. Ali, zaključak je, on nikoga ne mrzi. Obični ljudi, vjeruje, ne mrze one druge, tko god bili. Alibi pokušava pronaći kod svojih sunarodnjaka koji su u zadnjem ratu izgubili brojne članove obitelji. Zatim, govori kako se sjeća veleumnih riječi svog djeda, kojima nije vjerovao jer je mislio da su problemi između Srba i Albanaca stvar neke davne prošlosti i da dolaze neke nove generacije koje će graditi nove, bolje odnose, ali se prevario. Novija povijest naučila ga je da im se (njima, kaže!) ne može vjerovati. Što bi tek rekao na to mladi 'knjižničar', koji mi je na solidnom engleskom nešto kasnije objasnio da nemaju u prodaji nikakvu kartu Kosova, ali da mi je može kopirati. Kada sam tu printanu 'kartu' naknadno proučio, primijetio sam da su nazivi regija i gradova otisnuti na tom malo boljem papiru ispisanu dijelom na albanskom kao i na srpskom jeziku. Taj podatak može se učiniti nekom crnohumornim, kao što mi reče jedan poznanik na sjeveru, ali i ukazati na to da južno i sjeverno od Ibra ništa nije dokraja definirano ili, još bolje, da je upućenost tamošnjih ljudi jednih na druge jednostavno takva, i tu nema pomoći. ■

Rođen u Bukovici – Ljubomir

Опозиција на празницима

Коалиција Србија против насиља објавила је да првих десет дана у новој години неће организирати просвједу. Потом ће их наставити одржавати, али тек повремено а не свакодневно као до сада

ПОКУШАЈ српске опозиције да масовним просвједима грађана и уз подршку Еуропске уније и САД-а по кратком поступку пониште резултате изванредних парламентарних и дјеломичних локалних избора који су одржани 17. просинца прошле године пропао је уочи новогодишњих празника. Свакодневни просвједи кулминирали су окупљањем око 17 тисућа просвједника у центру Београда, а смркнула лица опозицијских лидера јасно су поручила да с тако малим бројем просвједника у милијунском граду не могу исходити поништавање и парламентарних и београдских избора. Поготово након што им је из Брисела и Вашингтона поручено да ће за коначни суд о ваљаности српских избора сачекати коначни извјештај ОЕСС-а, који је пак најавио да ће га исписати за три мјесеца.

ОЕСС је притом поручио и да његових преко 350 међународних проматрача на 93 посто бирачких мјеста нису забиљежили изборне неправилности те најавио да ће се темељито позабавити крупнијим кршењем изборних прописа на преосталим бирачким мјестима. Опозицијска коалиција Србија против насиља, међутим, и даље тражи оснивање неовисне међународне комисије која би прочешљала одржане изборе и увјерила се у тачност њезиних тврдњи о великој Вучићевој пљачки избора у Београду. Вучић им пак одговара да су 'избори ствар органа ове земље' и да захтјев о међународној истраји избора могу 'окачити мачку о реп'. Подсјећа их и да су сви њихови представници у бирачким одборима и изборним комисијама потписали изборне записнике и потврдили резултате избора, а 'сегили су се да имају проблем кад су изгубили изборе у Београду'.

Коалиција Србија против насиља објавила је да првих десет дана у новој години неће организирати просвједу, а потом ће их наставити одржавати, али тек повремено, а не свакодневно као до сада. Један од њезиних лидера ПАВЛЕ ГРБОВИЋ за Дана је изјавио да план просвједу 'постоји и јасно је предочен јавности. Паралелно се ради на три колосека. Први представља борба за очување изборне воље грађана кроз многобројне протесте и сличне акције (...) Други колосек је институционална борба у којој наши представници раде одличан посао. Уочене су и документоване масовне неправилности још приликом кандидовања на овим изборима. Такође је документовано да је на изборима у Београду гласало много оних који не живе на адресама на које су им стигли позиви на гласање. За све то постоје јасни докази. Не очекујемо да ће изборне комисије свој посао одрадити професионално јер је реч о политичким телима у којима власт заједно са својим сателитима прегласава право и правду, али остаје још увек отво-

Гласачи Коалиције Србија против насиља просвједују у Београду 28. просинца (Фото: Александер Дзууба/TASS/Sipa USA/PIXSELL)

рена могућност да се Уставни суд пробуди из дубоког зимског сна и донесе одлуку о поништавању избора'.

Грбовић додаје да је 'трећи колосек' на којем ради опозиција 'комуникација са међународном заједницом која би могла да се ангажује у наредном периоду како би се изборни услови суштински променили и како бисмо наредне изборе, већ у мају или јуну месецу, дочекали у много здравијој ситуацији. Овде се не ради само о једним изборима, овде се ради о томе да уколико не дође до суштинских промена више никада неће постојати поверење у изборни процес и резултате и сваки нови избори ће бити увод у све дубље и тежу кризу, а у таквим условима нико ко је добронамеран према нашој земљи не може да буде задовољан'. Но и у тој 'комуникацији с међународном заједницом' опозиција излијева све више жучи. Ћилас јој је у ауторском тексту за Политицо управо поручио да 'ако западним демократским владама буде превише тешко да живе у складу са вредностима које заступају, позивају на поновљене изборе и инсистирају да се одрже под условима који их чине слободнима и поштеним, онда би можда било боље да једноставно не кажу ништа'.

И док се све више љути на ЕУ и САД, опозиција је заправо већ одустала од захтјева да се уз београдске пониште и парламентарни избори. Драган Ћилас и Здравко Понош и даље тврде да се на београдским изборима догодила 'брутална крађа', али Понош сматра, а Ћилас се с њим слаже, да на парламентарним изборима 'ниво крађе процентуално није довео до тога. Зато је то врло сензитивна и деликатна ствар о којој треба да разговарамо хладне главе. Нисмо стигли до тога. Ми треба да исцрпимо све механизме притиска да дође до понављања избора, да разобличимо крађу ове власти. А ово није тако једноставна ствар да би требало да одлучујемо под притиском твитераша'.

Опозиција се почела 'спуштати на земљу' након што су бирачи концем прошле и почетком ове године гласали на поновљеним изборима на 43 бирачка мјеста. Тим гласањем формално су завршени изванредни парламентарни и дјеломични локални избори у Србији. Републичка и Градска изборна комисија Београда подвукле су црту и објавиле колико бирачких гласова су добиле страначке и коалицијске изборне листе те број заступничких и вијећничких мандата које су освојиле.

Изборна листа владајућих напредњака 'Александар Вучић – Србија не сме да стане' добила је милијун и 783 тисуће гласова бирача, а другопласирана опозицијска листа 'Србија против насиља' 902 тисуће гласова, дупло мање од СНС-а. У Народној скупштини Србије заступнике ће имати у СПС (249 тисућа гласова), коалиција НАДА (191 тисућу), покрет 'Ми – Глас из народа' (178 тисућа) те мађарска, двије бошњачке и албанска мањинска изборна листа. Српска напредна странка имат ће сама апсолутну парламентарну већину, а са својим досадашњим коалицијским партнерима (СПС и мађарски те дио бошњачких мањинских заступника) и скоро двотрећинску парламентарну већину.

На градским изборима у Београду на којима је опозиција очекивала побједу, након поновљених избора на три бирачка мјеста укупни резултат каже да ће од укупно 110 вијећничких мандата СНС имати 49, Србија против насиља 43, коалиција НАДА 7, покрет Ми – Гласа из народа 6 и СПС 5 мандата. Досадашња владајућа коалиција СНС-СПС с укупно 54 мандата остала је крађа за два мандата како би наставила управљати Београдом, а опозицијским потенцијалним партнерима Србији против насиља и НАДИ за преузи-

мање власти недостаје шест мандата, управо онолико колико их је освојио покрет Ми – Глас из народа. Тај покрет и даље тврди да постизборно неће коалирати ни с једним ни с другима, а то води у нове изванредне београдске изборе, неовисно о опозицијским захтјевима да се они догоде због крађе на управо одржанима. И београдски опозицијски просвједи тиме постају бесмислени.

Но опозиција је у међувремену добила нову кост за глодање. С друштвених мрежа, али и дијела медија и опозицијских кругова кренуле су сугестије да врате освојене мандате на парламентарним и београдским градским изборима, односно да бојкотирају њихово конститурање и покушају делегитимирати њихов рад. И док је дио лидера опозицијских странака с мањим бројем освојених мандата склон прихватити приједлог о враћању мандата, ПАВЛЕ ГРБОВИЋ подсјећа да 'опозиција не може да одбаца мандате, могу само посланици да поднесу оставке након конститутивне седнице'. Дио њих већ је јавно поручио да неће то учинити. Грбовић пак тврди да се 'у овом тренутку бавимо искључиво оспоравањем нелегалног изборног процеса, а о тактичким питањима ћемо тек дискутовати уколико уопште дођу на дневни ред'. Потом ипак каже: 'Странке које чине коалицију 'Србија против насиља' су освојиле готово за трећину више мандата него у претходном сазиву, што је респектабилан резултат. Скупштински рад је помогао да се профилишу и нека нова лица, а свакако је у огромној мери помогао стварању опозиционог јединства које је учвршћено кроз организацију протеста и касније крунисано једном изборном листом. Све су то фактори које треба узети у обзир пре доношења одлуке'.

И док опозиција окуражена добрим резултатом на парламентарним изборима и разочарана релативним неуспјехом на београдским градским изборима разбија главу око тога што јој је даље чинити с просвједима и како делегитимирати конститурање постизборне напредњачке власти, на врата им већ куцају редовни локални избори. Блиц их ових дана, наиме, подсјећа да је 'једна ствар извесна: избора у 2024. ће бити, а зна се и где. Реч је о 17 београдских општина, о градовима попут Ниша и Новог Сада, али и о свим оним општинама и градовима где су последњи пут одржани 2020. године. Таквих је више од 40'. Како је све извјесније да ће и београдски градски избори бити поновљени због немогућности формирања скупштинске већине, опозиција нема пуно времена за доношење одлуке хоће ли се почети припремати за нови изборни окршај с владајућим напредњацима или ће сву своју енергију и даље трошити на оспоравању нетом одржаних избора. ■

MAHER MEZAHI

Afrički režimi

često sportom učvršćuju moć

Ruanda sponzorira Arsenal i PSG kroz nogometna partnerstva, u Ruandu putuju košarkaške zvijezde i glazbenici. Ali njihov se predsjednik snažno obračunao s oporbom i aktivistima. Kad međunarodna tijela, zemlje i slavne osobe potvrđuju odluku Ruande da bude sportsko središte Afrike, postaje mnogo teže suprotstaviti se režimu unutar zemlje

MAHER MEZAHI je alžirski sportski novinar specijaliziran za nogomet. Pročava presjek povijesti, politike i nogometa na afričkom kontinentu.

O afričkom je nogometu opsežno pisao za BBC, The Guardian, The Telegraph, ESPN Africa i Al Jazeera. Trenutno vodi *podcast* African Five-a-side, na portalu Africa Is a Country, posvećen političkoj i kulturnoj važnosti nogometa u Africi.

Podcast African Five-a-side bavi se sociopolitičkim, povijesnim i ekonomskim aspektima afričkog nogometa. Svaka je tema grupirana zajedno kao 'Matchday'. U prvim epizodama secirate politiku i nogomet kroz priče o istaknutim afričkim političarima i njihovom pristupu nogometu. Kada i zašto ste počeli razmišljati o ovakvom podcastu?

Ideju sam dugo imao. Radim kao *freelance* novinar, a prava mi je strast afrički nogomet. Sjećam se da sam razmišljao o ovakvom *podcastu* po povratku iz Kameruna 2021., nakon Afričkog kupa nacija (AFCON). Tražio sam sredstva i imao sreće jer su me kontaktirali dobri ljudi iz Africa Is a Country. Još uvijek nisam u potpunosti zadovoljan

onime što snimam, ali veseli me što ima ljudi koji to slušaju.

Sjevernoafrički ultrasi

Je li bilo teško odabrati političare na koje ste se fokusirali u prvim epizodama, čime ste se vodili u odabiru?

Bilo mi je važno da putem tih političara mogu ispričati priču o afričkom nogometu. I da postoji doza 'nasljeđivanja' od jednog političara do drugog. Počeo sam s GAMALOM ABDELOM NASEROM, egipatskim predsjednikom 1957., jer je tada nastala Afrička nogometna konfederacija (CAF). Egipat je bio najuspješnija i najmoćnija momčad u to vrijeme i bilo je logično početi s Naserom. Zatim sam promatrao trendove u afričkom nogometu, koji su sljedeći dominantni timovi, i to je išlo od Gane preko Konga (bivši Zair) do Gvineje. Shvatio sam da uspjesi tih reprezentacija nisu bili slučajni, u njih je uliveno puno političkih, finansijskih, društvenih sredstava. Najnovija epizoda bavi se gvinejskim predsjednikom AHMEDOM SÉKOUOM TOURÉOM sredinom 1970-ih. Tako s političarima prolazimo putovanje od sredine 1950-ih do sredine 1970-ih.

Vratimo se malo Naseru i ulozi Egipta u razvoju CAF-a. Kakav je bio kontekst u to vrijeme, zašto je Egipat preuzeo tako ključnu ulogu?

U to vrijeme imate samo četiri nacije koje su neovisne i imaju svoje nacionalne saveze. Tu su Egipat, Etiopija, Sudan i Južna Afrika, koja je odmah isključena iz CAF-a jer su željeli ili potpuno bijelu ili potpuno crnu momčad, što ostale članice konfederacije osuđuju. Ostaju tri zemlje, a Etiopija i Sudan nemaju tako jaku nogometnu povijest. Egipat se natjecao na nekoliko ljetnih olimpijskih igara prije formiranja CAF-a, a sudjelovao je i na Svjetskom prvenstvu 1934. Prvi afrički igrač u engleskoj ligi bio je Egipćanin HUSEIN HEGAZI 1911. godine. Imali su najviše novca i znanja.

Kad je nogomet u pitanju, o Naserovoj ostavštini se raspravlja i danas?

Da. Neki kažu da je volio nogomet i potaknuo razvoj egipatskog nogometa. Konsenzus najvjerodostojnijih povjesničara je da je razumio podršku naroda i vidio da je nogomet koristan u tome. Naser 1960-ih monopolizira nogomet i koristi ga u političke svrhe, čak i na štetu egipatske reprezentacije i klubova. Primjerice, Tunis je 1965. trebao biti domaćin AFCON-a, a njihov tadašnji

predsjednik HABIB BOURGUIBA otišao je u Jerihon, gdje je rekao da je možda vrijeme da se arapske zemlje okupe i povedu dijalog s Izraelom. Brojne afričke zemlje to su smatrale skandaloznim i bojkotirale su AFCON, uključujući prije svega Egipat. U ratu 1967. Naser je ugasio sport u cijeloj zemlji. Nogometni klubovi poput Al Ahlija pretvoreni su u vojne centre za obuku, a sportaši unovačeni u vojsku.

U podcastu govorite o političarima koji su počeli s pristupom nogometu koji je više bio nogomet za mase – sport kao dio praktične svakodnevice, među koje spada Sékou Touré, naspram onih koji su od samog početka imali ideju elitističkog nogometa, fokusirani na razvoj određenih klubova i reprezentacije, kao što je ganski političar Kwame Nkrumah. Jesu li 1960-ih ti modeli organiziranja nogometa novi?

Takvi pristupi nisu bili novi, prisutni su i u kolonijalnom dobu. Europljani su ti koji su donijeli nogomet na afrički kontinent. U brojnim slučajevima donijeli su ga da igraju između sebe, poput mornara ili željezničkih radnika. Drugi način bio je putem religije, doktrine zvane 'mišićavo kršćanstvo', gdje su misionarske škole podučavale nogometu domorodačko stanovništvo. Misionari su to vidjeli kao civilizacijsku praksu, što je, naravno, vrlo paternalistički i patrijarhalno. Misionarske škole uvijek su bile više zainteresirane za poučavanje nogometa putem škola, za djecu u ruralnim područjima. Transportni radnici su bili više zainteresirani za stvaranje vlastitih klubova, za slavu uspješnog kluba. Dakle, ta dihotomija je postojala i u kolonijalizmu. Nakon stjecanja neovisnosti različiti su političari zauzeli različite pristupe. Sékou Touré u početku je bio više zainteresiran za sport za mase, ali kasnije je slijedio NKRUMAHOV model elitističkog nogometa.

Reprezentacija Gane, Black Stars, bila je iznimno važna Nkrumahu?

Apsolutno. Stvorio je i svoj klub, Real Republicans, koji je dobio nadimak Osagyefov vlastiti klub. Osobno je birao najbolje igrače za klub i reprezentaciju. To se odvijalo na štetu *grassroots* nogometa u Gani i brojni ljudi nisu bili sretni zbog toga. Ali kad je Sékou Touré vidio kako Nkrumah koristi nogomet kao diplomatsko sredstvo, odlučio je napraviti sličnu stvar u Gvineji. U početku su nogometni klubovi u Gvineji nosili imena samo po kvartovima i nisu imali grbove. To se kasnije brzo mijenja. Vlada je tjerala klubove da se profesionaliziraju, a to najbolje vidimo na primjeru kluba Hafía FC.

Kad je riječ o različitim zemljama, njihovim klubovima i reprezentacijama, čini se da najveći dio nogometne dominacije još uvijek leži u sjevernoj i zapadnoj Africi. Zašto je tako?

Kad govorimo o dominaciji, važno je napraviti nekoliko distinkcija. U klupskim natjecanjima kao što su CAF Liga prvaka ili Kup velika je dominacija sjevernoafričkih klubova. Mnogo je razloga zašto. Uzmimo zemlju poput Alžira. Zemlja je bila kolonizirana, došlo je do raseljavanja stanovništva, brojnih masakra i kulturnog genocida. Ali dio svega je bilo i to da su Europljani izgradili sportsku infrastrukturu i ta je vrsta razmjene bila puno neposrednija zbog blizine Alžira i Francuske. Dio razloga je i čista ekonomija – sjeverne zemlje su među najbogatijima na kontinentu. Dijaspora također igra veliku ulogu, imate četiri milijuna Alžiraca koji žive u Francuskoj, a brojni igrači iz dijaspore vraćaju se u Alžir.

Općenito, jedna od glavnih prednosti sjevernoafričkog nogometa je blizina Europe, a ona je lokomotiva svjetskog nogometa.

Ono što je specifično za sjevernoafrički nogomet su i ultrasi. Po čemu se sjevernoafrički ultrasi ističu?

Ultrasi u sjevernoafričkim zemljama uglavnom su bili pod utjecajem talijanskih ultrasa. Prve grupe pojavile su se 1990-ih u Tunisu, a do sredine 2000-ih razvijaju se zdravi pokreti ultrasa diljem regije. S arapskim proljećem vidjeli smo kako se ultrasi politički organiziraju. Ahlaviji, ultrasi kairskog Al Ahlija, prosvjedovali su na trgu Tahrir i sukobljavali se sa snagama sigurnosti. Kod nas se u vezi ultrasa ne radi o ljevici ili desnici, više o tome da su protiv policije i vlade. Bili su veliki prosvjedi protiv vlade u Alžiru 2019. i razgovarao sam s nekima od ultrasa koji su se pridružili prosvjedima. Na prosvjede nisu išli kao ultrasi, nego kao građani, ali su skandirali kao da su na stadionu.

Koliko god FIFA s razlogom imala lošu reputaciju i koliko god ljudi jesu protiv proširenog Svjetskog prvenstva, ono je dobra stvar za afrički nogomet i devet i pol mjesta je optimalan broj. Najbolje afričke momčadi zaslužuju igrati na najvišoj razini

Tako su svi u prosvjedima završili pjevajući nogometne pjesme. To je zajedničko svim sjevernoafričkim ultrasima. Čini se da su muzikalniji od bilo kojih drugih skupina nogometnih navijača na svijetu. Svake godine izdaju nove pjesme. One se uče napamet i pjevaju u različitim zemljama, putuju među klubovima i skupinama ultrasa. Uglavnom pjevaju o svakodnevnom životu navijača, većinom o muškarcima od 18 do 35 godina koji nemaju puno novca, nezaposleni su, marginalizirani. Pjevat će o želji da migriraju u Europu, o korumpiranosti vlasti. Ali nema puno toga u njihovim pjesmama o ženama i starcima. U nekim pjesmama ima i mizoginih stihova. Uvijek postoji taj paradoks s ultrasima, stvari koje nam se mogu svidati i ne svidati u njihovom radu. Ista stvar je s ogromnom podrškom Palestini na stadionima – navijači Raja Casablance pjevaju o Gazi koju nose u srcu, ali postoji i antisemitski stih u njihovoj poznatoj pjesmi 'Rajawi Filistini'. Jedno je sigurno – ako želite znati kako se u ovim zemljama osjeća prosječan mladi muškarac, to ćete najbolje saznati na stadionu.

Senegalska škola novinarstva

Što je sa zapadnom Afrikom i ulogom zemalja te regije u nogometnom biznisu na kontinentu?

Zemlje zapadne Afrike pokazuju svoju dominaciju i važnost u izvozu nogometnih talenata. Većina afričkih talenata u svijetu u posljednja dva ili tri desetljeća je iz zapadne Afrike. Nigerija s cijelom momčadi 1990-ih. Zatim DIDIER DROGBA, SAMUEL ETO'Ō, GEORGE WEAH... Sport broj jedan u zapadnoj Africi je nogomet. U istočnoj Africi imate puno atletike, a u južnim zemljama plivanje, atletiku, ragbi. Važan je i efekt skautiranja. Netko je skautirao Samuela Eto'oa, a onda odlučio otići u Kamerun po još talenata. Jasan primjer bio je ARSENE WENGER s YOUSSEUFOM FOFANOM u Monacu 1980-ih. Pronašli su igrača iz Obale Bjelokosti koji je bio tehnički poseban, pa otišli u Obalu Bjelo-

kosti i tamo otvorili nogometnu akademiju, koja je na kraju proizvela cijelu generaciju nevjerojatnih igrača, poput GERVINHA i KOLOA TOURÉA.

To nas vodi do pitanja o različitim partnerstvima europskih nogometnih klubova s afričkim zemljama, poput turističkog partnerstva Arsenala i Ruande. Čini se da se u posljednje vrijeme u Africi puno toga zahuktalo u domeni sportske ekonomije i sportske diplomacije?

Ruanda sponzorira Arsenal i PSG kroz nogometna partnerstva, ali morate pogledati i druge sportove, poput Afričke košarkaške lige koja se udružila s NBA-om i osnovala ligu 2019. Tisuće ljudi putuje u Ruandu, od košarkaških zvijezda do glazbenika poput KENDRICKA LAMARA I J. COLEA. Vlada kapitalizira poziciju Ruande kao zemlje koja je u centru kontinenta, pokušavaju projicirati sliku srca Afrike. Nedavno su objavili da uvođe bezviznu politiku za sve druge afričke zemlje. To su sportska diplomacija i način zarade. Ali problem je u tome što mnogi od tih režima to čine kako bi učvrstili vlastitu moć unutar zemlje. Čini se da je predsjednik Ruande PAUL KAGAME u najmanju ruku autoritaran. Snažno se obračunao s oporbom i aktivistima. Dakle, kad međunarodna tijela, zemlje i slavne osobe potvrđuju odluku Ruande da bude sportsko središte Afrike, postaje mnogo teže suprotstaviti se režimu unutar zemlje.

Primjećujete li da Maroko radi nešto slično?

Da. Dugo su bili izolirani na afričkom kontinentu, jer je u Afričkoj uniji Zapadna Sahara jedan od osnivača. Tako se Maroko povukao i nije bio u Uniji. U posljednjih deset do 15 godina preuzeli su potpuno novu sportsku diplomaciju, a ako pogledate CAF, sada su daleko najmoćnija država. Kralj i vlada izdaju ogroman novac za nogomet, ne samo u zemlji, već za razvoj nogometa na cijelom kontinentu. Imaju partnerstva s Liberijom, Džibutijem, Mauritanijom... Putem sporta Maroko je uspio stvoriti potpuno drugačiji

imidž i sada više nisu izolirani kao što su bili ranije.

AFCON počinje u januaru. Možete li nam reći nešto o politici domaćinstva i nekim promjenama kroz vrijeme?

Kod domaćinstva AFCON-a uvijek se radilo više o političkom utjecaju nego o financijskoj zaradi. Putovati na afričkom kontinentu je jako teško, potrebno je vrijeme, a turistička infrastruktura nije sjajna i vrlo je skupa. Nećete imati milijune ljudi koji putuju na AFCON i pune stadione, to nikad nije bio slučaj. Uvijek se radilo o konsolidaciji političkog mišljenja na domaćem i međunarodnom planu. Očit primjer je 1972. i Kamerun, AFCON koji se događa u vrijeme kad su imali referendum za prelazak iz savezne države u ujedinjenu republiku. Koreografije i plakati na ceremoniji otvaranja govorili su o ujedinjenom Kamerunu. Deset godina kasnije domaćin je Libija. Na otvaranju GADAFI propagira 'Zelenu knjigu' i govori o panafrikanizmu naspram imperijalizma. Svjež primjer je Egipat. Prije 2018. činilo se da je ABDEL FATAH EL-SISI netko tko ima negativnu reputaciju, ali Egipat se potrudio to promijeniti tako što je ugostio AFCON, ali i konferenciju o klimatskim promjenama 2022.

Kroz povijest Svjetskog prvenstva Afrika je često bila slabo zastupljena. Gotovo stoljeće nakon prvog sr-a afričke zemlje bi trebale dobiti devet i pol mjesta na prvenstvu 2026. godine. Vidite li to kao pozitivnu promjenu?

FIFA ima politiku jedna zemlja – jedan glas. Kad je Afrika bila uglavnom kolonizirana, nisu previše marili za nju. Nakon što su zemlje stekle neovisnost, Afrika je postala jedan od najvažnijih glasačkih blokova u svijetu na kongresima FIFA-e. Afričke zemlje su odlučile bojkotirati Svjetsko prvenstvo u Engleskoj 1966. jer Afrika nije dobila zajamčeno mjesto. Bojkot je upalio, na sljedećem prvenstvu 1970. mjesto je osigurano. FIFA-u su uvijek vodili stariji Europljani, muškarci poput STANLEYJA ROUSA, koji su imali različite ideje o tome što svijet zapravo jest. Afrika je bila ključna u njegovoj smjeni i u dolasku Brazilca JOÃOA HAVELANGEA na mjesto predsjednika FIFA-e 1970-ih. Havelange je Africi obećavao više mjesta. SEPP BLATTER je napravio istu stvar. On ima užasnu reputaciju u Europi zbog korupcijskih skandala, ali u Africi ga doživljavaju kao nekoga tko je bio pošteniji prema afričkim zemljama u usporedbi s drugim predsjednicima FIFA-e. Koliko god FIFA s razlogom imala lošu reputaciju i koliko god ljudi jesu protiv proširenog Svjetskog prvenstva, čini mi se da je ono dobra stvar za afrički nogomet i da je devet i pol mjesta optimalan broj. Najbolje afričke momčadi slične su kvalitete. Zaslužuju igrati na najvišoj razini.

Manjkavo je govoriti ovako općenito o Africi, ali možete li nam za kraj dati ocjenu stanja sportskog novinarstva na kontinentu?

Razlikuje se od zemlje do zemlje. U Senegal i Gani možete raditi u akreditiranim medijima i kritički analizirati sport. Senegal ima jednu od najvećih škola novinarstva u Africi, gdje studiraju ljudi iz drugih zemalja. U Maroku, Alžiru i Egiptu još uvijek možete pronaći dobro novinarstvo i zanimljive glasove, ali morate ih tražiti izvan konvencionalnih medija koji su strogo kontrolirani. Neke od najboljih sportskih analiza sada su u neovisnim prostorima i oslanjaju se na rad *freelancera*, što je često izazovno i teško samo po sebi. ■

INTERNACIONALA

Umjetna inteligencija Elona Muska

Umjetnoj inteligenciji poslovna 2023. bila je odlična godina, baš kao i holivudskom ljetnom tandemu 'Barbenheimer'. U američkoj automobilskoj industriji štrajkalo se neočekivano uspješno. Banke bilježe rekordne propasti u posljednjih 15 godina

GODINA 2023. je minula, prilika je da pogledamo u retrovizor i prisjetimo se barem ponečega što se zbivalo u svijetu, a što ne spada u sferu visoke politike i ratova.

Umjetna inteligencija može biti zadovoljna svojom pameću, za nju je godina 2023. bila izvrsna. Nećemo o tome što ona znači, što sve redefinira ili bi mogla redefinirati, promjenama koje stvara, strahovima koje izaziva. Zadržimo se na poslovnoj razini. Kompanije koje se bave umjetnom inteligencijom ulaze u klub najvećih svjetskih poslovnih, posebno informatičkih igrača. Američka Nvidia, osnovana prije 31 godinu

kao kompanija specijalizirana za grafičke kartice, postala je dominantna tvrtka i za hardver i za softver koji se tiču umjetne inteligencije. Svi imaju pred očima informatičke i tehnološke klasike poput Microsoftha, Applea, Googlea i drugih, a u sjeni je Nvidia izrasla do kompanije čija je tržišna kapitalizacija u svibnju premašila bilijun dolara. Razlog: golema potražnja drugih informatičkih i tehnoloških firmi za njenim AI poluvodičima.

Investitorsko oduševljenje umjetnom inteligencijom ne prati entuzijizam političara (neće valjda menadžeri opet, zbog toga, kukati o lošoj poslovnoj klimi). Politika i pravo bore se ne bi li održali korak s tvrtkama koje razvijaju tehnologiju. No to je utrka u kojoj su, ne samo kad je riječ o umjetnoj inteligenciji, oni uvijek barem jedan korak iza. Umjetnu inteligenciju pokušava se pravno ukalupiti. Nije lako jer se ni ne zna potpuno precizno što se treba ukalupiti. Predsjednik JOE BIDEN u listopadu je donio izvršnu naredbu (mi bismo rekli uredbu sa zakonskom snagom) koja se tiče

mogućih posljedica razvoja tehnologije po nacionalnu sigurnost. Ograničenja nameće i Kina. Europska unija bila je u tome možda i pionirska, tom se temom počela baviti prije nekoliko godina. I eto problema. Počne se nečime baviti na vrijeme i baš zato je to jako zaostalo. Otkako su u Europskom parlamentu skicirani prvi budući propisi kojima se regulira umjetna inteligencija, ona je toliko napredovala da se ono skicirano i na skici razvijeno može baciti u koš za smeće. To Europski parlament nije spriječilo da barem nešto usvoji, a jasno je da će tako morati raditi i ubuduće. U studenom je organiziran sastanak o sigurnosti i umjetnoj inteligenciji. Na njemu je sudjelovalo više od 20 država, i velike suparnice Sjedinjene Države i Kina. Sastanak nije završio dogovorom o novim pravilima, ali su vlade upozorile na opasnosti najnaprednijih sustava umjetne inteligencije i dogovorile se da će i ubuduće razgovarati.

U ljeto smo se globalno i masovno suočili s fenomenom Barbenheimer. Istovremeno je u kinima počelo prikazivanje dva filma koja su trebala dokazati da je pandemija, što se tiče kina, gotova, ali i da se velik novac može zaraditi na nečemu što nisu već podavno odveć dosadni Marvelovi junaci i holivudske filmske franšize. 'Barbie' je komedija koju je GRETA GERWIG režirala na temelju njemačkog lutkarskog proizvoda, a koji je u desetljećima postojanja izgradio industriju i solidan dio sociologije i psihologije. 'Oppenheimer' je biografski film o čovjeku koji je bio na čelu projekta stvaranja atomske bombe. Režirao ga je CHRISTOPHER NOLAN. Iznimno zanimljivu biografiju ROBERTA OPPENHEIMERA pretvorio je u pretencioznu dosadu koja je ljetos ko-

tirala kao favorit Oscara. U međuvremenu se moglo pogledati još ponešto filmova pa 'Oppenheimer' srećom nešto slabije kotira kao oskarovski izglednik. No oba filma su uspjela. 'Barbie' je samo od prodaje ulaznica ostvario prihod od 1,5 milijardi dolara, 'Oppenheimer' skoro milijardu. Zbrojeno, ta su dva filma američkim kinima omogućila najbolji vikend još od pretpandemijske 2019. i 'Avengers: Endgamea'.

FILMOVI su se počeli prikazivati u kinima u vrijeme dok su Udruženje američkih scenarista i SAG-AFTRA, sindikat koji zastupa desetine tisuća glumaca, bili u štrajku. Filmsku industriju i njene nade u uspješan nastavak poslovanja to je gotovo dovelo u slijepu ulicu. Snimanja su stala, raspravljalo se o tome što će kina emitirati za nekoliko mjeseci. Sve je mirisalo na katastrofu i prikazivanje europskih filmova na nekim nerazumljivim jezicima u američkim kinima. Scenaristi su sa studijima dogovor postigli u rujnu, glumci u studenom.

U vezi štrajkova i SAD-a ne treba zaboraviti ni povijesni štrajk u automobilskoj industriji. Prvi put u povijesti istovremeno su štrajkali radnici u sva tri velika detroitska proizvođača (Ford, General Motors i Stellantis). Sindikat je promijenio taktiku, djelomičnom blokadom svakog proizvođača doveo ih je do gotovo kompletne paralize. Rezultat: najveće povećanje plaća u posljednjih nekoliko desetljeća. Najava: sindikati će se pozabaviti proizvođačima automobila koji ne dopuštaju sindikalno organiziranje, na vrhu liste želja je Tesla (ne Nikola).

Kad smo kod Tesle, valja primijetiti da je nemoguće zaobići njegovog prvog čovjeka i periodično najbogatijeg stanovnika planeta ELONA MUSKA. Lani je preuzeo i Twitter i odmah ga počeo koristiti za svoje svjetonazorske ratove. Njegovo preuzimanje te društvene mreže moglo bi se okarakterizirati kao 'osveta Sitha'. Poneki jediji su ponešto uzvratili i prestali se reklamirati na društvenoj mreži koja je preimenovana u X. Na jednoj konferenciji verbalno se vulgarno obračunao s njima, a ni antisemitske teorije zavjere, zbog kojih se naknado ispričao, nisu mu mrske.

Bankama je išlo dobro, ali ne svakoj. A kad se banke prehlade, ekonomija strahuje od upale pluća. U ožujku smo zabilježili najveći bankrot neke banke od financijske krize 2008. godine. Propala je Silicon Valley Bank, financijska institucija srednje veličine za američke pojmove. Klijenti banke, prestrašeni za svoje depozite i čuvši da je agencija Moody's smanjila rejting banke, povukli su više od 40 milijardi dolara depozita. Samo dva dana kasnije propala je i njujorška Signature Bank. Ni većoj i poznatijoj banci First Republic nije išlo dobro, spašavana je interventnom mjerom vrijednom 30 milijardi dolara. Nije uspjelo – u svibnju ju je preuzela država i prodala JP Morgan Chase banci. Ni u Švicarskoj bankama nije najbolje. Dugotrajna kriza bankarskog diva Credit Suisse završena je tako što ga je preuzeo drugi švicarski div, UBS, uz posredovanje vlade.

■ Tihomir Ponoš

Margot Robbie utjelovila je Barbie u velikom filmskom hitu (Foto: Mike Blake/Reuters/PIXSELL)

Nema više stikera

Registracija sa stikerom snimljena u decembru na sjeveru Kosovske Mitrovice (Foto: Sandro Lendler)

Zbog protivljenja preregistraciji vozila sa tablica Srbije na tablice Kosova paljeni su automobili. Od 1. januara granica će se moći prelaziti bez ikakvih smetnji, bez stikera koje su vlasnici automobila morali lepiti, i to u oba smera

JEDNA od uobičajenih vesti sa kraja 2022. godine bila je da je na severu Kosova spaljen još jedan automobil sa RKS-om, odnosno tablicama Republike Kosova. Dešavalo se to nakon što su se Srbi povukli iz kosovskih institucija, upravo zbog protivljenja preregistraciji vozila sa tablica koje nose oznake Republike Srbije, ali sa predznakom gradova sa Kosova. Ovoga puta povukli su se iz svih institucija, a ne samo iz vlade Kosova i parlamenta, kako su do tada često činili predstavnici Srpske liste, politički predstavnici Srba sa Kosova. Sudstvo, administracija, policija... sve to je napušteno, a kriza je produbljena i učestalom barikadama koje su usledile po izlasku iz institucija. Paljenje automobila na Kosovu, sa akcentom na severni deo, inače je bila česta pojava. Paljeni su oni sa RKS tablicama, kao i auti političkih neistomišljenika, aktivista nevladinih organizacija, novinara, novinark TATJANE LAZAREVIĆ, urednice portala Kossev, na čiju redakciju je i pucano. U dva navrata

paljen je auto OLIVERA IVANOVIĆA, a onda su ga 2018. i ubili. Nije nam poznato da je ijedan od slučajeva paljenja dobio sudski epilog, kao što to nije bio slučaj ni sa ubistvom Ivanovića. Bilo je to vreme kad je potpredsednik Srpske liste bio MILAN RADOIČIĆ, čovek koji je sa svojim kumom ZVONKOM VESELINOVIĆEM bio osumnjičen da je među organizatorima Ivanovićevo ubistva. U optužnici za ubistvo se pominju 'vođe kriminalne grupe', koja je planirala ubistvo političara Olivera Ivanovića.

U vreme kad je optužnica u Prištini podizana, a bilo je to 2019. godine, Radoičić je bio van Kosova, odnosno u Srbiji. Dve godine posle nalog za hapšenje je povučen bez ikakvog objašnjenja, što je bilo dovoljno da se vrati na Kosovo. Opet dve godine posle, Radoičić je dao ostavku na mesto potpredsednika Srpske liste, čemu je prethodio 'incidentić' u manastiru Banjska, kad je Radoičić sa grupom naoružanih ljudi pokušao, kako su ga optužili u Prištini, 'teroristički napad sa ciljem podrivanja integriteta i suvereniteta Kosova'. Radoičić je potom pobeo u Beograd, gde je uhapšen, saslušan i gde se za ovaj slučaj još očekuje optužnica. Očekuje je na slobodi, sa

ograničenim mogućnostima kretanja, a po svemu sudeći i sa ograničenim uticajem na severu Kosova.

Naime, po njegovom izbijanju sa Kosova, a prema podacima vlade Kosova, od 1. novembra do 14. decembra 3.405 građana je tablice sa oznakama Republike Srbije zamenilo onim kosovskim, odnosno RKS. Uglavnom je reč o opštinama Severna Mitrovica i Leposavić, dakle na severu Kosova. I nijedan automobil nije spaljen. Ni to nije sve. U jeku postizbornih nemira u Beogradu zbog optužbi da su izbori pokradeni stigla je i vest da će vlasnici vozila sa RKS tablicama od 1. januara ove godine moći prelaziti granicu, koju u Beogradu i dalje zovu administrativnom, i ulaziti u Srbiju, koju u Beogradu zovu centralnom, jer južna je ona ispod 'granice', bez ikakvih smetnji, bez ikakvih stikera koje su morali lepiti, kako oni sa RKS tablicama pri ulasku u Srbiju, tako i oni sa tablicama Srbije pri ulasku na Kosovo.

Negativne reakcije opozicije u Srbiji, koja je opet optužila vlast i ALEKSANDRA VUČIĆA za izdaju, podstakle su PETRA PETKOVIĆA, direktora Kancelarije za Kosovo i Metohiju, da odgovornost svali na bivšu vlast, podsećajući da je 2011. godine 'BORKO STEFANOVIĆ potpisao sporazum o slobodi kretanja, u kome je u tačkama 6, 7 i 8 prihvatio RKS tablice, kao i prištinske lične karte i vozačke dozvole'. Takođe je dodao da će na svim prelazima biti postavljeni disklejmeri koji kažu da ovo ne znači da Srbija priznaje nezavisnost ili tako nešto. Podsetimo, slični disklejmeri su postavljeni nakon još jedne krize, kad je građanima Kosova sa kosovskim ličnim dokumentima omogućen ulazak u Srbiju, bez ikakvih smetnji. Tad se disklejmer odnosio samo na dokumenta, a sad se proširio i na tablice.

Kosovo je do sada koristilo mere reciprociteta, koje će ovoga puta odložiti, kako je to najavio premijer ALBIN KURTI, dok se ne uveri da će se građani Kosova sa RKS tablicama moći slobodno kretati. Odluku je pozdravila i Evropska komisija, a sam Kurti je spojio odluku vlade da vozila sa RKS tablicama nesmetano mogu ulaziti u Srbiju sa nedavno održanim izborima te zaključio da je ovo samo način da se skrene pažnja EU-a sa krađe na izborima koja je, kako je rekao, bila očigledna. Skretanje je to pažnje i sa Banjske i Radoičića, ali i uloge Srbije. Sledeći korak je Kurtijev, a on se odnosi na reciprocitet, na što se stalno poziva, ali i na iskorak ka formiranju Zajednice srpskih opština. Jer, i to je potpisano, samo 2013. godine.

■ Dejan Kožul

PERSONA NON CROATA

Foto: SOPA Images/SIPA USA/PIXELL

Netko radi, a netko slavi. Djed Mraz/Sveti Nikola/Santa Claus i čovjek koji se utjelovljuje u mnogim ljudima i raznim imenima priprema svoje proizvode za prodaju u trgovini u Ankari. Novogodišnja je noć, valja nešto i zaraditi od ljudi voljnih potrošiti više i češće nego inače. Samo malo dalje na Trgu Kizilay, središnjem trgu glavnog grada Ankare, ljudi slave Novu godinu. Turskoj godina 2023. baš i nije bila slavljenička. I dalje je umiješana u sve ratove u koje je bila umiješana i 2022., a zemlju je pogodilo katastrofalan potres u kojem je poginulo više od 50 tisuća ljudi.

■ T. P.

rata zaposlio u francuskoj centralnoj banci, a nešto kasnije počinje raditi za katolički sindikat. Sedamdesetih se pridružuje Socijalističkoj partiji (PS) te postaje zastupnik u Evropskom parlamentu. Nakon pobjede FRANÇOISA MITTERRANDA na predsjedničkim izborima 1981. imenovan je ministrom financija, da bi 1985. preuzeo mjesto predsjednika Europske komisije. Tu se zadržava do 1994., što je najduži mandat na čelu tog tijela ikad.

Delorsova komisija presudno je (pre)oblikovala tadašnju Europsku zajednicu: Jedinstvenim europskim aktom (1986.) i Sporazumom iz Maastrichta (1992.), između ostalog, stvoreni su jedinstveno tržište i monetarna unija, odnosno zajednička valuta – euro. I protivnici i poklonici 'Monsieura Europe' – nadimak je stekao profederalističkim stavovima – ističu Delorsovu ključnu ulogu te izvanrednu energiju, talent i idejnu vjeru. 'Naš jedini izbor je između ujedinjenja ili nazadovanja', rekao je smatrajući da u natjecanju sa SAD-om i Azijom pojedinačne europske države nemaju šanse. Njegov stav po kojem će se uskoro većina ekonomskog zakonodavstva donositi na razini EU-a užasnulo je MARGARET THATCHER. 'Nismo u Britaniji uspješno pogurali natrag granice države samo da bismo gledali kako se sa europskom superdržavom opet nameću', izjavila je Čelična Lady. Nakon trećeg mandata na čelu EK-a, Delors je PS nagovrao na kandidaturu za šefa države. Ipak, odlučio se na političku mirovinu.

Unisone eulogije elita Delorsu prešućuju važan rakurs. Mitterrand je vlast osvojio opsežnim prosocijalističkim programom, koji je uključivao nacionalizaciju važnih industrija, rast plaća i zaposlenosti te ekspanziju socijalne države. No naišao je na žestok otpor kapitala i europskih partnera, zbog čega je Francuskoj zaprijetila duboka kriza, te je napravio radikalan zaokret. Predvodio ga je Delors. 'Došlo je vrijeme za štednju', proglasio je i vladinu politiku preusmjerio s 'opasnih, ljevičarskih ekonomskih eksperimenata do trezvenih, tržišno orijentiranih politika', kako formulira Financial Times. Upravo kao dokazani 'ekonomski realist' bio je HELMUTU KOHLU i Thatcher prihvatljiv na mjestu šefa EK-a. Francuski socijalisti su na propast kejnzijanskog puta u socijalizam reagirali projiciranjem nekih ciljeva na paneuropski nivo. U praksi se od tog poraza francuska i europska ljevica nikada nisu oporavile. Njemačka je na uvođenje eura pristala samo ukoliko Europska središnja banka nastavi fiskalno restriktivne politike Bundesbanke, pa su štedljivost i neoliberalizam Maastrichtom upisani u suštinu EU-a, a monetarnu uniju nije pratila zajednička privredna i finansijska politika. Kasnije je i sam Delors upozoravao da se bez 'socijalne Europe' projekt ujedinjenja nalazi 'u smrtnoj opasnosti'. Ironično, iako jest bio zagovornik (i) radničkih prava, ostvario je EU za kakvu se, s tržištem u središtu, entuzijastično zalagala njegova protivnica Thatcher. Tridesetak godina kasnije ljevica je na koljenima diljem kontinenta, a buja ekstremna populistička desnica. Za taj razvoj događaja vjerojatno suodgovornost leži i na kontradiktornoj, fatalnoj figuri Delorsa – socijalista, katolika, sindikalista i bankara.

■ J. Bakotin

Fatalni Mr. Europe

POLITIČAR smatran ocem utemeljiteljem današnje Europske unije, JACQUES LUCIEN JEAN DELORS, umro je 27. prosinca s navršenih 98 godina. Rođen 1925. u Parizu, Delors se nakon Drugog svjetskog

Tomislavov davež

U otvorenom pismu koje je uputio Tomislavu Tomaševiću, kazališni kritičar Jutarnjeg lista Tomislav Čadež žali se na podfinanciranost i loše uvjete u zagrebačkim gradskim kazalištima. Ta bi maglovita jeremijada možda i bila shvatljiva da Čadež iz nepoznatih razloga nije usput odlučio nagaziti nezavisnu kulturu

DA ulazimo u izbornu godinu, svaki put se nepogrešivo da iščitati iz porasta javnog cipe-larenja i huškanja na slabije. U kulturno-umjetničkom području, ulogu crvene krpe s vremena na vrijeme igra nezavisna kultura, percipirana kao osobito privilegirani, elitistički i ideološki sporan dio ionako suspektne nevladinog sektora. Naime, ako nije jasno čemu prelijevanje čuvenog Našeg Novca u džepove ljudskopravaških organizacija, onda je još nejasnije čemu dotiranje praksi poput *queer* performansa, suvremenog plesa, eksperimentalnog filma i drugih muljaža, evidentno namijenjenih dudlanju javnih sredstava pod krinkom inovativne kulture i umjetnosti.

Daleko od toga da se pitanje razvoja i sistemske uloge takozvane nezavisne kulture ne može i ne treba kritički sagledati i kontekstualizirati, no za to je ipak potrebna suptilnija optika od navedene. I dok nije problem kada se ovakvim refrenima rekreativno mlatara u birtiji ili na obiteljskom ručku, nešto je ipak ozbiljnija situacija kada ih javno izvjesi perjanica – što god netko mislio o toj činjenici – kazališne kritike u medijskom *mainstreamu* kao što je autor Jutarnjeg lista TOMISLAV ČADEŽ. Naime, naša je kulturna peruška nedavno objavila javno pismo grado-

načelniku Grada Zagreba TOMISLAVU TOMAŠEVIĆU, u kojem se žali na podfinanciranost i loše uvjete u zagrebačkim gradskim kazalištima. (ČADEŽ PIŠE TOMAŠEVIĆU), nadnaslov je bremenit značajem tog obraćanja, iz kojeg se međutim ne može ni uz najbolju volju rekonstruirati koji je njegov konkretan povod, što se to u gradskoj kulturnoj politici ovog časa događa ni koja odluka je donesena da bi zahtijevala ovakav apel. Sve je u općenitostima, poput sljedećeg ulomka: 'Poštovani gradonačelnice, ako se ovako nastavi, zagrebački teatri početi će vidno propadati kad je posrijedi kvaliteta njihovih proizvoda, da se tako birokratski izrazim. Četrdesetogodišnjaci i četrdesetogodišnjakinje igraju mladiće i djevojke, nema ih tko pošteno odjenuti, ni u što i jedva da ima dovoljno radnika da se predstava zavrti. Zagrebačkim teatrima ne nedostaju samo mladi glumci (sinonimi za nezaposlenost), nego i scenski radnici, tehničari, majstori svjetla, električari, stolari, tapetari, krojači, pa čak i inspicijenti. Usto, ne mogu angažirati vanjske suradnike koji su im neophodni, koreografe, scenografe, kompozitore...'

I tako dalje i tome slično – sve to bi se dalo shvatiti kao neku maglovitu, u općenitom smislu i razumljivu jeremijadu, da Čadež iz nepoznatih razloga nije usput odlučio naga-

ziti nezavisnu kulturu, koja sa situacijom u ustanovama u kulturi ima otprilike veze kao naš kritičar s razumijevanjem kulturne politike. 'Mnogo novca predvidjeli ste u budžetu za narednu godinu za takozvanu nezavisnu kulturu, više od dvanaest milijuna eura, što je dva i pol puta više nego za ovu godinu, kad je na nju utrošeno oko pet milijuna eura. Pitanje je, gospodine gradonačelnice, što je uopće nezavisna kultura i što ona proizvodi', hrabro udara Čadež na, prema svim dostupnim pokazateljima, uvjerljivo najpodfinanciraniji i najprekarniji dio kulturnog sektora, sugerirajući da se nezavisnu kulturu u novoj političkoj konstelaciji na neki način privilegira u odnosu na institucionalnu, ako ne i da tim institucijama ona direktno otima kruh iz usta.

Čitatelji upoznati s *mainstream* diskursom o kulturnoj politici mogu pretpostaviti analitičku željezničku nesreću prema kojoj se Čadežova misaona lokomotiva neumoljivo kreće: 'Nezavisni umjetnici zapravo su u nas oni za koje nema radnog mjesta u javnoj službi pa su prinuđeni biti privatnici. Ima među njima neobično poduzetnih koji lijepo žive od vlastite aktivnosti i dotacija, a ima i mnogo onih, što se kaže, uzaludnih, kojima je jedini cilj sisanje budžeta.' Konačno smo dakle na spominjanom terenu parazita i neradnika, a ako je u opsegu svoje teze kritičar Jutarnjeg ovdje bio nešto manje jasan, sljedeći paragraf ne ostavlja prostora sumnji. 'Cijela ta nezavisna scena manje je transparentna od institucionalne i sumnjivijeg sadržaja', svira Čadež melodiju internetske klateži koja jedva čeka šlagvort za izlijevanje libertarijanskog gnjeva. *Naš novac? Tim parazitima?*

Problema je međutim nekoliko. Prvo i najvažnije, Čadež usput zaboravlja spomenuti da je nova vlast istovremeno drastično povećala sredstva namijenjena ustanovama u kulturi. Navedeno se odnosi i na redovnu i na programsku djelatnost, a u slučaju potonje, ove je godine na temeljnoj stavci osigurano čak 66-postotno povećanje u odnosu na 2023. godinu! Ako se netko pak pita zašto su sredstva za nezavisnu kulturu razmjerno porasla bitno više nego ona za institucionalnu, pojašnjenje je jednostavno: nezavisna je scena godinama sustavno marginalizirana i na lokalnoj i na nacionalnoj razini, uz izuzetno destruktivne posljedice po radne uvjete u tom dijelu sektora. Pritom se ne radi samo o pojedinačnom dojmu nego i o činjenici koju potvrđuju recentna istraživanja, poput onog predstavljenog u publikaciji 'Od projekta do projekta: Rad i zaposlenost u kulturnom sektoru' dr. sc. JAKE PRIMORAC, više znanstvene suradnice na Odjelu za kulturu Instituta za

razvoj i međunarodne odnose. Primorac u njoj kao najprekarnije radnice i radnike u kulturi izdvaja zaposlene u organizacijama i samozaposlene – dakle, upravo one koji/e sačinjavaju nezavisni sektor – pri čemu su potplaćenost, nesigurnost, nepostojanje slobodnog vremena i sagorijevanje sveprožimajuća obilježja njihovog rada. Ukratko, da je Čadež uvažio koje od nekoliko istraživanja o radu u nezavisnom sektoru prije nego što je o njemu odlučio javno progovoriti, ne bi mu bilo moguće servirati teze o nekakvim mnogim sisačima proračuna koji u njemu obitavaju.

Na razini pak sadržaja, nije li fascinantno da se jedan od naših vodećih kazališnih kritičara javno pita što je uopće nezavisna kultura, kao da ona upravo u području kazališta i izvedbenih umjetnosti više desetljeća ne odigrava ulogu umjetničkog pogona ove sredine? Radi se o nedokučivom misteriju, jer Čadežu su sasvim sigurno poznata imena poput DAMIRA BARTOLA INDOŠA i TANJE VRVILO, kolektivi poput BADCO. ili Montažstroja, zasigurno mu je poznato bogatstvo i međunarodna relevantnost naše plesne i performerske scene – da ne ulazimo u ostala umjetnička područja, o kojima bi kritičar takvog medijskog kalibra također morao znati nešto.

O čemu se onda tu radi? Laže li Čadež? Raspolože li nečim što mi ostali ne znamo ili naprosto ne važe ono što kaže? Da nije važnosti pozicije iz koje se prenemaže, institucionalna straža koju upražnjava po stranicama Jutarnjeg bila bi tek blaži davež – ovako je teža blamaža. Upravo je u toj poziciji iz koje piše na neki način ključ ove priče. Između ostalog, usprkos svim poreznim i dotacijskim povlasticama koje dobivaju u političkoj trgovini, neusporedivo većima od onih koje se bacaju nezavisnoj kulturnoj sceni, privatni su mediji u globalu (čast, dakako, iznimkama) grobari javne refleksije o kulturi – kako kritičarske, tako i kulturnopolitičke. Dok autori poput Čadeža uživaju nacionalni simbolički kapital, dotle se upravo u neprofitnim medijima kao ključnom dijelu nezavisne kulture kontinuirano događa jedva primijećena, ali nezaobilazna diskusija o radnim uvjetima u sektoru. Tome, da proširimo područje razgovora, služe nezavisnokulturne inicijative poput Za K.R.U.H., organizacije poput Bloka – Lokalne baze za osvežavanje kulture, portali poput Kulturpunkta, radovi izvedbenih kolektiva poput Arbajta, strukovne organizacije poput Saveza scenarista i pisaca izvedbenih djela... i tako dalje.

Čemu pak služi pisanje Tomislava Čadeža? Ostavimo ipak malo misterije za kraj. ■

Tomislav Čadež na premijeri predstave 'Ciganin, ali najljepši' u HNK-u Zagreb (Foto: Jurica Galoić/PIXSELL)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Nikola Nikić

PIŠE Sinan Gudžević

Nikić svoje uspomene brani od nacionalističkih hulja pozivajući u odbranu cijele timove za koje je igrao, a i one protiv kojih je igrao. Pri tome mu svoju naklonost daje i Baubo, grčka boginja iz Eleusine, koja ljude baca u tolik smijeh, da im je jedan trbuh malo

U ULCINJU sam se upoznao sa NIKOLOM NIKIĆEM i evo mjesec dana od toga poznanstva, sam sebe sve više podsjećam na moga amidžu HILMA GUDŽEVIĆA. Hilmo je sa mnom jednoga vrelog petka krenuo da pije vode na izvoru. Izvor nam obojici poznat, hladna voda, cijeli život se na njemu najbolje gasila žeđ. I Hilmo se nakoljenči nad izvor, položi šake na travu uz izvor, a usta na vodu, pa pije vode dugo, duže no inače. Pije li pije, nikako da se izmakne.

Najzad se nekako izmakne, pa sjedne na travu uz izvor i kaže: 'Ama vidiš li ti šta je ovo sa mnom? Ama ja pijem, pa pijem, pa opet pijem, pa još pijem, a sve što pijem nije mi dosta i ne može da mi pogodi u ono žedno!' Eto tako je i sa mnom kraj Nikole Nikića: što ga više slušam, to mi ga je sve manje dosta, nikako da mi pogodi u ono žedno.

Nikolu Nikića možeš opisivati, ali ako ga hoćeš opisati, najbolje ćeš učiniti ako se lišiš sredstava i načina kojima se opisuju oni koji su se bavili čime se on bavio. On je bio igrač nogometnog kluba Željezničara iz Sarajeva, ne bilo kakav igrač nego jedan od najboljih. Kao Željini igrač se proćuo po cijeloj Jugoslaviji. Bio je napadač, jedan od onih za koje se kaže da su nestvarno brzi. Oni koji igraju fudbal znaju da je brzina dar bogova, kao što je Egipat dar rijeke Nila. Kod Nikića se i danas na snimcima može vidjeti ta nestvarna brzina: kad munjevito izmakne protivničkom beku pa zabije gol, on se dađe u takav trk da ga vlastiti igrači ne mogu stići da s njime, kako se to kaže, podijele radost. Ali, u Želji je, i u Jugoslaviji, bilo mnogo nestvarno brzih igrača, i danas ih je pun svijet. Jeste, no je Nikić, mimo svoje brzine, bio drukčiji od svih drugih, i danas je drukčiji. Dobro, za svakoga se može reći da je drukčiji od svakoga drugog, ali Nikić je bio i ostao mimo svijeta u kojem su se mnogi drugi uznosili i oholili. On svoj nos nije držao povrh planina. On niti je imao ikada niti danas ima ikakve oholosti kakve igrači i današnji i nekadašnji imaju na kamare. On je bio važan klupski igrač, kod trenera OSIMA je igrao redovno, a kod Osima nisi mogao igrati redovno, ako nisi bio pouzdan, tehnički školovan, taktički dostatno potkovan i fizički spreman. Iz Željezničara je otišao u Grčku, i ondje je igrao u prvoj ligi, u Ateni i u Solunu, najprije za atensko pastorče Egaleo, a potom za Aris i za PAOK. Ni za jednu reprezentativnu selekciju nije zaigrao, ni za mladu, ni za staru.

Nikić o svome igranju kazuje kao o loptanju, on svoju loptu 'spušta na zemlju', ne uljepšava ništa, ne prikazuje ništa ružnim e da bi imao 'izdvojeno mišljenje', ne mistificira ništa, on priča kako se njemu naprosto *desilo* da igra fudbal, da je u tome igranju imao mnogo sreće. Tu sreću nisu imali drugi, o kojima kaže da su bili bolji igrači od njega. Pri tome on ne glumi lažno skromnog kicoša, koga su eto, bogovi voljeli, pa mu dali da se lopta bolje od drugih. On priča svoj život u loptanju i to čini tako da ne možeš vjerovati da takav pripovjedač hodi na dvije noge. On te nervira koliko je drukčiji, koliko je suprotan od nogometnih zvijezda. O velikim i važnim utakmicama on priča jednako kao o onima na poljani u rodnom selu. I danas mu je žao što je njegova ekipa garnizona JNA u Raški na penale izgubila od splitskog Hajduka u utakmici za Kup Jugoslavije. ('E strašni sude, mi vojnici vodimo 1:0, došlo deset hiljada

Nikola Nikić sa suprugom Jadrankom kraj 'zlatne dizeve' u Ulcinju, 28. novembra 2023.
Foto: Senko Župljanin

ljudi u Rašku, čekamo da prođe posljednja minuta pa da izbacimo Hajduka, kadli, moj komšija ovdje iz Orašja, ESAD MEHMEDALIĆ, ama u toj posljednjoj minuti, klepi loptu negdje sa centra i ona sjedne u rašlje našega gola! I na penale zijanismo!') On je u tome jedinstven, sav svoj, iskren do sumanutosti, a razgovorljiv do nezasitosti. On kaže da se loptao 'za rajnu', samoispovjedno priznaje da je nerado dodavao loptu. To je za nas, koji smo ga gledali, 'izjava za rajnu' igrača koji je igrao za Želju. Jer znamo da kod Osima nisi baš mogao igrati za rajnu, morao si igrati za Željezničar. A to je kod Nikića značilo igrati za rajnu. Jer u prvoj ligi si najviše mogao igrati za rajnu ako si igrao za Želju.

O NO pak po čemu je Nikić posebno drukčiji od ostatka predmetno-iskustvenog svijeta jest njegov smijeh. Nikola Nikić je ontološki smijeh, o čemu god da priča, priča smijući se. Njegove uzrečice 'strašni sud' i 'strašni sude' kod svakoga bi bile daleko od smiješnoga, ali kod njega se smijeh razliježe preko plaća na Sudnjem danu. Taj je smijeh takav da potekne od njega, pa se prelije na one koji ga slušaju. Taj je smijeh često smijeh ismijavanja samoga sebe. U tome je njegov primjer blizak PLATONOVU i ARISTOTELOVOM određenju smijeha. Ta dvojica su, zna se, smatrali da je vrhunski i stvarno relevantni užitak smiješnoga ono što je *loše*. Jer su, danas se i to zna, obojica smatrala relevantnim samo polovinu smijeha, naime ismijavanje. Nikola Nikić ismijava sebe i time dovodi svoje slušaoce do napada smijeha. Pri tome, on nema namjeru da ismijava sebe, nego pripovijeda zgođe iz svoga nesenalaženja u svijetu ili iz nepoznavanja svijeta, pa oni koji prasnu uz smijeh, smiju se njemu. Njegove priče nisu naknadne izmišljotine, one su dogodovštine za koje ima živih i zdravih svjedoka. Kad je prvi put u svojstvu prvotimca Željezničara istrčao na igralište stadiona C. zvezde, okrenuo se svome suigraču i kazao:

'A vidi trave! Jadna moja krava Jagoda, što nije sad ovdje, sita bi se ovdje napasla!' On je toliko opušten i kad istrčava na veliki stadion da nema te usplahirenosti pred utakmicu koja bi njemu udaljila iz sjećanja krave iz rodnog sela Skugrića kraj Modriče, uz koje je rastao čuvajući ih. Priznaje da je kravu znao pripeti za nogu, da ne pobjegne, kako bi on mogao ganjati loptu.

U tom ganjanju će i u Sarajevu i Grčkoj steći velik broj navijača. U Grčkoj će Nikolu Nikića navijači staviti uz bok NIKOSU GALISU i NIKOSU JANAKISU, kao treće igračko božanstvo. Pri tome svemu igranju, on će srcem ostati u svom Skugriću, i nema te uspomene koju on neće zazvati ili, ako je uspomena čovjek s kojim se loptao, dovesti u Skugrić, selo za koje kaže da je manje od aviona kojim je prvi put putovao u Moskvu.

On će se nakon igranja vratiti u taj Skugrić, odande će ići za trenera gdje ga pozovu. U Skugriću, kraj Modriče, on već dvije godine zaredom zna upriličiti susret pedesetak nekadašnjih igrača jugoslavenske prve lige. Gostoljubivi stanovnici se potpuno posvećuju gostima i ti dani su i gostima i domaćinima čisti praznik. A Nikić je posljednjih godina više na televiziji nego dok je bio igrač. Voditelji, reporteri, novinari naknadno su u njemu otkrili ono što je on bio uvijek samo što to oni nisu primjećivali. Njegovi nastupi na televiziji pokazuju Nikića kao čovjeka dalekog nacionalizmu i nacionalistima. On svoje uspomene brani od nacionalističkih hulja pozivajući u odbranu cijele timove za koje je igrao, a i one protiv kojih je igrao. Pri tome mu svoju naklonost daje i Baubo, grčka boginja iz Eleusine, koja ljude baca u tolik smijeh, da im je jedan trbuh malo. Možda Baubo i kod mene čini da mi je Nikića uvijek malo, i ne dopušta da mi njegova priča i smijeh *pogode u ono žedno*. ■

Očevi svih zemalja, odjebite

Od Britneyinog stupanja na pozornicu bila je jasna fiksacija na (bijelu) djevojčicu na koju se mogu projicirati sve fantazije o ženskosti. Isprva anđelica-djevica, onda drolja, kad konačno popizdi zbog pritiska medija, vraća je se na poziciju djeteta i predaje u ruke oca-patrijarha

MUŠKARAC (69): 'Primijetio sam neki dan tvoje prekrasne oči. Imaš li dečka?'
Djevojčica (10): 'Ne, gospodine.'

Muškarac: 'Zašto ne?'

Djevojčica: 'Dečki su zločesti.'

Muškarac: 'Baš svi dečki? Ja nisam zločest. Što kažeš na mene?'

Ova razmjena iz 1992. između slavnog voditelja EDA MCMAHONA i malodobne BRITNEY SPEARS na pozornici američkog talent showa poznata je svima koji su posljednjih par godina makar i krajičkom oka zakačili nešto od au-

diovizualne i tekstualne proizvodnje vezane uz Britneyin slučaj – kako uz sudski postupak oko trinaest godina dugog očevog skrbništva nad pjevačicom, tako i širu raspravu oko zlostavljanja djevojčica, djevojaka i žena u oku kamere i pod svjetlom reflektora.

Imaš li dečka?

Godina je ista, 1992. Od Brit me dijeli šest godina, Atlantski ocean i potpuna nezainteresiranost za američku pop-kulturu. Maglovito zimsko poslijepodne u Zadru mračni se u večer. Na glavnom kolodvoru cupkam u mjestu i piljim kroz vrtlog pahulja u smjeru odakle treba doći autobus. Snijeg u Zadru

je čudo, i kao takav zatekao je i mene i čitavu postavu gradskog prijevoznika Liburnije. Dok se bijela crta posred ceste stapa s okolinom postaje mi jasno da ću na drugi kraj grada morati pješice. U tom trenutku žena s kojom dijelim stanicu mahne prema usamljenom taksiju i pita me kamo idem. Odbacit će me usput, kaže. Nikad se nisam vozila taksijem, preskupi su i besmisleni u gradu s javnim prijevozom i po mjeri pješaka. Ali ovo zvuči OK.

Taksist nas vozi na Bokanjac – prvo će odvesti nju, poslije ćemo prema Boriku. Žena izlazi, ja ostajem sjediti otraga u taksiju

Prizor s prosvjeda podrške Britney u Washingtonu (Foto: Mike Maguire/Wikimedia Commons)

koji polako klizi niz praznu zabijeljenu cestu. Sjećam se bočate tišine u autu, mekog šuštanja guma po asfaltu, hladnoće kožnog sjedala. I onda: 'Imaš li dečka?'

Šesnaest mi je godina i dečki me ne zanimaju. Zanimaju me knjige i muzika i filmovi i prijatelji i kad ću više odjebati iz ove zemlje. Šesnaest mi je godina i ne znam još da me dečki nikad neće zanimati, ali dok plećati taksist s prosijedim zaliscima čeka

odgovor postaje mi jasno da ga odgovor ne zanima. Okreće glavu prema meni, pogleda sveudilj usmjerenog na cestu pred sobom, profesionalac, pa mi stavi ruku na koljeno i kaže: 'Možemo otići negdje. Mogu ti platiti.' Želudac mi se grči, posežem za kvakom.

Dok se auto spušta prema zadarskoj marini, otvaram vrata i iskačem iz taksija u pokretu. On usporava na raskršću, ja skrećem desno, brzo koračam. Trudim se da ne potričim – ipak ne želim biti nepristojna. Da ne pomisli da sam pomislila da je grozna osoba, on, nečiji suprug, sin, otac, brat.

Kad dolazim kući, nikome ne govorim o vožnji taksijem. Sram me, a i glupo je na to se vraćati. Ništa se zapravo nije dogodilo. I zaboravljam na cijelu tu epizodu, sve dok tridesetak godina poslije istu frazu ne čujem u memoarima Britney Spears, 'Žena u meni'. Imaš li dečka. Britney i mene dijeli čitav univerzum stvari, ali ova nam je zajednička – banalnost patrijarhata. Maternica u koju se rađamo, u kojoj je posve normalno da taksist grabi koljeno rendom tinejdžerke, a muškarac u poznim godinama flertuje s desetogodišnjom djevojčicom pred milijunima gledatelja i tako odgaja i djevojčicu i gledatelje.

Ed McMahon (69): ...Baš svi dečki? Ja nisam zločest. Što kažeš na mene?

Britney (10): Pa... Ovisi.

Ovo 'pa, ovisi' jedna je od prvih lekcija patrijarhata za djevojčice i pregovora s njim. Ono je kodirano 'ne' koje muškarci ne moraju znati dekodirati. 'Pa, ovisi' ne ranjava muški ego i ostavlja mogućnost da će djevojčica ipak dati pičke dedi u nekom scenariju. Nekoliko godina poslije Britney na velika vrata ulazi u šou biznis debitantskim singlom 'Baby One More Time'. Šesnaest joj je godina i u video-spotu u seksi katoličkoj školskoj uniformi đuska s ekipom po hodnicima škole. Koncept za spot i *hot look*, kažu, bili su sve njezina ideja (!), što se lijepo uklopilo u to zlatno doba *Lolita-booma*.¹ Odgovornost za zavode-nje kamere, baš kao i u viziji Nabokovljeva naratora-predatora, spretno se prebacuje na maloljetni predmet pogleda, radije no na punoljetnog (i nerijetko muškog) promatrača – producenta, redatelja, snimatelja.

UISTINU, ovo su se tumačenje i percepcija toliko upekli u kulturni krajobraz da ćete, eto, i u Rječniku hrvatskoga jezika naći definiciju lolite kao 'maloljetne zavodljive djevojke koja privlači starije muškarce'.² Ali prije no što sikirom nasrnemo na životno djelo i/ili grobnicu VLADIMIRA ANIĆA, možda nam valja duboko udahnuti i zahvaliti mu jer upravo kroz ovu definiciju, unutar naoko objektivnog sustava jezika, na trenutak razmiče zelenu zavjesu i razotkriva čiču što iza nje sladostrasno onanira: 'Zdravo, djevojčice. Ja sam Humbert Humbert. Imaš li dečka?'³

Kad se prvi put našla pod svjetlima nacionalnih reflektora i pred Edom McMahonom, Britney je već dobrano usvojila ključne Humbertove lekcije. Uistinu, epizodu s Edom ona izlaže tek na početku šestog poglavlja memoara, nakon što je u prvih pet u detalje ocrkala temelje patrijarhalnog *groominga* i vlastitih – vrlo ograničenih – pregovora s patrijarhatom. Protagonisti njezinog djetinjstva bili su djed JUNE, fizički i seksualni zlostavljač koji je dvije supruge dao strpati u ludnicu; jedna od njih, JEAN (s kojom se Britney eksplicitno identificira), nakon brutalnog bolničkog boravka i tretmana litijem se i ubila. Djedov sin i Britneyin otac JAMIE i sam je bio alkoholičar i nasilnik, maltretirao je suprugu i djecu, vozio ih u pijanom stanju, razgovarajući sam sa sobom. Britney je svoje talente i svoj *agency* brusila na obiteljskim sukobima, pokušavajući od najranijih dana

Od 27. do 41. godine Britney je pod zakonskim skrbništvom oca koji donosi sve odluke u njezinom životu. Svako toliko šalje je u psihijatrijsku ustanovu. Premda ni o čemu nema pravo odlučivati, od nje se očekuje da održava koncerte, snima albume i mlati pare kojima on raspolaže

regulirati nesnosnu situaciju zabavljanjem bližnjih pjesmom i plesom. Kao djevojčica iz konzervativne obitelji i sredine ('biblijski pojas', baptistička crkva), nije imala previše rodno-manevarskog prostora – 'zavodeenje' publike (obiteljske ili nacionalne) bilo je imperativ za izlazak iz nasilnog sustava.⁴

Planetarni uspjeh koji je Britney doživjela u tinejdžerskoj dobi donio je prepoznatljivost, slavu, novac, ali ne i nova pravila igre. Memoari su, naravno, žanr čiju istinitost ne treba uzimati zdravo za gotovo, no stvarnost života Britney Spears kroz desetljeća ostaje zabilježena kroz bezbrojne dokumentarno provjerljive napise, intervjue i medijske komentare u kojima se secira i razapinje njezin ljubavni, seksualni, obiteljski život, majčinstvo i, nepogrešivo, njezino tijelo. U tom smislu antologijska stvar 'Piece of Me' s legendarnog albuma 'Blackout' u tri i pol minute sažima Britneyino, ali i općenito cis-žensko iskustvo života pod povećalom javnosti – no, paradoksalno, ovaj tip prokazivanja sustava i 'poziva u pomoć' platformu dobiva isključivo na pozornici i u formatu *entertainmenta*, šopajući otrovnog urobo-

Stradanje Britney Spears danas kontrast nalazi u Taylor Swift i Beyoncé, koje su preuzele vlast nad svojim karijerama ne libeći se feminizma. Slično, 'Barbie' promiče feminističke poruke i istodobno promovira multinacionalne korporacije. Da ti mozak eksplo-

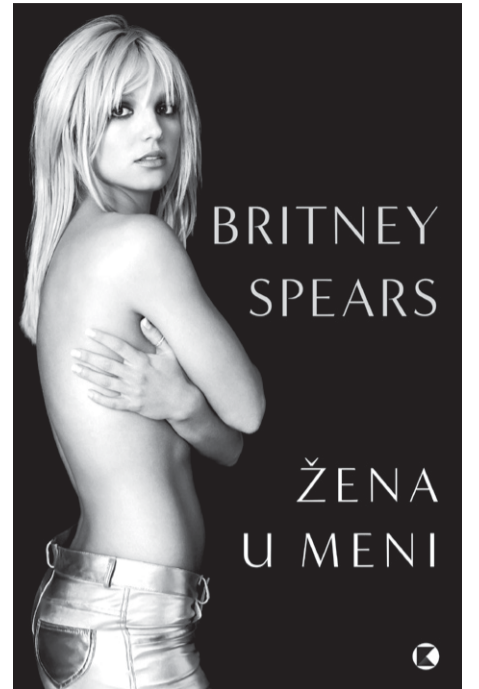
rosa u gluvom kolu patrijarhata. Istodobno, dakako, dok se Britney koprca u ovom toksičnom mulju, nijedan muškarac iz njezinog sektora ne biva podvrgnut ni približnom tretmanu, što osvrćući se danas na svoju karijeru u memoarima više puta frustrirano primjećuje.

PREMDA tek pred kraj knjige Britney sramežljivo spominje mogućnost vlastitog 'feminističkog buđenja', alarmi zvone od prvih stranica. Od Britneyinog stupanja na pozornicu bila je jasna medijska fiksacija na (bijelu) djevojčicu na koju se mogu projicirati sve moguće – konzervativne – društvene fantazije o ženskosti. Isprva anđelica-djevica koja se 'čuva' za brak i u međuvremenu 'privlači starije muškarce', a onda drolja koja je prevarila sirotog JUSTINA TIMBERLAKEA (pa tako i sve nas, koji smo je kroz njega posjedovali). I kad konačno popizdi zbog pritiska i zlostavljanja medija i otme se kontroli (interpretacije), onda je se može i treba, bez obzira na starosnu dob, vratiti na početnu točku, poziciju djeteta, i predati je u ruke i na skrb oca-patrijarha iz čije se nasilne sjene cijelo djetinjstvo trsila uteći (Majka LYNNE također nije pomogla – prije će biti da je odmogla).

Od 27. do 41. godine Britney Spears je pod zakonskim skrbništvom oca koji donosi sve odluke u njezinom životu, određuje što će jesti i koliko će i kako raditi. Britney ne smije voziti auto, i premda je na četverogodišnjoj rezidenciji u Las Vegasu zaradila 140 milijuna dolara, džeparac joj je ograničen na 2000 dolara tjedno, a ponašanjem mora zaraditi pristup vlastitoj djeci. Svako toliko otac je šalje u psihijatrijsku ustanovu, gdje joj, između ostalog, propisuju i litij. I premda ni o čemu nema pravo odlučivati, uključujući vlastito tijelo (prisiljena je na intrauterinu kontracepciju), od nje se očekuje da održava koncerte, snima albume i mlati pare kojima raspolaže otac. Kako nije ubila njega ili sebe, evo, ja ne znam. Dok ovo pišem dođe mi da razvalim tipkovnicu, ali laptop mi stvarno ništa nije skrivio, i evo služi me već osam godina, makar ih proizvode da crknu nakon tri-četiri.

Ništa od ovoga svega donedavno nisam znala, premda je moja supruga MARTA velika obožavateljica Britney, i premda je prvi koncert na koji smo otišle zajedno bila upravo Britney u zagrebačkoj Areni u listopadu 2011. Turneja je bila 'Femme Fatale', Brit je sve pjevala na *playback* i nastup me općenito nije impresionirao, osim što mi se svidjelo da prvi put u životu na nekom koncertu jasno vidim stejdž, jer je Arena bila poluprazna, a oko mene uglavnom djevojčice omanjeg rasta. Ništa o svemu ovome nisam znala ni zato što se o Britneyinom trinaestogodišnjem zatočeništvu nije pisalo ni govorelo, kao što se nije pisalo ni o – što ja znam – silovanjima HARVEYJA WEINSTEINA ili GÉRARDA DEPARDIEUA, premda su u određenim krugovima desetljećima bila općepoznata stvar. Patnje Britney Spears u našem domaćinstvu nisu bile tema, ona je bila pozadina za teretanu, subotnje pospremanje i *road tripove*. A da me je netko pitao o ulozi Britney Spears u kontekstu globalnih pop-političkih kretanja morala bih dobro razmisliti, jer onkraj onog poljupca s MADONNOM na dodjeli MTV-jevih nagrada 2003. koji mi je tada ogrijavao dušu, teško da bih joj mogla pripisati osobitu simboličku važnost, bar ne u mojem soc-medijskom sazrijevanju.

Danas Britneyino oslobađanje iz očinskih okova vidim kao malu pobjedu nad patrijarhatom, ali i dvosjekli mač. Oštrica prema van razgrće i siječe zelenu zavjesu, ofucano platno iza kojeg drkaju Humbert i

Knjiga koja ocrtava temelje patrijarhalnog groominga

sinovi: slavni i neslavni, producenti, redatelji, glumci, očevi; otromboljeni čarobnjaci. Oštrica koja gleda prema nama, i na koju je vrlo lako porezati se, rodna je revizija kapitalističkog sna. Tradicijom podbočeno stradanje Britney Spears danas trijumfalni kontrast nalazi u TAYLOR SWIFT i BEYONCÉ, koje su naučile lekciju i preuzele kontrolu nad svojim albumima i filmovima: vlast nad proizvodom koji su same. Feminizma se ne libe, neonskim slovima rastežu ga na pozornici i u intervjuima. Slično, megapopularni *blockbuster* 'Barbie' proziva patrijarhalne strukture, promiče feminističke poruke i istodobno služi kao platforma za promociju odiozne multinacionalne korporacije. Da ti mozak eksplo-

sinovi: slavni i neslavni, producenti, redatelji, glumci, očevi; otromboljeni čarobnjaci. Oštrica koja gleda prema nama, i na koju je vrlo lako porezati se, rodna je revizija kapitalističkog sna. Tradicijom podbočeno stradanje Britney Spears danas trijumfalni kontrast nalazi u TAYLOR SWIFT i BEYONCÉ, koje su naučile lekciju i preuzele kontrolu nad svojim albumima i filmovima: vlast nad proizvodom koji su same. Feminizma se ne libe, neonskim slovima rastežu ga na pozornici i u intervjuima. Slično, megapopularni *blockbuster* 'Barbie' proziva patrijarhalne strukture, promiče feminističke poruke i istodobno služi kao platforma za promociju odiozne multinacionalne korporacije. Da ti mozak eksplo-

Ali, jebiga. Posljednjih godina malo mi za sriću triba i veseli me što je Britney napokon slobodna, što može bez dozvole usvajati pse i što može ludovati po Instagramu. Sretna sam što je Tay Tay bila u Hrvatskoj i vidjela naše lijepo more, a i Beyoncé isto, i što su podržale naš turizam i ekonomsku mu neovisnost od drugih industrijskih grana koje nemamo. Dok čekamo da socijalistička revolucija sazrije, ja ću se poput redakcije Esquirea strpjeti još koju godinicu i zadovoljiti se time da žene u postojećim ekonomskim sustavima za početak prestanu trpjeti rodno uvjetovano zlostavljanje. E, i da nas napokon prestanu pitati imamo li dečke.

Kako bi rekla Ms. Britney Jean Spears: očevi svih zemalja, odjebite.⁵ ■

¹ Za dublju analizu fenomena Lolite u 90-ima i općenito stimulativno slušanje preporučujem izvrstan *podcast* 'You Must Remember This' Karine Longworth, a kad ste već na nogama bacite uho i na 'You're Wrong About' Sare Marshall i Michaela Hobbesa, koji u najboljim epizodama seciraju 'zloglasne' žene kroz američku medijsku povijest.

² Slijedom iste logike, i ljudski mozak mogao bi se definirati kao slasna delicija vodimo li se naracijom Hannibala Lectera, a oderana ženska koža kao sjenilo za lampu iz pripovjednog ugla Eda Geina.

³ Izdanje popularnog muškog časopisa Esquire iz kolovoza 1995. donosi popis 'Žena na koje smo spremni čekati' ('Women we're willing to wait for'), među kojima su Christina Ricci (tada 15), Claire Danes (15) i Kristen Dunst (13). To strpljivo muško *prvo lice množine* ovdje, poput McMahon, nastupa kao zaigrani, benevolentni i implicitno velikodušni kolektiv – zamislimo samo na što bi to sličilo da nisu tako civilizirani, da nisu spremni čekati?

⁴ Po svim standardima traumatične, u knjizi epizode iz svoga života Britney mahom niže *matter-of-factly*, kataloški, transkriptivno. Moglo bi se reći *disocirano*; što je možda najučinkovitiji stilski postupak (bravo za Britneyinog 'pisca iz sjene' Sama Lanskyja) za prikaz ovog tipa opetovane traume.

⁵ To jest, rekla bi da sam joj ja bila *ghostwriter*.

SAŠA BAN, MAROJE MRDULJAŠ i NEVENKA SABLIĆ Gubitak ideja i nade bolniji je od propasti vrijed- ne arhitekture

Bavljenje arhitekturom dovodi do vrlo konkretnih uvida o tome kako je određeni period vidio i artikulirao cjelokupnost društvenog života. Bez okvira jugoslavenskog socijalizma, naši gradovi bi izgledali drugačije. Moramo priznati danas nepostojećem društvu njegova objektivna postignuća, a bilo bi dobro nešto i naučiti od njega

BEZ sumnje, treća sezona izvrsne dokumentarne serije 'Betonski spavači' pod imenom 'Treći put', koja je u četiri epizode nedavno prikazana na HTV-u, izazvala je izuzetno emotivnu reakciju gledatelja. Je li to iznenadilo autore i o čemu ima smisla razgovarati *post festum*, za Novosti govore autori koncepta serije i scenaristi SAŠA BAN, MAROJE MRDULJAŠ i NEVENKA SABLIĆ. Ban je redatelj serije, Mrduljaš voditelj, snimatelj je HRVOJE FRANJIĆ, montažerka NINA VELNIĆ, skladatelj glazbe NENAD KOVAČIĆ, producentica je DANA BUDISAVLJEVIĆ iz Hulahopa, a spiker JERKO MARČIĆ.

Pokušamo li usporediti temeljne ideje prethodnih sezona 'Betonskih spavača' – 'Izgubljene arkadije' (2016.), u kojoj ste se bavili turističkom arhitekturom na Jadranu, i 'Nedovršenih modernizacija' (2018.), gdje ste analizirali arhitektonske projekte koji su bili motori modernizacije u jugoslavenskom socijalizmu – izgleda da je treća sezona u kojoj se bavite arhi-

tektonskim oprimjerivanjem temeljnih vrijednosti socijalističkog sistema (federativnost, antifašizam, nesvrstanost, modernizacija) kod gledatelja izazvala katarzičan efekt. Kao da je kumulativni učinak analize modernizacijskih procesa društva u socijalizmu kojem se bavi čitava serija tek u ovoj sezoni dotakao epicentar? Reklo bi se, manje nas se tiču propali i uništeni turistički kompleksi na Jadranu, malo nas se tiču procesi arhitektonskih nedovršenih modernizacija jer smo kao društvo ionako navikli na vječite tranzicije, ali nas se suštinski tiče kad nas se suoči s nekadašnjim, zajedničkim stilom života. Riječ je o konkretnoj arhitekturi, kao mjeri nekadašnjeg zajedničkog svijeta. Kako vam se čini ovakav dojam?

MAROJE MRDULJAŠ: Treća sezona ciljano je postavljena kao kulminacija projekta, pa su snažne emocije posljedica kumulativnog učinka i nataloženih spoznaja kod gledatelja. Analizu odnosa arhitekture i društva razvijali smo postepeno, u mom pogledu od najviše konkretnog prema najviše apstraktnom. Prva sezona pokazala je kako je arhitektura

odgovorila na specifične izazove masovnog turizma i pri tome stvorila novu kulturu i ekologiju, da bi zatim bila odbačena. Nije riječ samo o odbačivanju konkretnih zgrada nego i ideje planskog razvoja izgrađenog okoliša kao zajedničkog dobra. Druga sezona pokazala je velike modernizacijske projekte koji su temeljito promijenili fizionomije gradova i načine života, pri čemu se ta dostignuća uzimaju zdravo za gotovo, kao da su neka prirodna pojava. Treća sezona je pak usmjerena prema temeljnim vrijednostima koje su usmjeravale jugoslavensko društvo. Arhitektura je istovremeno reprezentirala i konkretizirala te vrijednosti i s njima vezane ciljeve. Odnos između arhitekture i društva bio je prilično jasan, kao što je i samo društvo imalo jasne konture, slagali se mi s njima ili ne. Mislim da su ta jasnoća i njen gubitak ono što može izazvati sentiment. Također, govorimo o vremenima optimizma i visokih ambicija koje računaju s boljom budućnošću.

SAŠA BAN: Ja bih ovoj tezi malo proturječio. Od prve sezone bavimo se arhitektonskim primjerima socijalističkog sistema i temeljnih vrijednosti za koje smatram da trebamo

osvijestiti kao vrijednosti koje postoje, koje smo imali, a koje smo putem izgubili. Ako kao primjer uzmemo prvu sezonu i vrijednosti koje ona prikazuje, rekao bih da je za mene ona i emotivnija. Ideje koje su dominirale u prvoj sezoni nisu bile razrušeni turistički kompleksi nego razrušene ideje upravljanja jednom od naših najvećih vrijednosti, a to je morska obala i sklad s turizmom koji u to vrijeme doživljava *boom*. Raspad vrijednosti koje su bile u temelju društva izgrađenog na pokušaju osiguranja socijalne pravde svima je i početak niza trendova kojima se bavimo u toj sezoni: rasprodaja turističkih kompleksa devedesetih godina, uništavanje planski izgrađenih hotela koje stare jezgre gradova pretvara u 'smještaje' ispražnjene od tradicije i kontinuiteta lokalnog načina života i specifičnosti, davanje u koncesiju dijelova obale na koju imaju pravo samo mušterije hotela, ukidanje i zapuštanje dječjih, radničkih i sindikalnih odmarališta, posredno i ukidanje univerzalnog prava na kvalitetan odmor i pristup moru. Druga sezona bavila se elementarnim nedostatkom plana za kontinuitet izgradnje

Saša Ban, Nevenka Sablić i
Maroje Mrduljaš

urbanih cjelina, njihovog uređenja, a posljedično i degradacijom kvalitete života. Sve je to predstavljalo mjeru nekadašnjeg svijeta, a mjesta i projekti kojima se bavimo u svih dvanaest epizoda ruševine su konkretnih primjera na kojima se može vidjeti na koji način su te ideje bile oblikovane u prostoru.

NEVENKA SABLJIĆ: Od prve sezone gledatelji nam pišu o snažnim kontradiktornim emocijama uz 'Betonce'. Tuga, ljutnja, melankolija, frustracija, ali i ponos. Zanimljivo je da ljudi koji možda i ne poznaju arhitekturu osjećaju da gube ili su izgubili nešto vrijedno, zapravo suštinsko. Mislim da im serija to pomaže artikulirati, kao da na površinu izlazi nešto što su i sami osjećali. A kada kažete da se čini da je ova sezona izazvala najemotivnije reakcije, niste jedini. Možda je tako jer najdirektnije govori o gubitku ideja i nade, a to je bolnije od propasti vrijedne arhitekture.

Jugoslavenska dostignuća

Na koji je način moguće arhitekturu socijalizma lišiti njezina ideološkog balasta? Kako je i zašto takvo što potrebno ili neophodno? Jasno je kako su revizionistički procesi u društvu od 1990-ih doveli do pitanja koje vam postavljamo, a koje i vi retorički postavljate u seriji. I ako ono izgleda plauzibilno, odgovor je kompliciraniji, ali ne i nemoguć. U vašoj se seriji stvari ideološki i politički postavljaju na svoje mjesto, bez fige u džepu, reduktivno i točno. Očito, 'slika govori više od riječi' jedino ako su riječi na mjestu. Poput onog mjesta u seriji gdje Maroje kratko poenti-

ra ime autoputa 'Bratstvo i jedinstvo' kao prethodnika poznatih vrijednosti EU-a u suvremenoj Hrvatskoj...

MRDULJAŠ: Revizionizam nije samo hrvatski ni samo europski, nego globalni fenomen. Primjerice, Europski parlament je 2009. donio Rezoluciju o europskoj savjesti i totalitarizmu gdje su pod zajednički nazivnik svrstani nacizam, fašizam i komunizam, ne uzimajući u obzir raznolikosti povijesnih perioda i konteksta. Jugoslavija takvoj taksonomiji upućuje izazov jer je po svojoj poziciji

Često nam kažu kako u okvirima bivše države ta arhitektura nikada nije do kraja zaživjela na način na koji je mi vidimo i opisujemo. Istina, neka od tih mjesta nikada nisu doživjela svoj puni potencijal, ali to ne znači da je on zauvijek nestao – kaže Ban

između istoka i zapada i po svom hibridnom društvenom uređenju specifična. Bavljenje arhitekturom dovodi do vrlo konkretnih uvida o tome kako je određeni period vidio i artikulirao cjelokupnost društvenog života. Dostignuća u socijalističkoj Jugoslaviji su po tom pitanju neupitna, a ona ne nastaju ni iz čega. Naime, prvo treba stvoriti društvene i materijalne preduvjete da se napredna arhitektura velikog mjerila dogodi. Društvo definira programe, osigurava sredstva, utječe na kulturnu klimu. Bez okvira jugoslavenskog socijalizma, naši gradovi bi izgledali drugačije. Dakle, moramo priznati danas nepostojjećem društvu njegova objektivna postignuća, a bilo bi dobro nešto i naučiti od njega.

SABLJIĆ: Suština treće sezone su ideje globalne, humanističke vrijednosti iz zajedničke konkretne povijesti koje su kod nas danas politizirane, skoro kao sramotne. S time se ne slažemo – činilo nam se da ih u zadnjoj sezoni moramo jasno i glasno izreći. Činjenica da postoje kuće koje su ih utjelovile zanimljiva je i potentna za propitivanje sadašnjosti i ideja koje imamo za današnje društvo, iako je svima jasno da ih zapravo nemamo. Čini se da je jedino što možemo napraviti da si to priznamo i da u 'starim' vrijednostima pokušamo pronaći barem inspiraciju. Te su nam ideje, naime, pružile stanove u kojima i danas živimo, bolnice i škole i ostale javne institucije kao i urbaniistički osmišljene cjeline koje su humanije od onoga što se danas gradi.

Konkretni učinci serije 'Betonski spašavači' prema eventualnoj akciji države u spašavanju arhitekture modernizma su poznati – nema ih. Elaborirate i slučaj Spomen-doma Kumrovec, gdje je donedav-

no bilo šest zaposlenih koji su taj prostor čuvali od potpune devastacije, a sada ih više nema. Zašto se državi ovdje 'isplati' totalna pasiva možda nije ozbiljno pitanje, ali nemamo bolje.

SABLJIĆ: Kao i kod svih nelogičnosti našeg društva, najveći je problem nedostatak odgovornosti. U zavrzlami birokracije i političke inercije odgovornost je raspršena i na kraju ničija. Pa tako potencijal Spomen-doma u Kumrovcu od fantastične prilike postaje teret. Kada nema odgovornosti, a ideje više nisu na cijeni, nema druge nego riješiti se tereta.

MRDULJAŠ: Pokušaja i inicijativa bilo je više, ali to možda nije sada presudno. Spomen-dom u Kumrovcu nevjerovatan je primjer zaštićenog spomenika kulture u državnom vlasništvu koji je u većem dijelu u vrlo dobrom i funkcionalnom stanju, no stoji zatvoren već desetljećima. Naše državne institucije jednostavno nisu kapacitirane za bilo koji problem koji zahtijeva nešto više imaginacije, odvažnosti, pa i društvene darežljivosti. Tromost i nedostatak inicijative koji se pripisuju socijalizmu danas su još više izraženi. Govori se da je Spomen-dom prevelik za Kumrovec, no on se nalazi u blizini velikih gradova četiriju država, treba samo proširiti horizonte. Činilo se da je Sava centar bio prevelik za Beograd pa je ipak, zahvaljujući vještom korištenju geopolitičkih okolnosti, postao centar svijeta – istina, s golemim troškovima održavanja. No kako smo pristali na to da sve mora donositi profit, biti ekonomski samoodrživo? Postoje li neki sadržaji, pa i neke arhitekture, u koje smospremni investirati bez očekivanja neposrednog povrata odmah i sada? Ne pripre-

maju li te arhitekture neku bolju budućnost? Naša serija pokazuje upravo to. Jedino što je ta budućnost abortirana.

Serija pokazuje nevjerovatnu dinamiku utopijskog i distopijskog (ima li razlike?), kombinacije fantastičnog ili nadrealnog, a istovremeno nepogrešivo funkcionalnog i u ideji i u izvedbi modernističke arhitekture socijalizma. Kako to da tek sad to tako vidimo? Recimo, beogradski Sava centar i zgrada nekadašnjeg Saveznog izvršnog vijeća doimaju se kao domaće verzije 'Blade Runnera'. Košmarni futurizam ogromne, raskošne arhitekture političke elite socijalizma? U čemu je vaša fascinacija?

MRDULJAŠ: Ima nešto nadrealno u većini arhitektura kojima se bavimo. Modernistička arhitektura i općenito urbana arhitektura redovito ne prikrivaju svoje mjerilo i upućuju izazov svojim stanarima da otkriju načine života koji prekoračuju tradicijske predodžbe i konvencije. Kada se ne radi o ruševinama, mnoge od tih arhitektura koriste se u puno manjem obimu nego nekada, pa se javlja nerazmjer između izvornih funkcija i današnjih načina i intenziteta korištenja. Otuda distopijski dojam; kao da je aktualni život nastanio jednom napuštene objekte, što do neke mjere i jest točno. Doživljaju same arhitekture sigurno doprinosi filmski jezik. Iako nismo ciljali na monumentalizaciju, vizualno opisivanje zgrada iz perspektiva koje nisu uobičajene za promatrača postavljaju ih u kontekst 'autonomnih objekata'. Ipak, sagledavanje nadljudskih formalnih svojstava arhitekture u filmskom mediju pomaže njenom razumijevanju. Taj nadljudski pogled također približava gledatelje poziciji arhitekta-urbanista.

BAN: Svi koji smo radili seriju gledali smo kroz iste naočale – one koje i ljude i prostore pred nama vide kao čudo. Fascinantni, uzbuđujući, mistični prostori zajedničke prošlosti, iz današnje perspektive izuzetno progresivno osmišljeni. Često nam kažu kako u okvirima bivše države ta arhitektura nikada nije do kraja zaživjela na način na koji je mi vidimo i opisujemo. Istina, neka od tih mjesta nikada nisu doživjela svoj puni potencijal, ali to ne znači da je on zauvijek nestao. Naprotiv, on je tu i sve o čemu govorimo u toj arhitekturi može biti doslovno sutra. Ipak, vrijeme ide, a takvih je prostora sve manje ili su u sve lošijem stanju. Otuda melankolija. Ruševno stanje je činjenica, ali se radije bavimo mogućnostima iz kojih nešto možda možemo preuzeti za budućnost.

SABLIĆ: Često je prevladavao osjećaj da se bavimo futurizmom, a ne poviješću. Uz

Od prve sezone gledatelji nam pišu o snažnim kontradiktornim emocijama uz 'Betonce'. Tuga, ljutnja, melankolija, frustracija, ali i ponos. Ljudi koji možda i ne poznaju arhitekturu osjećaju da gube ili su izgubili nešto vrijedno, zapravo suštinsko – ističe Sablić

budljivo je proći ta mjesta s Marojem i kroz jezik arhitekture osvijestiti zašto neki prostor učini da se osjećamo na točno određen način. A dodatno oplemenjuje doživljaj ljudi koji su u tim kućama proveli živote.

Nekadašnja olimpijska bob-staza u Sarajevu iz perspektive drona izgleda posve u skladu sa zelenim politikama bezinterezne šetnje prirodom, a nekada je bila čudo u svjetskim gabaritima. Zagrebački Brodarski institut je možda jedna od najtužnijih postsocijalističkih devastacija u povijesti?

MRDULJAŠ: Osobno se na tim mjestima osjećam možda perverzno prirodno. Upoznajte muškarce i žene koji su bili ili još uvijek jesu potpuno posvećeni svojem radu i arhitekturi koju nastanjuju, a koja pred njihovim očima propada, preoblikuje se ili je u lošem stanju. No rijetko se čuje rezignacija; oni koji su rezignirani već su otišli. Često su to mjesta neke neobične vitalnosti koja egzistira na marginama društva – upravo su ta stanja propadanja stvorila džepove otpora i otko normalnosti. Najjasniji primjer je Muzej historije u Sarajevu u kojem mala grupa ljudi u ruševnom remek-djelu bez ica pomoći održava na životu progresivnu misao u podijeljenoj Bosni i Hercegovini. Upravo zato ondje završavamo sezonu.

BAN: A kakav je to niz propuštenih prilika i kakav neiskorišteni potencijal. Pritom, politike koje omogućuju ovakav razvoj situacije rade to toliko sustavno da više ni za jedan od tih primjera ne vjerujem da se radi o slučajnosti.

SABLIĆ: Kada je riječ o Brodarskom institutu, obuzme me možda najveći osjećaj frustracije. Na stranu ogroman potencijal zgrade, najviše se ovdje radi o ljudima kojima je uništena mogućnost da rade svoj posao. Riječ je o generacijama koje su imale mogućnost nevjerovatne infrastrukture i stručnjake od kojih se moglo učiti. Brodarski je najtužniji potencijal u nestajanju.

Cenzura antifazišizma

Epizoda 'Grad radnika i arhitekata', u kojoj ste uz lokalne sugovornike analizirali arhitekturu Zenice kao primjer urbanističkog planiranja u socijalizmu moderniteta, doživjela je ovacije. Nema tko nije gledao vašu 'Zenicu', pa ako tražimo 'emancipatorski potencijal', to bi bilo to? Za razliku od tužne situacije nekadašnjeg sarajevskog Muzeja revolucije, kojemu život polagano curi. Humana perspektiva zeničkog nenametljivog i finog urbanizma je neprocjenjiv kapital ukupnog urbanizma Jugoslavije, čini se...

MRDULJAŠ: Urbanizam Zenice je kapital koji bi trebao pripadati svima, bez obzira na vlasništvo pojedinih parcela. Taj je kapital nedjeljiva cjelina i jednako duguje materijalnoj izgradnji i primjeni ideje arhitekta NEIDHARDA. Zar nije divno kako je čitavo društvo dekadama bilo vjerno predodžbi o gradu kao zajedničkom dobru? Kvalitetno re-alizirani urbanizam dragocjeno je naslijeđe, jer je urbanistička ideja osjetljiva i izložena degradacijama, a razvoj grada dugo traje. No taj urbani kapital nema jednostavnu ekonomsku vrijednost, jer ga se ne može neposredno utržiti. Još uvijek imamo javno školstvo i zdravstvo, ali nemamo javni urbanizam. Financijalizacija izgrađenog okoliša danas je već dobro poznat i uhođan fenomen: stan više nije ljudsko pravo i dom, nego roba i investicija. Više nismo susjedi, nego suvlasnici. Grad više nije sociokulturni organizam, nego nakupina parcela s ekonomskom vrijednošću. Baš je u logici razvoja gradova javno vidljivo kako neoliberalna paradigma mijenja predodžbe o načinima našeg obitavanja u svijetu.

SABLIĆ: Epizoda o Zenici mi je najdraža jer je, uz sve negativno u seriji, izazvala i ponos. Zeničani se javljaju i zahvaljuju što

smo prepoznali kvalitete njihovog grada. To im daje nadu da se one ponovno mogu artikulirati, time i zaštititi, boriti se za njih. Možda naivno, ali čini mi se da smo u Zenici probudili ono što može pomoći u prepoznavanju i poboljšanju kvalitete života građana.

Što reći o sudbini Richterova paviljona kojim se Jugoslavija predstavljala na izložbi EXPO 58, a danas je prostor katoličke škole i belgijski spomenik kulture? Tek prije desetak godina se saznalo da je tome tako, a u vašoj seriji smo pratili kako su Belgijanci s velikim poštovanjem uz ime svoje škole na fasadi zadržali i ime paviljona ('Jugoslavija') i preselili je s originalne lokacije da bi njihova djeca imala prvoklasni školski prostor?

SABLIĆ: Maroje je sve rekao na licu mjesta: 'Thank you, Belgium.'

Epizoda 'Treći put: Smrt fašizmu, sloboda ostalima' posudila je naslov od jednog umjetničkog rada na muralu sarajevskog Muzeja historije. Savršeno odgovara trenutku (globalne) društvene situacije. Univerzalistička je par excellence. Pa ipak, 'smrt fašizmu' je i u umjetničkoj intervenciji povod za uvredljive komentare, ali i za pokušaj svake cenzure u javnom prostoru? Nismo naivni, ali ovo je ipak bizarno?

MRDULJAŠ: HRT u najavi četvrte epizode na društvenim mrežama nije navodio njen naslov. Televizijska kuća kao da se srami ili boji onoga što emitira, iako je riječ o općeprihvaćenoj vrijednosti: tko bi se iole civiliziran usudio javno odbaciti antifazišizam? Usprkos tog nelagodja, mi smo ipak na programu. U ovom zbrkanom vremenu takve nekonzi-stentnosti nisu sasvim neobične.

BAN: Kada smo u prvoj sezoni arhitekta DARKA TURATA upitali zašto se početkom devedesetih govorilo kako treba srušiti sve te 'socijalističke mastodonte', rekao je da su to floskule tadašnjeg vremena. Čini se da je želio reći kako iza toga nema puno promišljanja. Očito se bez promišljanja i djeluje, a floskule lako pronalaze put do svoje publike. Upravo zbog toga treba razmisliti o parolama, floskulama i pamfletima specifičnima za određeno vrijeme. U tom smislu spomenuta floskula iz devedesetih govori o rušenju, a parola 'smrt fašizmu, sloboda narodu' govori o slobodi. Istrgnuta iz nekadašnjih ideoloških okvira i inteligentno izmijenjena kao što je to u umjetničkom radu ANDREJA ĐERKOVIĆA, parola 'smrt fašizmu, sloboda ostalima' upućuje da danas stvari treba itekako pažljivo misliti.

Hoće li biti četvrte sezone 'Betonkih spavača'?

SABLIĆ: Rekli smo si, ova sezona je zadnja. Ali isto smo rekli i nakon druge pa smo napravili treću. Nažalost, 'Betonki spavači' su preambiciozan projekt da bi se od njega moglo živjeti i preživjeti: ekonomski su, zapravo, potpuno neisplativi. Ne vidim mogućnost dobivanja većeg budžeta, a ne postoji ni mogućnost da ih radimo na drugačiji način od dosadašnjega s puno istraživanja, putovanja, otkupa arhive. Sve je to jako skupo, ali teško nam ih se odreći. Ovakav rad pruža i frustraciju i veliku satisfakciju, pogotovo kada vidite kako komuniciraju s publikom. Ali ideje kuhaju, bez obzira. Čekamo i rezultate natječaja Ministarstva kulture za rad na monografiji, zanima nas transfer filmskog medija u tiskani i mogućnost da neke materijale koje zbog dramaturgije nismo uvrstili u emisiju obuhvatimo u novom mediju. ■

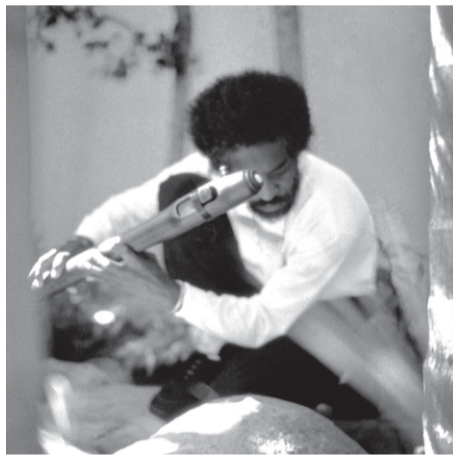
Javljaju nam se Zeničani i zahvaljuju što smo prepoznali kvalitete njihovog grada

PREPORUKE: MUZIKA

André 3000:
New Blue Sun

(EPIC)

ANDRÉ 3000, ekscentričnija polovica neprežaljenog hip-hop dua Outkast, višegodišnje je izbivanje iz javnosti prekidao tek pokojim gostujućim stihom, no vjerojatno nitko nije mogao predvidjeti da će njegovo prvo formalno solo izdanje biti skoro devedesetominutni instrumentalni new age/spiritual jazz album. Zasićenje rapom kao formom moglo se osjetiti još u posljednjim danima Outkasta i princeovskim eksperimentima na 'Love Below' i 'Idlewild', no 'New Blue Sun' predstavlja zaokret kakav etablirani izvođači rijetko rade. Naravno, može se po-

staviti i protuargument da i ambijentalna i new age glazba nikad nije bila prisutnija i popularnija te da su prošlih godina ambijentalna ostvarenja objavili prilično neočekivani izvođači poput ALANIS MORISSETTE ili death metalaca Blood Incantation. No 'New Blue Sun' je daleko od generičkog ili kalkuliranog ostvarenja. Snimljena u suradnji s iskusnim kalifornijskim glazbenicima predvođenima perkusionistom CARLOSOM NIÑOM, ova kolekcija prigušenih, ali istodobno nepredvidljivih improvizacija na flauti i njezinim digitalnim srodnicima nosi i osvježavajuću dozu amaterizma koji dolazi s učenjem novog instrumenta. Stoga su povremena meandriranja zapravo dobrodošla jer pokazuju spontanost i autentičnost autorske namjere.

Laurel Halo: Atlas

(Awe)

BRILJANTNI novi album producentice LAUREL HALO vjerno opisuje zamagljeni portret na njegovoj naslovnici. 'Atlas' je kolekcija intimističkih ambijentalnih instrumentala. Dionice se sljepljuju jedne uz druge snolikom logikom zamišljenog apstraktnog neo noir filma. Ne treba ni čitati *press* materijal da bi se pogodilo da je Halo, koja je karijeru počela s kudikamo ritmičnijim i klupskijim materijalom, ovdje bila nadahnuta pandemijskim razdobljem. Mračniji, zagušeni ton albuma u sjećanje priziva dark jazz Bohren & der Club of Gore ili dubinski ambient kulturnog projekta Gas WOLFGANGA VOIGTA. No ekscentričnosti zvukovnih tretmana ipak ima izrazito osobni pečat, a album je najbolji kad se slušatelj prepusti njegovim krivuda-

vim strukturama i prestane truditi razaznavati instrumente i melodije ispod *reverb*a i drugih digitalnih efekata koji simboliziraju varljivu sigurnost ljudskog sjećanja. Oslo-njen samo na takvu snažnu estetiziranost svog koncepta, 'Atlas' će zasigurno biti

prazan nenaviklima na prepuštanje golom zvuku kao osnovnoj emociji, no ostale čeka bogat i višeslojan 'film za uši'.

Kevin Richard Martin:
Black

(Intercarnial)

KEVIN RICHARD MARTIN okušao se tijekom svoje tridesetak godina duge karijere u brojnim žanrovima pod jednako brojnim umjetničkim imenima. Koliko god eklektičan njegov opus bio, uvijek uključuje dub kao čvrsti zajednički nazivnik. Izdanja koja objavljuje pod vlastitim imenom dijametralno su suprotna agresivnom dancehallu njegovog najpoznatijeg projekta The Bug, no i dalje zadržavaju bas frekvencije kao sidro i temeljnu filozofiju zvučne slike. Tu stranu svoje glazbe Martin opisuje kao 'noćni so-

undtrack za betonske džungle'. 'Black' je posveta AMY WINEHOUSE i fascinirano je kako šturom paletom sastavljenom uglavnom od dubokih bas tonova, ultrasporih jazz akorda i zvučnog dizajna Martin stvara emotivno rezonantnu atmosferu koja funkcionira kao prazan prostor, odnosno ono neizrečeno u proslavljenim hitovima autorice kojoj je album posvećen. Kad se i pojavi ritmički element, kao u sjajnoj 'Love You Much, Love You Too Much', on prije svega služi tome da dodatno podcrta atmosferu neprekidne melankolije nadvijene nad živote okupane neumornim neonskim svjetlima. Preporučeno slušati noću, na slušalicama.

■ Karlo Rafaneli

Autor knjige 'Kapitalizam i smrt'

GORAN PEĆANAC Kapitalizam je totalizirao svijet

Nedavno je u izdanju kuće Jesenski i Turk objavljena vaša knjiga 'Kapitalizam i smrt'. Na koji način se u njoj susreću dva naslovna pojma i gdje je izlaz iz omče koju zatvaraju?

Knjiga je napisana poput epizode 'Kolumba'. Od početka je jasno tko je krivac, ali moramo proći cijeli proces kako bi bilo jasno na koje je sve načine krivac kriv. Moraju se postaviti neka banalna pitanja, pratiti neki protokol, ponavljati stvari uz dodavanje novih detalja i tome slično. Knjiga zapravo počiva na tri točke: marksističkoj (kapitalizam kao inherentno eksploatacijski parazitski algoritam perpetualne samoobnove), psihološkoj (podupiranje i njegovanje mehanizama patološkog narcizma – slabe kontrole impulsa, projekcije zavisti, osjećaja unutrašnje praznine i besmisla, netolerancije prema ideji da ovisimo o drugima, što uključuje i ljudsku vrstu u totalu) i ontološkoj (u svijetu takozvanog narcističkog veličajnog sebstva smrt je ultimativna narcistička povreda).

Metodološki se knjiga oslanja na psihoanalitičku teoriju. Što nam ona čini čitljivim u logici današnjeg kapitalizma i našem (ne)sudjelovanju u njoj?

Plasiranje robe, *contenta* i iskustava na tržište zahtijevalo je propagandu individualizma – poziv na autentičnost doveo je do paradoksa gdje smo svi jednako autentični. Suvremeni subjekt je atomiziran i otuđen od drugih (MARX). Ovo je, između ostalog, dovelo i do porasta kolektivnog procesa mišljenja (ali i porasta pojedinačnih dija-gnoza) patološkog narcizma. Korporacijska propaganda, oslanjajući se na mehanizme patološkog narcizma, poručuje da smo posebni, ali ekonomski realitet pokazuje da nismo (nekretnine su nedostupne, klasna pokretljivost okamenjena, meritokracija je kolabirala). Subjektu ostaje konzumacija i potreba za odobravanjem kao štit od krivice (koji zahtijeva konstantno potiskivanje) pred činjenicom da smo dio eksploatacije (mobitel na kojem ovo pišem postoji zbog dehumanizacije robova rudnika kobalta u Kongu) i uništenja planeta. Kao konzumen-

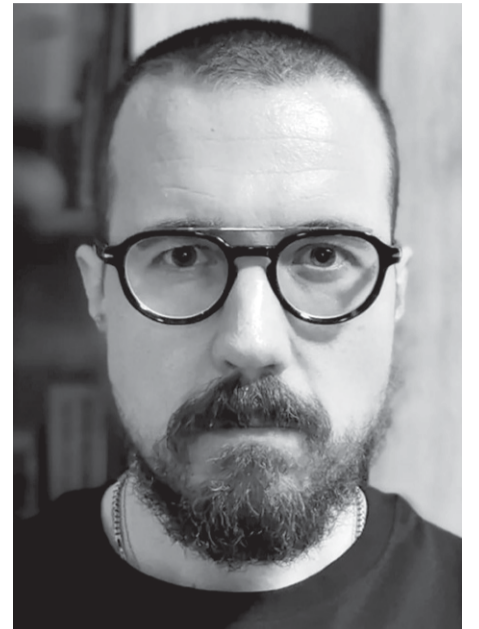

Foto: Privatna arhiva

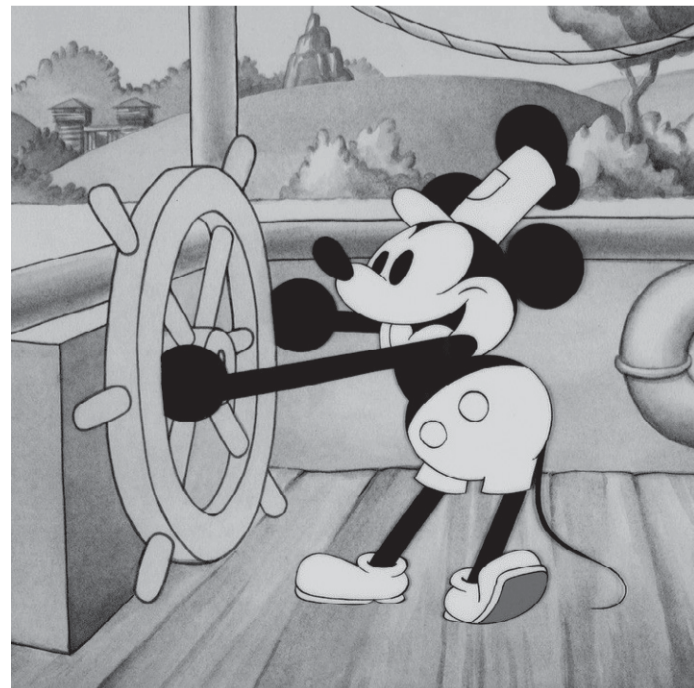
ti smo pseudobogovi užitka, zbog čega smrt percipiramo kao apokalipsu. To nas tjera na jačanje intenziteta konzumacije koja nas je i dovela u čorsokak.

Osim što ste njegov kritički komentator, radite i u 'zjenici kapitalizma', kako piše u najavi knjige, i to upravo u marketingu. Što je knjizi donio pogled iznutra?

Gotovo ništa. Ideologija je na otvorenom, sve je poznato od vremena EDWARDA BERNAYSJA i ERNESTA DICHTERA; u industrijskom kapitalizmu roba se kupovala zbog svoje funkcije, u konzumentskom zbog kompenzacije za unutrašnju prazninu i na osnovu nesvjesnih žudnji. Ono što me je 'radikaliziralo' je izloženost drugim kulturama globalnog sjevera i juga. Radio sam u Portugalu, Ukrajini, Brazilu, Saudijskoj Arabiji... Postoji u Hrvatskoj naivna liberalna ideja da bi sve bilo OK kada bi bili više poput Švedske. Kapitalizam je međutim totalizirao svijet – sve što je ostalo je konzumacija i eksploatacija, bilo da smo podijeljeni zemljopisno (globalni sjever nasuprot globalnog juga), bilo klasno (unutar jedne države).

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

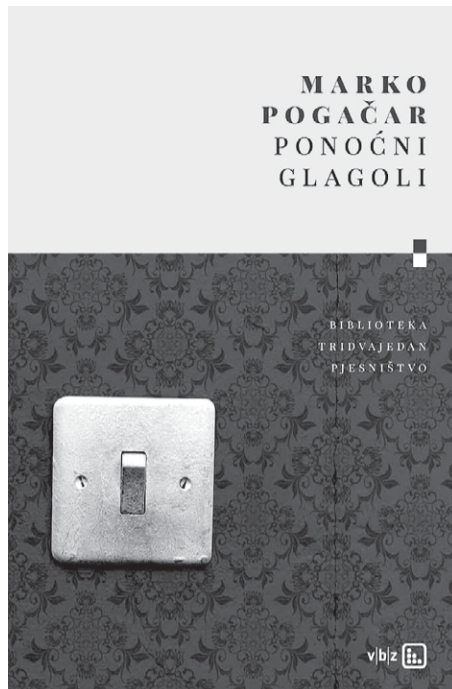
Najslavniji miš na svijetu nalazi se u javnoj domeni. Po isteku 95 godina od objave crtića 'Parobrod Vili', u kojem se po prvi puta pojavljuje, Miki Maus je slobodan za korištenje – doduše, samo u tom prvom obličju. Blasfemične derivacije s užitkom iščekujemo, a svim ostalim animiranim likovima želimo slobodu od korporativne kontrole.

■ L.P.

Miki uplovijava u javnu domenu (Foto: Screenshot)

Marko Pogačar: Ponoćni glagoli

(V.B.Z., Zagreb, 2023.)

PIŠE Andrijana Kos-Lajtman

Poezija kao magija zvuka
i sloboda oblika

Pupanje pjesme

Cijela je zbirka primjer jezičnog rastvaranja i cvjetanja

SVAKA nova knjiga MARKA POGAČARA, vjerojatno najeminentnijeg domaćeg pjesnika, esejista i književnog kritičara srednje generacije, u književnim se krugovima dočekuje kao mala svetkovina. Najnovijom zbirkom intrigantnog, na fonemskom ludizmu utemeljenog naslova 'Ponoćni glagoli' Pogačar ne samo da iznova potvrđuje svoj pjesnički talent nego i pokazuje kako se istančan pjesnički nerv svakim novim ukoričenjem cizelira u drugačije poetsko tkanje.

U ovoj, sedmoj autorovoj pjesničkoj knjizi, poetski se tekst prije svega manifestira kao veličanstvena simfonija suglasnika, kao kaštelanovsko orkestriranje glasova u kojem aliteracije i druge zvučne figure u jezičnom tkivu graviraju istodobno i ono označeno i ono ozvučeno, pretvarajući tekstualni odsječak u zadržavajuću prskalicu zvuka među čijim se bljeskovima, ipak, pojavljuju i fragmenti značenja, iskre uvida. Cijela je zbirka primjer jezičnog rastvaranja i cvjetanja na različitim poetskim razinama – pjesma se, poput nara, zrni pred našim očima (i još više u grlu, ako je čitamo naglas), ogoljavajući se do fonema i pupajući u foneme, čak i u nerijetkim slučajevima kada to čini mirno, ritmom običnoga govora i neutralne konstatacije. Navodim tek nekoliko primjera: 'svake večeri uoči počinka, čarobnim ručnikom', 'zvižduk, zvuk zvona', 'kako to već čini vjetar u proljeće, čadav / vruć od čuda i Čehova', 'nipošto pošast, šifra ništavila', 'ritnuo rat i vrt progutao'. U mnogim slučajevima hipersenzornost glasova nadilazi obične aliteracije, i rjeđe asonance, razrastajući se u grozdove drugih stilskih figura zasnovanih na glasovnoj strukturaaciji – u pjesničke homofone ('srh straha', 'i pokrio / pokrajinu sitnim staklenim sitom', 'od smrti smrznut', 'prokleta oko', 'u miraz mrzila', 'izgubljen zub'), premetanja ('jaka lagoda – laka jagoda'), različita ponavljanja ('tijela mrtvih životinja tijela mrtvih životinja', 'tijelo pluta potopljeno u pitanje, / tijelo pluta i tone', 'onda je nestalo ljubavi,

kako je samo / konačno nestalo ljubavi'), unutrašnje rime ('u travi / vladaju mravi', 'puže uz užu'). Osobito su funkcionalna ponavljanja motiva i sintagmi, koja u slučajevima kada povezuju početni i završni dio pjesme štite cjelinu od rastakanja, privezujući je kakvom lajtmotivskom referencijom, a zanimljiv je postupak, iako rjeđe korišten, i promjena imeničkog roda oduzimanjem završnog vokala (oluj, zemlj, knjig). Više nego ikada ranije Pogačar pokazuje mikrosonornost pjesničkog izričaja, filigranski vez koji gradi pjesmu prošivanjem zvuka i pojma promišljeno i precizno, bod po bod, glas po glas. Semantičke plohe zahvaćene takvim, makar i labavim postupkom pričvršćivanja za svoje zvučne podloge, tiču se stvarnosti, ove današnje, neurešene, ponekad teško shvatljive – stvarnosti običnih ljudi i malih scena njihovih trošnih života (ulični prizori, geste životinja, zbivanja u krajoliku, fragmenti intime). Tek mjestimice izbija kakva izrazitija društvena natuknica, aluzija na oporo vrijeme u koje smo usidreni ('negdje se zgušnjava / najbolji od svih mogućih ratova', 'te kuće, ljudi / u njima bos i besani', itd.). Glavnina slika, ipak, ostaje izvan kontekstualne konkretnosti – to je poezija čovjeka i njegova propadanju sklonog svijeta, dana kroz stilizirane jezične forme, pomalo apstraktne korelate.

Nije lako izdvojiti ponajbolje pjesme jer je zbirka ujednačena i teško joj je pronaći manu (zatječemo tek pokoju slabiju sintagmu, nastalu na valu glasovne ornamentike). Kao osobne favorite istaknula bih početnu i završnu pjesmu ('Sonatina o divljoj gladi', 'Ponoćni glagoli'), ali i 'Prskalice', 'Leibniz', 'Veliki tjedan', 'Sloboda narodu', 'Occamova britva'. U nekima od njih eksplicira se potencija glagola, što je i prolifčan motivski nukleus knjige: 'magija spreznja' subjekta i njegove stvarnosti, promjena kao izbavljenje, poezija kao 'kratka zavjera izloga-jezika'. Poezija kao magija zvuka i sloboda oblika, što ova sjajna zbirka na brojnim razinama, od leksičke do versifikacijske, i oprimjeruje. ■

Najbolji filmovi 2023. u hrvatskoj distribuciji

PIŠE Damir Radić

Prizor iz filma 'Sweet Dreams'
Ene Sendjarević

Prosjek loš, vrhunci obećavajući

Deset naslova koji su obilježili ovu filmsku godinu

1. *Slatki snovi / Sweet Dreams* (r: Ena Sendjarević) – Kroz artifičijelnu stilizaciju, apsurdizam i ironiju, nizozemska autorica bosanskog porijekla lucidno problematizira patrijarhalni poredak i kolonijalizam u nizozemskoj Indoneziji početkom 20. stoljeća, na primjeru jedne 'proširene obitelji'. Nagrađen u Locarnu i Chicagu, film je ipak prošao ispod radara kritičara, posve nepravedno.

2. *Suha trava / Kuru Otlar Üstüne* (r: Nuri Bilge Ceylan) – U izvanrednoj zimskoj atmosferi anadolske provincije odvija se studija karaktera, odnosa moći i erotskih naklonosti između dvojice učitelja, jedne učiteljice i jedne maloljetne učenice. Protagonistov egoizam kao naličje progresivnosti njegovih stavova uslojava psihološku dimenziju djela, jednog od najboljih u opusu velikog autora.

3. *Asteroid City* (r: Wes Anderson) – Zadržavajući vizualnost, impresivan dizajn, narativna složenost i pomak (likova) u luckastost stalne su odlike filmova WESA ANDERSONA, a ovdje su doživjele jedan od svojih vrhunaca. Kao većina Andersonovih uradaka, i ovaj ima tendenciju zapadanja u zamornost, međutim njegove vrline u nikad slabijoj filmskoj godini s lakoćom ga svrstavaju pri vrh liste.

4. *Vortex* (r: Gaspar Noé) – Zadnji film kontroverznog argentinsko-francuskog sineasta iz 2021. je godine, ali u nas je ograničenu distribuciju imao 2023. Eksperimentalističko-dokumentaristički pristup rijetko problematiziranoj, a bitnoj temi egzistencije (u dvoje) u visokoj dobi pun je kreativni pogodak.

5. *Klub Zero / Club Zero* (r: Jessica Hausner) – Možda i najbolji film u opusu cijenjene austrijske autorice, briljantnim vizualnim i zvučnim dizajnom prevladava motivske stereotipe u kritičkom bavljenju fanatičnom devijacijom koncepta zdrave prehrane, oprimjerenom skupinom učenika elitne srednje škole i njihovom 'karizmatičnom' učiteljicom.

6. *Prošli životi / Past Lives* (r: Celine Song) – Debi korejsko-američke autorice našao se na ili pri vrhu mnogih kritičarskih lista godine. Zaslužno, iako film ne dosiže briljantnost srodnih mu klasičnih slikopisnih priča o ljubavi u vremenu, osim u antologijskoj završnici. Intimna tematika umješno se spaja s općekulturnom i jasno je da 35-godišnja sineastica nije samo darovita nego i životno iskusna i mudra.

7. *Čovjek u crnom / Man in Black* (r: Wang Bing) – Neka vrsta (auto)biografskog performansa, portret velikog kineskog skladatelja klasične glazbe XILINA WANGA, izloženog torturi u doba Kulturne revolucije, jedan je od najoriginalnijih filmova godine. Tragovi mučenja na posve obnaženom tijelu ostarjelog Wanga i danas su razabirljivi i njegovoj ispovijedi daju dodatnu sugestivnost.

8. *Rez! / Coupez!* (r: Michel Hazanavicius) – Francuski *remake* japanskog izvornika u izvedbi oskarovca HAZANAVICIUSA ('Umjetnik') virtuozan je hororski metafilm, istovremeno jako uzbudljiv, zabavan i pametan. Iznimno slojevit, jedan je od najboljih zombijevskih filmova strave ikad. Kritika je ostala začuđujuće ravnodušna prema njemu.

9. *Vrisak 6 / Scream 6* (r: Matt Bettinelli-Olpin, Tyler Gillett) – Nakon ambicioznog, ali neuspjelog *restartanja* ingenioznog meta-serijala KEVINA WILLIAMSONA i WESA CRAVENA novim 'Vrskom' iz 2022., BETTINELLI-OLPIN i GILLETT puno su umješniji u šestom dijelu. Nije to na razini remek-djela 'Vrisak 4' niti izvorne trilogije, ali riječ je o jednom od vrhunaca aktualne horor produkcije.

10. *Jezero Falcon / Falcon Lake* (r: Charlotte Le Bon) – Suptilan prikaz prijateljsko-ljubavnog odnosa maloljetnice i maloljetnika u atmosferskom prirodno-jezerskom ambijentu kvebečke provincije donio je filmu nominaciju za najbolji debi u Cannesu i nagradu za najbolji prvijenac u Chicagu. Završnica je previše hororski obojena, ali bitno ne umanjuje dojam o velikom talentu autorice. ■

TV RAŠETANJE

Začin na
krivi način

PIŠE Boris Rašeta

Seriya o Leonardu dramski je vješto posložena, ne nedostaje joj napetosti, no nije jasno zašto su autori u jedan veličanstven život ugradili jedno nepostojeće ubojstvo. Manjak samopouzdanja? Prezir prema publici koju, vjeruje se, može privući samo krimi-forma?

HRT,
25. prosinca, 13:36

UMRO je JURA GAŠPARAC (54), televizijski Indiana Jones, koji je svoju emisiju na HRT-u učinio kulturnom. 'Lov na antikvitete' bila je akademska avantura, vremeplov, potraga za svetim gralom starine. U potrazi za kakvim vrijednim predmetom znao je stvoriti silnu napetost, a ugodnim, baršunastim glasom dočarati dojam romantične avanture. Njegove su emisije nastajale, to se vidjelo, iz silne ljubavi, iz opsesivne posvećenosti temi, i zato su bile tako dobre. Premda nije bio povjesničar umjetnosti, u pogledu starina bio je temeljito obrazovan i prava je šteta što HRT njegov serijal nije održao kao stalnu točku programa. Ovako, možemo se nadati da ćemo 'Lov' moći vidjeti u nekom repriznom terminu, vrijeme mu neće nauditi.

Maigret, Cinestar
TV Premiere 1,
26. prosinca

UCUNAMIJU božićnih filmova bilo je teško pronaći nešto što odudara, pa smo pokušali s 'Maigretom'. Pun pogodak! Film u kojemu slavnog inspektora glumi GERARD DEPARDIEU veliko je ostvarenje. Depardieu je, vidimo već u prvim kadrovima, prava bačva slanina – toliko je debeo da izgleda kao čovjek bez vrata. Za razliku od Sherlocka Holmesa, koji čim vidi vrh nečije papuče, zapešće ili burmuticu, ispucava rukovet briljantnih zaključaka, ili dozlaboga narcisoidnog Poirota, Depardieuov je Maigret sjetan, melankoličan čovjek s licem sfinge. On, najčešće, progovara jednu rečenicu, katkad dvije. Ništa ne zna unaprijed, zdvaja o svemu i nikad se ne hvali svojim umom. Potuca se kroz labirint zločina s mukom, ali ustrajno, skupljajući fragment po fragment priče. Gargantua u životu, razuzdan i lud,

Gerard Depardieu je ovdje potpuna suprotnost samome sebi.

GEORGES SIMENON je SHAKESPEARE među piscima krimića. Njegov je Maigret, tko god ga glumio, običan čovjek i realan policajac: tragajući za ubojicama mlade djevojke koja je iz provincije došla u Pariz tražeći sreću a našla smrt, doznajemo da je i Maigret imao kćer. Ne znamo što je bilo s njom, ali njegova je motivacija jasna; ona je i ljudska, ne samo policijska. Maigret nije cinik – popularna karakterna maska detektiva, privatnih istražitelja i sličnih profila – već pošten i dobar čovjek kojega ni pred mirovinu ne napušta poriv za pravdom. Djevojci koja mu, stjecajem okolnosti, pomaže oko istrage, plaća stan, ne želeći da ona to dozna: kako kaže Isus, 'da ne zna desnica što radi vaša ljevica...' Film majstorske kamere, čudnog, zelenog *chiaroscuro*, minimalističke geste, zaslužuje preporuku. Iz njega smo, između ostalog, doznali kako je, zapravo, težak posao istražitelja u krvnim deliktima: nema tu ništa od one prpošne, razigrane vrteške iz romana AGATHE CHRISTIE. Ovdje je zločin stvarnost, kod nje je igra, natjecanje u inteligenciji, teatar. I jedno i drugo je dobro, samo različito. Depardieu je dosegao razinu JEANA GABINA, najvećeg francuskog glumca svih vremena.

N1 Studio uživo,
27. prosinca, 11:30

ILIIJA JANDRIĆ ugostio je ŽARKA PUHOVSKOG, rukoveti čijih misli često citiramo na ovim stranicama, što ni sada nećemo propustiti. Prvo pitanje voditelja bilo je usmjereno na MILANOVIĆEVU kritiku Vlade zbog korupcije. Ona je izrečena na Božić, zbog čega su se hadezeovci, pobožni i skrupulozni ljudi, naprosto užasnuli, ali profesor je bogami dao za pravo svome protivniku. Puhovski ima taj običaj da se može izdignuti iznad osobne razine. 'Nakon dugo vremena zadovoljan sam nečim što je rekao predsjednik', kazao je Puhovski, dodajući da je ovaj 'možda pretjerao i zvučao kao BOZANIĆ više nego kao Milanović'. 'Ali shvaćam taj njegov govor i kao kritiku izvršne vlasti i kao kritiku Zorana Milanovića,

kakav je inače bio zadnjih mjeseci, sa svim svojim prostačkim ispadima. Dobro je ako je to znak da će predsjednik oštro govoriti na korektan način', istaknuo je. Puhovski dakle misli da je Milanović učinio ono što se u komunizmu zvalo 'samokritika', a u to vjeruje jer su izostale uobičajene zoološke metafore, uvrede i potvore. Mi, međutim, mislimo da je to bila samo jednokratna koncesija datumu, tj. ustupak Božiću (podsjetimo da je čuvena kritika Josipa Bozanića o 'grijehu struktura' ili, još lucidnije, 'struktura-grijeha', izrečena upravo na Božić 1997. i odonda do danas ništa se nije promijenilo). Pak, živi bili pa vidjeli.

Leonardo, HRT,
30. prosinca, 17:11

SERIJA O LEONARDU DA VINCIJU pristojno je TV djelce koje pokušava rekonstruirati dio života renesansnog genija, jednog od najvećih koje je čovječanstvo ikad imalo. Mladi Leonardo učenik je u radionici slavnog firentinskog umjetnika ANDREE DEL VERROCCHIIJA. Kako bi izradio portret CATERINE DE CREMONA, Leonardo majstoru ukrade boje. Kad biva otkriven, majstor ga najuri iz škole, no vidjevši portret koji je Leonardo izradio, biva zadivljen pa ga vraća i postavlja za prvog među učenicima. Leonardo, uskoro, potajno majstoru napravi skicu postavljanja križa na firentinsku katedralu, za što majstor nije imao rješenja. No mladi učenik uskoro biva optužen za ubojstvo i homoseksualizam... Leonardo je dramski vješto posložen, seriji ne nedostaje napetosti, no nije jasno zašto su autori u jedan veličanstven život ugradili jedno nepostojeće ubojstvo. Manjak samopouzdanja? Prezir prema publici koju, vjeruje se, može privući samo krimi-forma, makar bila konfabulirana u jednu od najveličanstvenijih karijera čovječanstva? Prema našem mišljenju, moglo je, pa i moralo bez toga, ali zanemarimo li taj aspekt, serija će vam dati nekoliko sati koncentriranog gledanja, što danas i nije tako malo.

Al Jazeera Balkans,
31. prosinca, 15:00

U POSLJEDNJA 24 sata najmanje su 64 osobe ubijene, a 186 je ranjeno u izraelskim napadima na kuće u centralnoj Gazi, rekao je medicinski izvor za Al Jazeera. U izraelskom bombardiranju uništeno je 70 posto kuća u Gazi, objavio je vladin ured za medije. Statistika mrtvih napreduje: 22.000 ubijenih, 7.000 nestalih ispod ruševina, 8.000 ubijene djece. Izraelsko bombardiranje Gaze približava se američkim rekordima iz Sjeverne Koreje (uništeno 85 posto zgrada) i Laosa. Cilj Izraela jednako je jasan kao i prvoga dana – u Gazi neće ostati kamen na kamenu. Gdje će nakon toga živjeti 2,5 milijuna preživjelih Palestinaca iz Gaze? Dva, možda najnesretnija naroda suvremene povijesti, čerace se još. ■

Pristojno tv djelce koje pokušava rekonstruirati dio života renesansnog genija – 'Leonardo'

1999. 2000. 2001. 2002.
2003. 2004. 2005. 2006.
2007. 2008. **2009.** 2010.
2011. 2012. 2013. 2014.
2015. 2016. 2017. 2018.
2019. 2020. 2021. 2022.
2023. **2024.**